

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİSLERDE EMANET VE İHANET

Yüksek Lisans

Kamil TOPRAK

AMASYA
Mayıs – 2024

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİSLERDE EMANET VE İHANET

Hazırlayan
Kamil TOPRAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nevzat AYDIN

AMASYA – 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Kamil TOPRAK tarafından hazırlanan “HADİSLERDE EMANET VE İHANET” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 25/04/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Prof. Dr. Nevzat AYDIN

.....

Üye : Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 25/04/2024

.....

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

25/04/2024

Kamil TOPRAK

ÖZET

HADİSLERDE EMANET VE İHANET

Kamil TOPRAK

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Nisan/2024

Danışman: Prof. Dr. Nevzat Aydın

İslâm, insanların hayatları boyunca güvenilir insanlar arasında, güvenli bir ortamda yaşamasını amaçlayan bir dünya görüşüne sahiptir. Tamamen güvene dayalı bir hareketi ifade eden emanet prensibi, adil bir toplum düzeninde, bu düzenin sağlıklı işleminde ve müminlerin kendi aralarındaki olağan sosyal ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Gerek Allah tarafından gerekse insanlar tarafından kişiye iade edilmek üzere verilen maddî ve manevî her şey emanet kapsamına girmektedir. İnsanın, kendisine emanet olarak bırakılan herhangi bir şeyi zayi etmesi, eksiltmesi, kamu malını haksız olarak üzerine geçirmesi, verdiği sözde durmaması, dini emirleri yerine getirmemesi vb. ise emanetin zıttı olan ihanetin muhtevası içine girmektedir. İslâm'da, ihanetin bütün çeşitlerinden uzak durulması istenmiştir. Bu çalışmada, temel hadis kaynaklarında, özellikle Kütüb-i Sitte'de yer alan emanet ve ihanet ile ilgili hadislerin değerlendirilmesi yapılmış ve bu kavramlardan çıkarılabilecek sonuçlara değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde emanetin önemi ve sosyal boyutu, emanete ihanet etmek, emaneti zayi etmek, emaneti ehline teslim etmek, emanetin kaldırılması, ümmetin emaneti kadınlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) emanet sıfatı, Hz. Peygamberin (s.a.s) bıraktığı emanetler ile maddî ve manevî emanetler konuları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise ihanet kavramının hadislerde nasıl yer bulduğuna, ihanetin toplumsal zararlarına, kamu malına ihanete, ihanete sebebiyet veren etkenlere ve tarihteki bazı ihanet örneklerine değinilmiştir. Emanete sarılmanın, ihanetten ise uzak durmanın insanoğluna neler kazandıracağı üzerinde durulmuştur. Bir Müslüman için emanet bilincinin hayatının merkezinde olması gerektiği görülürken, ihanetin ise hayatının hiçbir döneminde yer almaması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: emanet, ihanet, hadis, sünnet, kütüb-i sitte

ABSTRACT

ENTRUSTMENT AND BETRAYAL IN THE HADİTHS

Kamil TOPRAK

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Basic Islamic Sciences, M.A., April/2024

Supervisor: Prof. Dr. Nevzat Aydın

Islam has a worldview that aims to make people live in a safe environment among reliable people throughout their lives. The principle of entrustment, which refers to a movement based entirely on trust, emerges in a fair society order, in the healthy functioning of this order and in the ordinary social relations of believers among themselves. Everything material and moral that is given to be returned to the person, both by Allah and by people, falls within the scope of trust. The fact that a person loses and decreases everything left to him, unfairly passes public property on him, does not keep his promise, does not fulfill religious orders, etc. falls into the content of betrayal, which is the opposite of the entrustment. In Islam, it was requested to stay away from all kinds of betrayal. In this study, the hadiths related to the concepts of trust and betrayal in the basic hadith sources, especially in Kütüb-i Sitte, were evaluated and the results that can be drawn from these concepts were mentioned. In the first part of the study; the importance and social dimension of the entrustment, betraying the entrustment item, wasting the entrustment item, not handing over the entrustment thing to its people, removing the entrustment, women whose entrustment of ummah, the entrustment title of Hz. Prophet (pbuh), The entrustments left by the Hz. Prophet (pbuh) and the topics of material and spiritual entrustments were emphasized. In the second part, how the concept of betrayal found its place in the hadiths, the social damages of betrayal, the betrayal of the public property, the factors that caused betrayal and some examples of betrayal in history are mentioned. It has been emphasized what human beings will bring to human beings to embrace the entrustment and staying away from betrayal. While it is understood that the consciousness of entrustment should be at the center of a Muslim's life, it is concluded that betrayal should never occur in any part of their life.

Keywords: entrustment, treason, hadith, sunnah, kutub al-sitte

ÖNSÖZ

İslâm, insanlara hem dünya hem de ahiret saadetini vaat etmektedir. Bunun için de belli başlı kurallar tesis etmiştir. Bu kurallara uyanlar sadece ahirette değil dünyada da huzura kavuşacaktır. İnsan sosyal bir varlık olduğundan, yaşamını güzel bir şekilde idame ettirebilmesi için diğer insanlarla bir arada bulunmaya mecburdur. İslâm da bu birlikteliğin güvenli ve sorunsuz bir şekilde olması için emanet bilincinin önemine dikkat çekmiştir. İnsanlar arasındaki emanet bilinci kaybolursa yerini ihanet alacak, toplumsal huzur, güven ve dayanışma gün geçtikçe daha da bozulacak, bu ise dünyayı yaşanılmaz bir hale getirecektir.

Emanet ve ihanet kavramları, günlük yaşantıda önemli rol oynamasına rağmen genellikle tam olarak anlaşılamayan kavramlardır. Ne yazık ki insanlar arasında olan güven problemi bu hakikati gözler önüne sermektedir. İnsanlar nazarında emanet, bir kimseye muhafaza edilmesi için verilen herhangi bir şey olarak görülürken, ihanet denildiğinde ise genellikle ilk akla gelen, eşlerin birbirlerine karşı olan ihaneti ya da vatana olan ihanettir. Oysaki emanet ve ihanet kavramları bu zikredilenlerden çok daha geniş manalara şâmilidir. Bu çalışma bir nebze de olsa bu kavramların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Bu tezimde ve Yüksek Lisans öğrenimim süresince mesai mefhumu gözetmeksizin şahsıma karşı her türlü desteği veren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nevzat AYDIN hocama şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca bu günlere gelmeme vesile olan annem ve babam başta olmak üzere, tez sürecinde desteklerini esirgemeyen küçük kızım ve eşime de teşekkürü bir borç bilirim. Dile getirebildiğimiz doğrular Cenâb-ı Hakk’a, yanlışlar bize aittir.

Kamil TOPRAK

25/04/2024

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	2
3. Kavramsal Çerçeve	2
3.1. Emanet Kavramı	2
3.2. İhanet Kavramı	3
3.3. Kur'an-ı Kerim'de Emanet.....	3
3.4. Kur'an-ı Kerim'de İhanet.....	6
3.5. İslâm Hukukunda Emanet	10
3.5.1. Emanet Mal	10
3.5.2. Emanetin Muhafazası.....	11
3.5.3. Emanetçinin Emaneti Kendi Malına Karıştırması.....	12
3.5.4. Emanetçinin Emaneti İnkâr Etmesi.....	12
3.5.5. Emanet İle İlgili Çeşitli Hükümler	13
I. BÖLÜM	15
1. HADİSLERDE EMANET	15
1.1. Emanetin Önemi ve Sosyal Boyutu.....	15
1.2. Emanete İhanet Etmek.....	22
1.3. Emaneti Zayi Etmek	24
1.4. Emaneti Ehline Teslim Etmek	25
1.5. Emanetin Kaldırılması	28
1.6. Ümmetin Emaneti Kadınlar	31
1.7. Hz. Peygamber'in (s.a.s) Emanet Sıfatı.....	32
1.8. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) Bıraktığı Emanetler.....	34
1.8.1. Kur'an-ı Kerim.....	35
1.8.2. Sünnet-i Seniyye	36
1.8.3. Ehl-i Beyt	40
1.9. Maddî ve Manevî Emanetler	41

1.9.1. İman.....	41
1.9.2. Fıtrat	42
1.9.3. Aile	43
1.9.4. Sağlık.....	44
1.9.5. Can	45
1.9.6. Beden.....	46
1.9.7. Çocuklar	47
1.9.8. Yetimler	49
1.9.9. Servetler	50
II. BÖLÜM.....	52
2. HADİSLERDE İHANET	52
2.1. İhanet ve Toplumsal Zararları.....	52
2.2. Kamu Malına İhanet	58
2.3. Hızlân.....	60
2.4. İhanete Sebebiyet Veren Etkenler.....	62
2.4.1. Nifak.....	62
2.4.2. Hırs ve Tamah.....	62
2.4.3. Haset.....	64
2.4.4. Enaniyet.....	65
2.4.5. Kibir	66
2.5. İhanet Örnekleri	67
2.5.1. Peygamberlere Yapılan İhanetler.....	67
2.5.2. Yahudilerin İhanetleri	69
2.5.3. Münafıkların İhanetleri	71
2.5.4. Bi'rîmaûne.....	74
2.5.5. Recî' Vakası.....	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
a.s	Aleyhisselâm
b.	İbn (Oğul)
çev.	Çeviren
DİA	TDV İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Erişim	Erişim Tarihi
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
r.a	Radiyallahu anh
r.anhâ	Radiyallahu anhâ
r.anhüm	Radiyallahu anhüm
s.	Sayfa
s.a.s	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ahlâkî krizlerin yaşandığı, insanî ve İslâmî değerlerin yozlaştığı modern çağda, ahlâkî ve manevî değerlere sahip çıkmanın ve korumanın önemi aşikardır. Üzerinde titizlikle durulması gereken bu ahlâkî değerlerden biri de şüphesiz ki emanet bilinci ve onun zıttı olan ihanettir.

Ülkemizdeki istatistiklere bakıldığında, yaşadıkları çevrede gece yalnız yürürken kendilerini güvensiz hisseden kadınların oranının %35,5, evlerinde yalnız otururken kendilerini güvensiz hisseden kadınların ise %9,1 oranında olduğu görülmektedir.¹ Yine güvenlik güçlerine teslim edilen çocukların karıştığı olay sayısı 2022 yılında, bir önceki yıla göre %20,5 artarak 601 bin 754 olmuştur.² Aslında bu oranlar, insanlara emanet edilen kadınlara ve çocuklara karşı emanet sorumluluğunun pek de yerine getirilmediğini göstermektedir. İntihar edenlerin sayısının yıllık olarak üç bin civarında³ olduğu ülkemizde israfın ise had safhalar da olduğu bilinmektedir.

Gençler arasında ateizm ve deizmin yayılması, şiddet gören erkek ve kadınların sayısının artması, aile yapısının gün geçtikçe daha çok bozulması, toplumda insanî ve ahlâkî değerlerin zayıflaması, aşırı israf ve harcamalar, intihar edenlerin sayısının her geçen gün artması ve daha niceleri, emanet bilincinin kaybedildiğini göstermektedir.

Emanet sorumluluğunun farkında olunup bu emanetlere ihanet edilmediğinde aileler daha huzurlu, çocuklar daha ahlâklı, gençler daha imanlı olacak, şiddet, israf, intihar, liyakatsiz kişilere görev verme gibi olumsuzluklar insan hayatında olmayacaktır. Bu açıdan nelerin emanet olduğu ve bu emanetlerin nasıl muhafaza edileceği, emanetlere ihanetin sonuçlarının neler olacağı konusu önem arz etmektedir. “Emanet” ve “İhanet” gibi iki önemli konunun en iyi şekilde anlaşılıp hakkıyla amel edilmesi, dünya ve ahiret saadetini bahşedecektir.

Başlığı “Hadislerde Emanet ve İhanet” olarak belirlenen bu çalışmada başta Kütüb-i Sitte olmak üzere temel hadis kaynaklarında yer alan “Emanet” ve “İhanet” kavramları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim’de ve İslâm hukukunda bu kavramların nasıl yer bulduğu incelenmeye çalışılmıştır. Emanet ve ihanet kavramlarının toplum nazarında nasıl değerlendirildiği, nelerin emanet kapsamına girdiği, ihanetin muhtevası, insanı ihanete

¹ “İstatistiklerle Kadın, 2021”, *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)* (Erişim 12 Kasım 2022).

² “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2022”, *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)* (Erişim 17 Nisan 2024).

³ “Ölüm İstatistikleri, 2018”, *Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)* (Erişim 12 Kasım 2022).

sürükleyen sebeplerin neler olduğu ve tarihte derin yaralar bırakan bazı ihanet örnekleri ele alınmıştır.

2. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Bu araştırmada emanet ve ihanet ile ilgili hadisler tetkik edilip değerlendirilmiştir. Temel hadis kaynaklarında yer alan emanet ve ihanetle ilgili rivayetler incelenmiş; emanet ve ihanet kavramları içerisinde değerlendirilebilecek farklı konular tespit edilerek çalışmanın içine dahil edilmiştir. Konuyla ilgili gerekli kaynaklar, dergi, makale, tezler ve araştırmalar dikkatlice incelenmiştir. Zikredilen iki kavramın hadislerde nasıl geçtiği ve Hz. Peygamber (s.a.s) ile insanların yaşamında hangi alanlarda etkili olduğu araştırılmıştır.

Çalışma süresince emanet ve ihanet kavramlarının sözlük anlamları hakkında bilgi verilirken çeşitli matbu ve online sözlüklerden yararlanılmıştır. Birçok hadise yer verilen bu tezde ilgili rivayetlerin anlamları verilirken özellikle Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan Hadislerle İslâm ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi müracaat edilen kaynaklardan olmuştur. Âyet mealleri verilirken yine Diyanet İşleri Başkanlığına ait Kur'an Yolu tefsirinden istifade edilmiştir. Emanet kavramının İslâm hukukunda nasıl yer bulduğunu görmek için el-Halebî'nin (ö. 956/1549) Mülteka'l-Ebhur'u, Mevsilî'nin (ö. 683/1284) el-Muhtâr'ı, el-Merginânî'nin (ö. 593/1197) el-Hidâye'si, Meydânî'nin (ö. 1298/1881) el-Lübâb'ı başta olmak üzere çeşitli fıkıh kitapları incelenmiştir. Hadis şerhleri noktasında ise İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) Fethu'l-Bârî'si, İbrahim Canan'ın (ö. 1430/2009) Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan ez-Zebîdî'nin (ö. 893/1488) Tecrîdüs-Sarih Tercümesi ve Şerhi gibi çeşitli şerhlere başvurulmuştur.

3. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde emanet ve ihanet kavramları incelendikten sonra, bu kavramların Kur'an-ı Kerim'de nasıl yer bulduğuna değinilmiştir. Sonrasında ise emanet kavramının İslâm hukukundaki konumu ele alınmıştır.

3.1. Emanet Kavramı

Emanet, Türkçede “Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia”⁴ gibi anlamlara gelirken, Arapçada “Emn” kelimesinin asıl manası, korkunun bertaraf olması ve gönül huzurudur. “Emn” mastarından gelen “Emanet”

⁴ “Emanet”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (Erişim 08 Ekim 2022).

güvenmek, korku ve endişeden emin olmak manalarına gelir. Emanet kelimesi hıyanetin karşıt anlamlısı olarak isim şeklinde kullanıldığı gibi güvenilir olmak anlamında mastar şeklinde de kullanılır.⁵

“Biz emaneti göklere ve yere arz ettik.”⁶ âyetindeki emanet kelimesi ise, tevhid, adalet, alfabedeki harfler ve akıl diye değişik anlamlarda kullanılmıştır ki, bunların hepsi de doğrudur. Çünkü akıl olunca, insan onunla tevhidi öğrenir, adaleti gerçekleştirir, alfabeyi öğrenir, hatta onunla insanın öğrenebileceği her şeyin öğrenilmesine, yapabilecekleri bütün güzel işlerin yapılabilmesine imkân sağlanmış olur.⁷

3.2. İhanet Kavramı

Türkçede ihanet şeklinde kullanılan kavram lügatlerde; hıyanet, hainlik, gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme, evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik gibi anlamlara gelmektedir.⁸ Arapçada “خ و ن” kök harflerinden oluşmuş ve lügatlerde “خ و ن” veya خان maddelerinde incelenmiştir.

İhanet, genellikle güvenilir bir ilişkinin, anlaşmanın veya sadakatin ihlali anlamına gelir. Bu ihlal, aslında sadece ihanete uğrayan taraf için değil, ihanet eden taraf içinde maddî ve manevî bir çöküştür. Dünyevi bazı menfaatler elde edebilmek için ihanet eden kişi bu çirkin davranışın neticesini dünya ve ahirette mutlaka görecektir.

“Nifak” ve “Hıyanet” kelimeleri mana olarak aynı olsa da, nifak kelimesi din esas alınarak söylenirken, hıyanet/hainlik ise sözleşme ve emanet baz alınarak söylenir.⁹ İhanet kelimesiyle alakalı şu genel tanım yapılabilir: “Hıyanet, kişinin kendisine olan güveni kötüye kullanarak vefasızlık yapması, emaneti korumaması, verdiği sözde durmaması, ve kasıtlı veya hileli bir şekilde güveni istismar etmesidir.”¹⁰

3.3. Kur'an-ı Kerim'de Emanet

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli âyetlerde emanet kavramının geçtiği görülmektedir. Örneğin Âl-i İmrân sûresinde Allahu Teâlâ, ehli kitaptan bazılarının kendilerine verilen emanetleri geri vermediğine dair şöyle buyurmaktadır:

⁵ Ali Toksarı, “Emanet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 19 Mart 2024).

⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), el-Ahzâb 33/72.

⁷ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 99.

⁸ “İhanet”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (Erişim 12 Kasım 2022).

⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 370.

¹⁰ Ahmet Demirci, *Din Eğitimi Açısından Kur'an-ı Kerim'de İhanet Kavramı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 6.

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِطَارٍ يُودِعَ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُودِعُ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمْنِ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen onu sana noksansız öder; içlerinden öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen tepesine dikilip durmadıkça onu sana ödemez. Çünkü onlar “Ümmîlere yaptıklarımızdan dolayı bize bir vebal yoktur.” derler. Onlar bile bile Allah adına yalan söylemektedirler.”¹¹

Emanete riayet hususunda, Ehl-i kitap arasında birbirine zıt iki farklı uygulama ve anlayışın olduğu öğrenilen bu âyette, ahlâkî erdemlere bağlılığını koruyanlar ilk önce zikredilerek iyilerin bu davranışları öne çıkartılmaktadır.¹²

İnsanların en üstünü olan Peygamberlerin, emanetlere asla ihanet etmeyeceğine dair şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغُلَّ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Hiçbir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir.”¹³

Mekke fethedildiğinde, Allah Rasûlü (s.a.s) Kâbe'nin anahtarını Abdüddâroğulları adına elinde bulunduran Osman b. Talha'dan (ö. 42/662) almak istemişti. Bu olay üzerine emanet âyeti¹⁴ indi ve Kâbe'nin anahtarı yine ehline yani Osman b. Talha'ya teslim edildi. İnsanlar arasında adaletle hükmedilmesi ve emanetin ehline verilmesinin emredilmesi genel olarak bütün insanları, özel olarak müminleri, daha da özel olarak ise idare vazifesini üstlenmiş olan yöneticiler gibi adalet ve emaneti yerine getirmekle sorumlu olan bütün şahısları kapsamaktadır. İnsanların huzur ve mutlulukları iki sebeple kazanılır veya kaybedilir. Bunlar da emanet ve adalettir. Emanetler ehline teslim edildiğinde ve adalete riayet edildiğinde insanlar arasında huzur ve saadet olmuş, haksızlıklar ve hıyanetler var olduğunda ise kavgalar, huzursuzluklar ve savaşlar süregelmiştir.¹⁵

İhaneti kesin bir şekilde yasaklayan Allahu Teâlâ Enfâl sûresinde şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.”¹⁶

¹¹ Âl-i İmrân 3/75.

¹² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/607.

¹³ Âl-i İmrân 3/161.

¹⁴ en-Nisâ 4/58.

¹⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/83.

¹⁶ el-Enfâl 8/27.

Muhammed Ali es-Sâbûnî (ö. 1442/2021) âyeti şöyle tefsir etmektedir: Ey iman edenler! Müminlerin sırlarını müşriklere haber vermek suretiyle, Peygamberinize ve dininize hainlik yapmayın. Böyle yaparsanız size emanet edilen şer'i mükellefiyetlere bile bile hainlik yapmış olursunuz. Âyette zikredilen “Bile bile” sözünden kastedilen, onun vebalini ve hainlik olduğunu bildiğiniz halde demektir.¹⁷

Allahu Teâlâ, insanın tek bir nefisten yaratıldığını¹⁸ beyan ettikten sonra **فَمَسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ** buyurarak insan için bir karar ve emanet bırakılma yeri olduğunu bildirmektedir. Emanet bırakılma hakkında İbn Abbas (r.a) (ö. 68/687-88) der ki: “Anaların rahimlerinde kalma yeri ve babaların sülblerinde emanet olarak bırakılma yeri vardır.” İbn Mes’ûd (r.a) (ö. 32/652-53) şöyle der: “Rahimlerde kalma yeri, öldüğün yerde de emanet kalma yeri vardır.”¹⁹ Yine Hûd sûresinde yeryüzündeki her canlının rızkının Allah’a ait olduğu haber verildikten sonra “O, onların karargahlarını da emanet bıraktıkları yerleri de bilmektedir.”²⁰ buyurularak insanların ana rahminde bulunması ve ölümlerinin ardından defnedilerek emanet olarak bırakılmasından bahsedilmektedir.

Mü'minûn sûresinde, müminlerin sıfatları zikredilirken “Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.”²¹ buyurularak emanete riayet etmenin ve verilen sözün yerine getirilmesinin bir Müslüman için önemi haber verilmektedir. Müfessirler, bir başkasına korunması için bırakılan nesneler ve riayet edilmesi gereken sözleşmeler gibi maddî ve manevî her türlü emanet ile Allahu Teâlâ'nın kullarına yönelttiği ilahi hükümlerin de âyetin kapsamına girdiğini söylemişlerdir. O halde bir başkasına muhafaza edilmesi için bırakılan herhangi bir mal nasıl emanet ise Allahu Teâlâ'nın Müslümanlardan istediği, yerine getirilmesi gereken namaz, oruç, hac, zekat vb. ibadetler de aslında birer emanettir.²² Aynı şekilde Meâric sûresinde de emanetlerini ve verdikleri sözü gözeten kimseler övülmüştür.²³

Kur'an-ı Kerim'de emanet kelimesine, tevhid inancı ve yükümlü (mükellef) olma gibi manaların verildiği de görülmektedir. Ahzâb sûresinde Allahu Teâlâ, emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettiğini ama bunu yüklenmek istemediklerini, neticede bu emaneti insanın yüklendiğini haber vermektedir.²⁴

Başkalarının haklarının yüklenilmesi manasına gelen emanet, göklere ve dağlara teklif edildiği zaman bundan çekinmiş ve korkmuşlardır. Çünkü emanet, göklerin, yerin ve dağların

¹⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 3/397.

¹⁸ el-En'âm 6/98.

¹⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, 2/219.

²⁰ Hûd 11/6.

²¹ el-Mü'minûn 23/8.

²² Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/12.

²³ el-Meâric 70/32.

²⁴ el-Ahzâb 33/72.

bile dayanamayacakları derecede yerine getirilmesi zor, sorumluluk gerektiren, ağır ve büyük bir yükür. Âyette geçen teklif etmeyi ve yüz çevirmeyi hakiki manasında anlayan müfessirler varsa da, alimlerin çoğunluğuna göre emanetin büyüklüğüne dikkat çekmek için âyette temsili istiare biçiminde bir ifade vardır. Emanet hakkıyla ifa edildiğı zaman sonuçları çok büyük bir keramet, yerine getirilmediğinde ise tazmin etmek ve hıyanet cezası ile çok büyük bir rezillik ve rüsvalıktır.²⁵

Eğer âyette geçen emanet lafzı Türkçe'deki anlam ve karşılığı ile ele alınırsa, daha genel olan yükümlölükler içerisinde bir önemlisi öne çıkarılmış olur. Böylelikle Allahu Teâlâ, eşya gibi maddî emanetlerin yanı sıra, görevler ve ödevler gibi manevî emanetlerin önemine de dikkat çekmiş olmaktadır.²⁶

وَأِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ

*“Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın.”*²⁷

Kişinin alacağını teminat altına alması için başvurduğu yöntemlerden biri de borçludan rehin almaktır. İnsanlar arasındaki alışveriş ve borç ilişkileri yolculuk esnasında da olabileceğı için böyle durumlarda bu işlemi yazacak birilerini bulmak pek mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda Kur'an'ın gösterdiği yol, yazmak yerine uygun olan herhangi bir nesneyi rehin almaktır.²⁸

Görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim'de emanet kavramı borç²⁹ mükellefiyet³⁰ ve sözlük anlamında³¹ kullanıldığı gibi, mecaz³² anlamında da kullanılmıştır. Bu da emanetin tek bir mana ile sınırlandırılmayacak kadar geniş bir kavram olduğunu göstermektedir.

3.4. Kur'an-ı Kerim'de İhanet

Kur'an-ı Kerim'de farklı kalıplarda görülen ihanet kelimesinin genel olarak emanetin zıttı olarak kullanıldığını söylenebilir.

Allahu Teâlâ'nın hainlik edenleri sevmediğine dair şöyle buyurulmaktadır.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَانًا أَثِيمًا

²⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Zehraveyn, 1992), 6/342.

²⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/407.

²⁷ el-Bakara 2/283.

²⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/449.

²⁹ el-Bakara 2/283.

³⁰ el-Ahzâb 33/72.

³¹ el-Mü'minûn 23/8.

³² el-En'âm 6/98.

*“Kendilerine hıyanet edenleri savunma. Çünkü Allah, hainlik edenleri, günahı ısrarcı olanları sevmez.”*³³

Kişinin kendisine hainlik etmesi, bir kazanç sağlıyorum zannıyla kendisini aldatması ve zarara uğramasıdır. Bu sebeple bir insan günah işlemeye devam ederek azabı hak etmiş, kendisini aldatmış ve Allah’ın kendisine emaneti olan nefesine karşı hainlik yapmış olmaktadır. Hainlerden yana olup onlara destek vermenin vebali yine kişiye döneceğinden böyle yapmak da nefse bir ihanettir.³⁴ Bir yolunu bularak başkalarının hakkını yiyenler, emanetlere hıyanet edenler, geçici dünya hayatında rahatlık ve refah içinde yaşayarak kendilerine bir menfaat sağlamış olabilirler. Ancak ihanetlerinin vebali onlarla birlikte ahirete taşınacak ve kendilerinden hesap sorulacak, hak sahibine ecir, haine ise ceza olarak yerini bulacaktır. Bu hakikat göz önüne alındığında, dünyada kazanılan geçici menfaat karşılığında ahiret nimetleri kaybedilmiş ve neticede âyetle buyurulduğu üzere hain kimse ihanet ettiğinden daha çok kendisine zarar vermiş olacaktır.³⁵

Nisâ sûresinde *“İnsanlar arasında Allah’ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma!”*³⁶ buyurularak Kur’an-ı Kerim’in, Hz. Peygamber’in (s.a.s) insanlar arasında Allah’ın gösterdiği şekilde hükmetmesi için indirildiği haber verildikten sonra hainlerden taraf olmaması emredilmiştir.

Müfessirler, bu âyetin iniş sebebinin Tu'me b. Ubeyrık olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Tu'me b. Ubeyrık bir zırh çalarak hırsızlık yapmıştı. Çalınan bu zırh geri istenildiği zaman, yapmış olduğu hırsızlık suçunu Yahudilerden birine attı. Tu'me ile iftira ettiği Yahudi'nin kavmi arasındaki gerginlik iyice artınca münafık olan Tu'me'nin kavmi Allah Rasûlü'ne (s.a.s) gelerek bu davada kendilerine yardımcı olmalarını, hırsızlığı Yahudi'nin yaptığına dair hüküm vermesini istediler. Hz. Peygamber'de (s.a.s) Tu'me'nin kavminin sözüne güvenerek bunu yapmaya niyetlenince, zikredilen âyet nazil oldu.³⁷ *وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا* âyetini Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) şöyle tefsir etmektedir. “Allahu Teâlâ'nın “Hainlere müdafaacı olma.” buyruğu, hainlerden sebep suçu olmayan kimselere davacı olma, yani münafıktan dolayı Yahudi'ye düşman olma.” demektir.³⁸

Mâide sûresinde Yahudilerin birçoğunun daima bir ihanet üzere olduğundan bahsedilmektedir.

³³ en-Nisâ 4/107.

³⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/80.

³⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/139.

³⁶ en-Nisâ 4/105.

³⁷ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî Fahreddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb* (Ankara: Huzur Yayinevi, 1990), 8/298-299.

³⁸ Fahreddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, 8/300.

“(Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah iyilik yapanları sever.”³⁹

Yahudilerin sözlerini bozmaları ve tuzak kurmaları hainlik olarak değerlendirilmiştir. Ama yine de Allah Rasûlü’ne (s.a.s) af yolunu tercih etmesi emredilmiştir. Cumhur ulemaya göre bu âyetin hükmü daha sonraları nazil olan savaş ve cizye âyeti ile kaldırılmıştır.⁴⁰

Enfâl sûresinde ise Allah ve Resûlü’ne (s.a.s) hainlik ile emanetlere ihanet yasaklanmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a ve Peygamber’e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.”⁴¹

Allahu Teâlâ’ya karşı kulluk ve mesuliyetlerini yerine getirmeyenler, Allah’ın hakkını ihlal etmiş, kullarına emanet ettiği sorumluluklarına ihanet etmiş olurlar. Hz. Peygamber (s.a.s) ilk İslâm toplumunun önderi ve devletinin başkanıdır. Ona destek vermeyenler, şahsi çıkarlarını ümmetin menfaatine tercih edenler, devlet sırlarını düşmanla paylaşanlarda Allah Rasûlü’ne (s.a.s) ihanet etmiş sayılırlar. Başkalarının acizliklerinden faydalanan haklarını çiğneyenler, güvene dayalı alışverişlerde ve işlerde insanların güvenini kötüye kullananlar da hemcinslerine ihanet etmiş sayılırlar. İslâm’da hıyanet kesin bir şekilde yasaklanmış ahlâkî bir kusur, ayıp ve büyük bir günahdır.⁴²

Enfâl sûresinde, antlaşma yapılan kavimlerin hainlik etmesinden korkulduğunda, Müslümanların yapılan antlaşmaları bozduklarının bildirilmesi istenmiş ve Allahu Teâlâ’nın hainleri sevmediği haber verilmiştir.

وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

“(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”⁴³

Âyette, anlaşma yapılan bir kavmin hıyanet etmesinin yani verdikleri sözden dönmelerinin kesin bir şekilde bilinmesi durumunda, aradaki anlaşmanın son bulduğunun açık bir şekilde bildirilmesi istenmektedir. Böylelikle onlar anlaşma devam ediyor zannında iken, onlara karşı açılan savaşta hıyanet şaibesi Müslümanlarda kalmamış olur. “Çünkü Allah hıyanet edenleri sevmez.” Bu ifade anlaşmayı bozma emrinin illetini haber vermektedir. Sanki: “Neden bunu bize emrettin ve ahdi bozmadan muharebe yapmayı yasakladın?” diye sorulmuş ve bu

³⁹ el-Mâide 5/13.

⁴⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefâsir*, 2/78.

⁴¹ el-Enfâl 8/27.

⁴² Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/681.

⁴³ el-Enfâl 8/58.

cümle ile buna cevap verilmiştir. Bu cümlelerin Allah Rasûlü (s.a.s) ile anlaşmaya vardıktan sonra sözlerini bozan hainlere bir tehdit mahiyetinde olması da muhtemeldir. O zaman mana sanki şöyle olmuş olur: “Anlaşmalı olduğunuz bir kavmin ihanet edeceğini bilersen ahitlerini onlara hatırlat ve sonra onlarla savaş. Çünkü Allah hainleri sevmez.” Zanna dayalı birtakım emarelerle anlaşmalı bir toplumun ihanet edeceği belli olursa devlet başkanının anlaşmayı bozduğunu apaçık bir şekilde karşı tarafa bildirmesi gerekir. Eğer karşı tarafın anlaşmayı bozduğu açık ve kesin bir şekilde biliniyorsa bu taktirde anlaşmanın bozulduğunun karşı tarafa bildirilmesine gerek yoktur. Nitekim Mekkeliler Allah Rasûlü’nün (s.a.s) koruması altında olan Huzâa kabilesine saldırarak sözlerini bozdukları zaman onlara anlaşmanın bozulduğunu açıkça söylemenin bir anlamı kalmadığı için haber verilmeden Mekke’nin fethine çıkılmıştır.⁴⁴

Savaşlarda alınan esirlerin ihanetiyle alakalı Enfâl sûresinde şöyle buyurulmaktadır:

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Eğer sana hainlik etmek isterlerse (bil ki) onlar daha önce Allah’a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı (sana) imkân vermişti. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁵

Savaş esirleri serbest bırakılırken, bir daha Müslümanlar aleyhine herhangi bir faaliyette bulunmayacaklarına dair söz alınırdı. Düşmanda olsa erdem sahibi olan kişilerin sözlerini yerine getirme ihtimali yüksek olduğundan bunun faydası görülüyordu. Ancak bazılarının verdikleri sözden dönerek Müslümanlar aleyhine tekrar düşmanca bir faaliyette bulunma ihtimali de mevcuttu. Peki böyle bir ihtimalden dolayı esirleri öldürmek İslâm dinine yakışır mıydı? Kur’an-ı Kerim’in bu suale verdiği cevap gayet nettir: İhtimallere binaen insan hakları çiğnenemez, bir insanın canına kıyılmaz. İhanet ihtimali gerçekleşirse suçlular er ya da geç yakalanarak hak ettikleri cezayı mutlaka çekerler.⁴⁶

Hac sûresinde, Allahu Teâlâ’nın inananları müdafaa edeceği haber verildikten sonra hainlerin sevilmediği bildirilmiştir.⁴⁷ Burada her zaman geçerli olan, bütün müminlere yönelik bir mesaj bulunduğu açıktır. Buna göre Müslümanların karşılarına çıkan zorluklar karşısında yılmadan mücadeleye devam etmeleri, Allahu Teâlâ’nın destek ve yardımından ümit kesmeden ona güvenip tevekkül etmeleri, Allah’ın nankör ve hainlerin hilelerini boşa çıkarmaya kadir olduğunu hatırlarından çıkarmamaları gerekir.⁴⁸

Gözlerin kötü niyetle bakışı Mü’min sûresinde hainlik olarak nitelendirilmiştir.

⁴⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu’l Beyân* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 7/112-113.

⁴⁵ el-Enfâl 8/71.

⁴⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/710.

⁴⁷ el-Hac 22/38.

⁴⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/734.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ

“Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir.”⁴⁹

İbn Abbas (r.a) şöyle açıklar: “O harama bakan kimse insanlarla beraber bulunur, yanlarından bir kadın geçtiği vakit, yanındakilere belli etmeden o geçen kadına bakar.” Allahu Teâlâ harama hırsızlama bakmak suretiyle hain olan gözü bilir.⁵⁰

Peygamber eşi olma şerefine erdikleri halde bunun bilincinde olmayan Hz. Lût (a.s) ile Hz. Nûh’un (a.s) karılarının, o Peygamberlerin davalarına, inançlarına hıyanet ettikleri için ahiret mutluluğunu yitirdikleri de yine Kur’an-ı Kerim’de haber verilmektedir.⁵¹

Âyetlerde açık bir şekilde görüldüğü üzere ihanetin kesin bir şekilde yasaklandığı, İslâm ahlâkıyla asla örtüşmediği, hainlik yapanların Allahu Teâlâ tarafından sevilmediği çeşitli vesilelerle haber verilmiştir.

3.5. İslâm Hukukunda Emanet

İslâm literatüründe geniş bir kullanımı olan emanet kelimesi, İslâm hukukunda daha dar bir mana taşır. Hukuk dilinde emanet, meşru bir sebebe dayalı olarak kullanma, koruma ve işleme sorumluluğuyla, bir kimsenin yanında bulunan ve bir başkasına ait olan malın hukukî durumunu ifade eden bir terimdir.⁵²

3.5.1. Emanet Mal

Günlük yaşantıda sıkça karşılaşılan beşerî hukukî işlemlerden biri de insanların güvene dayalı olarak birbirlerine emanet mal bırakmasıdır. Bu emanet bırakma işlemi fıkıh kitaplarında vedîa başlığı altında incelenmektedir. Vedîa, bir kimseye koruması için bırakılan malı ve bu hukukî işlemi ifade eden fıkıh terimidir.⁵³

Vedîanın geçerli olması için bazı şartlar vardır.

a) Vedîanın, koymaya kabil ve teslim olmaya uygun olması şarttır. Bu sebeple gökyüzündeki kuşun idâ-i sahih olmaz.

b) Emanet bırakanla emaneti koruması istenen kişinin akıllı ve mümeyyiz olmaları gerekir. Fakat bulûğ çağına ermeleri şart değildir. Bundan dolayı delinin ve mümeyyiz olmayan

⁴⁹ el-Mü’min 40/19.

⁵⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsir*, 5/347.

⁵¹ et-Tahrîm 66/10.

⁵² Hamza Aktan, “Emanet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Ocak 2024).

⁵³ Mustafa Yıldırım, “Vedîa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Mart 2024).

çocuğun vedîayı kabul etmesi sahih olmaz. Mümeyyiz çocuğun ise emanet vermesi ve kabul etmesi sahih olur.⁵⁴

3.5.2. Emanetin Muhafazası

Emanet bırakılan mal (vedîa) emaneti kabul eden kimsenin yanında emanet hükmündedir. Dolayısıyla kendinden kaynaklanan bir kusur olmadan mala bir zarar gelirse, o zararı tazmin etmesi (ödemesi) gerekmez.⁵⁵ Çünkü insanların emanet vermeye ihtiyaçları vardır. Eğer bu zararı emaneti kabul eden kişinin karşılamasının gerektiğini söylenecek olursa, artık kimse emanet malı kabul etmek istemez. Bu durumda insanların işleri zora girmiş olur.⁵⁶

Emaneti kabul eden kişi, o malı bizzat kendisi koruyabileceği gibi ailesinden birisine de koruması için verebilir. Fakat ailesinden başka birine veremez.⁵⁷ Kişinin kendisiyle beraber oturan, geçimlerini sağladığı; eşi, çocukları, işçisi ve kölesi aile fertlerinden sayılır.⁵⁸ Eğer kişi emanet malı, koruması için aile fertlerinden bir başkasına verirse ya da bunların dışında birine emanet ederse, o emanet mala bir zarar gelme durumunda bunu tazmin eder. Çünkü mal sahibi başkasına değil malı emanet ettiği kişiye güvenmiş ve razı olmuştur. Emanet konusunda insanların emanete gösterdiği değer ve muhafaza birbirinden farklıdır.⁵⁹ Ancak yangın gibi durumlarda emaneti korumak için komşusuna teslim edebilir. Aynı şekilde geminin batma tehlikesi olduğunda emaneti başka bir gemiye naklederek koruma işini yerine getirebilir.⁶⁰ Çünkü böyle durumlarda emaneti muhafaza etmenin başka bir yolu kalmamış olur. Haliyle mal sahibinin de buna rızası olur. Bu gibi mazeretler ortaya çıktığında emanetçinin bunu mutlaka delillendirmesi gerekir; çünkü emanetçi, tazmin sebebi (emaneti başkasına vermek) meydana geldikten sonra tazmini düşürecek yangın, batma tehlikesi vb. bir zaruretin meydana geldiğini iddia etmektedir.⁶¹

⁵⁴ İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî, *Mülteka el Ebhur*, çev. Mustafa Uysal (İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1968), 3/373.

⁵⁵ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, çev. Prof. Dr. Tevhit Ayengin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 239.

⁵⁶ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Âlî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî, *el-Hidâye*, çev. Ahmed Meylânî (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2018), 3/367.

⁵⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 239.

⁵⁸ Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, çev. Okan Kadir Yılmaz (Fatih / İstanbul: Yasin Yayınevi, 2016), 1/646.

⁵⁹ Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 1/646.

⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 239.

⁶¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/368.

3.5.3. Emanetçinin Emaneti Kendi Malına Karıştırması

Emaneti kabul eden kişi, ayırt edilemeyecek bir şekilde emanet malı kendi malına karıştırırsa bunu tazmin etmesi gerekir. Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre emanet bırakan kişi istediği takdirde malını gelip alamaz; çünkü o mal her açıdan yok olmuştur. Nitekim emanet olarak bırakılan malı ayıklayıp ona ulaşma imkânı kalmamıştır. İmâmeyne göre ise eğer emaneti, kendisiyle aynı cinsten bir malla karıştırdıysa o vakit isterse emanet bırakılan kişi o mala ortak da olabilir; çünkü her ne kadar kendisinin hakkı olan şeyin suret itibariyle bizzat kendisine erişmek mümkün değilse de, malın taksim edilmesiyle buna mana/hüküm itibariyle erişmesi mümkündür. Emanetçinin yaptığı bu karıştırma işi malına suret itibariyle erişmemesi açısından helak etmek olsa da bir diğer açıdan (malına mana itibariyle erişebilmesi) değildir. Bu sebeple de mal sahibi isterse tazmin ettirir isterse ortak olur. Örneğin: Arpayı arpaya, buğdayı buğdaya, beyaz dirhemleri beyaz dirhemlere, siyahları da siyahlara karıştırması gibi.⁶²

Eğer emanet bırakılan mal emanetçinin malıyla kendi dahil olmadan karışırsa, örneğin ikisinin de torbaları delinse ve birbirlerine karışsa bu durumda emanetçi, emanet sahibine ittifakla ortak olur. Çünkü bu durumda iki mal, herhangi bir suç işlenmeden birbirine karışmıştır.⁶³

Emanetçi kimse elindeki emanet elbiseyi giymek, emanet bineğe binmek, köleyi hizmetinde kullanmak ya da emaneti aile fertlerinden olmayan birine emanet etmek gibi yetki sınırını aşıp emanet hakkında haksız tasarrufta bulunursa (taaddî), daha sonra bu sakıncalı durumu ortadan kaldırıp emanet olan malı tekrar kendisine alırsa bu durumda tazmin yükümlülüğü de kalkar. Çünkü tazminin sebebi ortadan kalkmış olur ve emanet sahibinin emaneti muhafaza etmesi talebi de devam etmektedir. Bu yüzden de emanetçinin eli, hüküm itibariyle sahibinin eli gibidir. Nitekim emanet alan kişi aldığı emaneti sahibi için korumaktadır. Emanetçi haksız tasarrufunu ortadan kaldırıncaya emanet, (emanetçiye dönmesiyle) hüküm itibariyle sahibinin eline dönmüş olur.⁶⁴

3.5.4. Emanetçinin Emaneti İnkâr Etmesi

Emanet sahibi, emanet olarak bıraktığı malını geri istediği zaman emanetçi önce inkâr edip sonra itiraf ederse o malı tazmin eder.⁶⁵ Çünkü sahibi emanetini geri istediği zaman,

⁶² Merginânî, *el-Hidâye*, 3/368.

⁶³ Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 1/648.

⁶⁴ Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 1/649.

⁶⁵ Mevslî, *el-İhtiyâr*, 239.

emanetçiye emaneti koruma görevinden azletmiş olur. Bunun sonrasında o malı elinde tutmakla gasp etmiş olacağından onu tazmin etmesi gerekir.⁶⁶

Emanetçi, elinde bulundurduğu emaneti inkâr ettikten sonra onu itiraf ederse, tazmin yükümlülüğünden kurtulamaz. Çünkü vedâ akdi sona ermiştir. Emaneti geri istemesi, emanet sahibi tarafından akdi sonlandırmak, emaneti inkâr etmek de emanetçi tarafından akdi sona erdirmektir. Dolayısıyla akit her iki taraftan da sona erdirilmiş olmaktadır. Akid son bulunca bir daha ancak yenilenmek suretiyle geri dönebilir. Zira burada, sahibinin nâibi olan emanetçiye emanetin geri dönmesi vuku bulmamıştır. Emanet şartlarına muhalefet edip sonra onlara riayet etmeye dönmek ise böyle değildir; zira burada emaneti muhafaza talebi devam etmektedir. Bu yüzden de emanet, sahibinin nâibi olan emanetçiye dönmüş olmaktadır.⁶⁷

3.5.5. Emanet İle İlgili Çeşitli Hükümler

Fıkıh kitaplarında geniş bir şekilde üzerinde durulan emanet ile ilgili birçok fetva ve hükümler mevcuttur. Bunlardan önemli görülen bazıları şu şekilde sıralanabilir.

- Bir kimse bir malı gasp ederek birisine emanet etse, gasp edilen malın sahibi icmâ ile muhayyer olur. Malını ister gasp edene, isterse o malı emanet alana tazmin ettirebilir.⁶⁸
- Emanet sahibi, malını bizzat kendisi ya da vekili vasıtasıyla istediğinde, emanetçi verebilme imkânına sahip olduğu halde vermeyip yanında alıkoysa ve bu durumda emanet helak olsa tazmin etmesi gerekir.⁶⁹
- Emanet sahibi yasaklamaz ise bir de yol emniyeti bulunursa emanetçi, malı taşıma maliyeti olsa bile kendisiyle birlikte yolculuğa götürebilir.⁷⁰
- Emanetçi kimse, yanında olan emanet malın bir kısmını infak etse sonra kalan kısmı yok olsa, sadece infak ettiği miktarı tazmin eder.⁷¹
- Emanetçi olan “Malı bir başkasına vermemi benden sen istedin.” dese ve mal sahibi de bunu reddetse bu durumda emanetçinin o malı tazmin etmesi gerekir. Ancak emanetçi iddiasını delillendirebilirse veya mal sahibi yemin etmekten geri durursa bu sefer tazmin sorumluluğu ortadan kalkar.⁷²
- Ebû Hanîfe’ye göre emanetçi olan kimse, kendisinde emanet olarak bulunan malı bir başkasına emanet etse ve bu mal zayi olsa, emanet sahibi malını, emaneti ilk alan kişiye

⁶⁶ Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 1/649.

⁶⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/370.

⁶⁸ Halebî, *Mülteka el Ebhur*, 3/377.

⁶⁹ Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, 1/647.

⁷⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 239.

⁷¹ Halebî, *Mülteka el Ebhur*, 3/376.

⁷² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 239.

tazmin ettirir. İmâmeyne göre ise, emanet sahibi dilediğinden tazmin eder, fakat ikinciden tazmin etmesi halinde o da bunu birinci kimseden talep eder.⁷³

- Şayet iki kişi ölçülebilen veya tartılabilen bir malı emanetçiye birlikte emanet bırakır da sonra bunlardan birisi gelip kendi payını isterse, diğeri gelmeden o payın iade edilmesi hususunda emanetçiye emir verilmez.⁷⁴

Bu vb. birçok fetva ve hükümlerden anlaşılacağı üzere emanet büyük bir sorumluluktur. Emanetin terki dünyada insanlar arasında kargaşalar çıkmasına, düzenin bozulmasına sebebiyet verecektir. Ahirette ise kişinin büyük bir vebali yüklenmesine vesile olacaktır.

⁷³ Merginânî, *el-Hidâye*, 3/373.

⁷⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 239.

I. BÖLÜM

1. HADİSLERDE EMANET

İnsanî ilişkilerde önemli bir yer tutan emanet bahsi, âyetlere ve İslâm hukukuna konu olduğu gibi hadislerde de kendine yer bulmuştur. Bu bölümde, hadislerde geçen emanet bahsi farklı başlıklar altında incelenecektir.

1.1. Emanetin Önemi ve Sosyal Boyutu

Öncelikle insan sosyal bir varlıktır. Yaşamını en güzel bir şekilde idame ettirebilmesi için diğer insanlarla bir arada bulunması, onlarla etkileşim halinde olması gerekir. Bu sebeple İslâmiyet insanî ilişkilere son derece değer vermiş, insanların birbirlerine karşı davranışlarını düzenleyen kurallar tesis etmiştir. Bu bağlamda Allah Rasûlü (s.a.s) *“Sizden biri, kendisi için arzuladığı şeyi Müslüman kardeşi için de arzulamadıkça (hakiki anlamda) iman etmiş olamaz.”*⁷⁵ buyurmuştur. İnsanlar arasındaki problemlerin birçoğunun bencillikten, diğer insanlarla empati kuramamaktan kaynaklandığı düşünüldüğünde, sadece bu zikredilen hadis ile amel edildiğinde birçok problemin ortadan kalkacağı aşîkardır. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s) insanlarla hoş geçinilmesini tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur. *“Mümin cana yakındır. (İnsanlarla) hoş geçinmeyen ve kendisiyle hoş geçinilmeyen kimsede hayır yoktur.”*⁷⁶

Toplumsal huzurun elde edilebilmesi için, akrabalık ilişkilerini gözetmek, komşularla iyi geçinmek, güzel ahlâk, güven ve insanlara yumuşak davranmak gibi bazı ahlâk ilkelerinin yerine getirilmesi kaçınılmazdır. Ancak bu sayede toplumsal huzur ve barış elde edilebilir. Bu gerçeği Hz. Âişe'den (r.anhâ) (ö. 58/678) nakledilen hadiste görmek mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.s) ona şöyle buyurmuştur: *“Rıftan (yumuşak davranmaktan) nasibi verilen kimseye, dünya ve ahiret iyiliklerinden de nasibi verilmiştir. Sila-i rahim (akrabalık ilişkilerini gözetmek), güzel ahlâk ve iyi komşuluk, beldeleri mamur (yaşanır) hale getirir ve ömürleri uzatır.”*⁷⁷

İnsanî ilişkilerin bir boyutu da hiç şüphesiz emanettir. Tarih boyunca insanlar mallarını korumak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Özellikle geçmiş dönemlerde, insanlar yolculuğa çıkacaklarında bütün mallarını yanlarında götüremeyeceklerinden dolayı emanet bırakacak

⁷⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih* (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), “İmân”, 7.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd* (Ürdün: Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyiye, 2005), 2/400.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 6/159.

birini aramak mecburiyetinde kalıyorlardı. Emanet bırakılacak kişinin güvenilir, sözüne ve emanete sadık olması son derece önem arz ediyordu.

Emanet prensibi, güvene dayalı bir hareketi ifade eder. Adil ve ahlâklı bir toplumda, müminlerin kendi aralarındaki sosyal ilişkilerinde ortaya çıkar. İnsanın toplum içindeki görev ve sorumluluklarını hakkıyla bilmesi, yapacağı her olumsuz davranışın kendisine bir sorumluluk yükleyeceğinin farkında olması, onun özellikle her şeyin kendisine emanet olarak verildiği bilinciyle hareket etmesine sebep olacaktır.⁷⁸

İslâm, insanların hayatı boyunca güvenilir kimseler arasında güvenli bir şekilde yaşamasını amaçlayan kuşatıcı bir dünya görüşüne sahiptir. Bu dünya görüşü çerçevesinde insana öncelikle Allah'ın onu ne kadar çok sevdiğinden, ne kadar değerli olduğundan, güvenilir bir yaşam sürebilmesi için değerini bilip koruması gereken hususlardan söz edilir. Bu bağlamda insandan öncelikli olarak Zarûrât-ı Dîniyye olarak nitelenen aklın, dinin, canın, malın ve ailenin birer emanet olduğunu fark etmesi istenir. Dinin vazgeçilemez temel değerli olan bu hususlar Allah Rasûlü'nün (s.a.s) veda hutbesinde üzerinde durduğu emanet bilincinin de ana çerçevesini oluşturur.⁷⁹

Mümin güvenilir olandır. Güvenilir olmak onun en önde gelen vasıflarındandır. Allahu Teâlâ'nın, müminlerden bahsederken onların emanetlere riayet ettiğini ve verdikleri sözleri yerine getirdiğini haber vermesi⁸⁰ kurtuluşa erecek olan müminlerin vasıflarını göstermektedir. Allah Rasûlü (s.a.s) *“Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir. Mümin de insanların canları ve mallarının güvende olduğu kişidir.”* buyurmaktadır.⁸¹ Güvenilirlik vasfına dikkat çekerek Müslümanın ve müminin tarifini yapan Hz. Peygamber (s.a.s) her ne durumda olursa olsun müminlere her zaman emin (güvenilir) olmaları gerektiğini öğretmiştir. Hatta komşusuna güven veremeyen kimsenin, hakiki manada iman etmiş olamayacağına değinmiştir.⁸² Mekke'de müşriklerin baskı ve zulümlerinden kurtulmak için Habeşistan'a hicret eden aynı zamanda Müslümanların sözcülüğünü de yapan Ca'fer b. Ebû Tâlib (r.a) (ö. 8/629) Necâşî'ye (ö. 9/630) yaptığı konuşmada Hz. Peygamber'in (s.a.s) sadakatine ve güvenilirliğine özel olarak değinmiş, onun kendilerine de emanete riayet etmelerini ve güvenilir olmalarını emrettiğinden bahsetmiştir.⁸³

⁷⁸ Ali Bulut, *Kur'an'da Emânet Kavramı* (Isparta, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 117.

⁷⁹ İhsan Çapcıoğlu, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 26.

⁸⁰ el-Mü'minûn 23/8.

⁸¹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1996), “İmân”, 12.

⁸² Buhârî, “Edeb”, 29.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/202.

“Her Peygamber ümmetinin güvendiği bir kimsesi vardır. Ey Muhammed ümmeti! Bizim ümmetimizin emini, Ebû Ubeyde b. Cerrâh’tır!”⁸⁴ buyuran Allah Rasûlü (s.a.s) güven konusunda sahâbenin önde geleninin Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a) (ö. 18/639) olduğuna işaret etmiştir. Emanet ve istikamet bütün ashab arasında müşterek bir sıfat olduğu halde bunun Ebû Ubeyde’ye (r.a) tahsis buyurulması, onda ziyade olduğunu bildirmek içindir. Hz. Peygamber’in (s.a.s), ashabın büyüklerinden her birini bir fazilete tahsis buyurması, onda o fazilet ve meziyetin ziyade bulunduğunu bildirmek içindir.⁸⁵

Allah Rasûlü’nün (s.a.s) toplumunda değişik sınıflardan, farklı coğrafyalardan birçok insanlar vardı. Hz. Peygamber (s.a.s) bütün ayrımcılıkları ortadan kaldırarak güven ve kardeşlik esaslı bir toplum düzeni oluşturdu. Bu yeni toplumun temeli emanet, liyakat, kardeşlik, adalet, ehliyet ve ahlâkî ilkelerle “güven toplumu” şeklinde yeni dinin evrensel dinamikleri ile oluşturuldu. Güven toplumunda emanet, ehliyet ve liyakat; toplumda güveni, sükûneti ve huzuru sağlamada en önde gelen ilkeler arasında yer almaktadır. Emin olmak bütün Peygamberlerin olmazsa olmaz beş temel vasfından biri olup gerek Kur’an’da⁸⁶ gerek hadislerde önemine çokça dikkat çekilmiştir. Allah Rasûlü’nün (s.a.s) Peygamberliğine inanmayanların bile onu “Muhammedü’l-emîn”⁸⁷ diye nitelemeleri Hz. Peygamber’in (s.a.s) bu vasfa ne kadar layık olduğunu ve ne ölçüde değer verdiğinin en açık göstergesidir.⁸⁸

İnsanların, köleleri mal olarak değerlendirdiği, onlara istediği şekilde iyi ya da kötü her türlü muamelede bulunduğu, kölelerin insan yerine konulmadığı o dönemlerde bile Allah Rasûlü (s.a.s) kölelere değer vermiş onları kardeşlerimiz ve elimizin altındaki birer emanet olarak görmüştür. Nitekim annesinin zenci olmasından dolayı Bilâl-i Habeşî’yi (r.a) (ö. 20/641) aşağılayan Ebû Zer el-Gıfârî’yi (r.a) (ö. 32/653) sert bir biçimde ikaz etmiş “Ey Ebû Zer! Onu annesinden dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sen, kendisinde hâlâ cahiliye(den izler) bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin kardeşlerinizdir. Öyle ki Allah onları sizin ellerinizin altına emanet etmiştir. Her kimin elinin altında böyle bir kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçlerinin yetmeyeceği zahmetli bir iş yüklemeyin. Şayet yüklerseniz, onlara yardım edin.” buyurmuştur.⁸⁹ Ebû Zer’in (r.a) büyük bir imanının olmasına

⁸⁴ Buhârî, “Meğazî”, 72.

⁸⁵ Ahmed Naim - Kâmil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 7/291.

⁸⁶ eş-Şuarâ 26/107.

⁸⁷ Hüseyin Algül, “Emîn”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Nisan 2024).

⁸⁸ Yusuf Ziya Keskin - Ömer Sabuncu (ed.), *Nebevî Öğretiler Işığında Güven Toplumu* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2018), 155.

⁸⁹ Buhârî, “İmân”, 22.

rağmen Allah Rasûlü'nün (s.a.s) onu bu şekilde kınaması, böyle bir olayı tekrarlamasından sakındırmak içindir.⁹⁰

Hız. Peygamber (s.a.s) ve ashabının hayatları, emanet bilincinin sahne olduğu birçok örneklerle doludur. Sahâbîlerden bir zat Medine'de Harre denilen bir bölgede ailesi ile birlikte konaklamaktaydı. Devesini kaybeden biri onlara rastladı ve devesini bulurlarsa onu yanlarında tutmasını istedi. Bir süre sonra konaklamakta olan sahâbî, deveyi buldu ve sahibini aramaya koyuldu. Sahibini bulamayınca deveyi yanında götürdü. İlerleyen vakitlerde deve hastalanınca hanımı devenin kesilmesini teklif ettiyse de sahâbî bunu kabul etmedi. Çünkü emanete riayet hassasiyeti mevcuttu. Hanımının ısrarları ve kendilerinin ihtiyaç sahibi olmasına rağmen, deveyi keserek ailecek yemeğe yanaşmıyordu. Bir süre sonra devenin sahibi gelmiş “*Keşke onu yeseydiniz.*” demişti. O sahâbî ise “*Senden utandım (da onu kesemedim).*” cevabını verdi.⁹¹

Hayber Yahudilerinden Âmir'in davarlarını gütmekle görevli Yesâr isimli zenci bir kölesi vardı. Allah Rasûlü (s.a.s) Hayber'i kuşattığı zaman Hayber'lilerin silahlandığı gören Yesâr onlara, “Amacınız nedir?” diye sorunca onlar da, “Şu Peygamber olduğunu iddia eden kişi ile savaşacağız!” dediler. Peygamber sözünü duyan Yesâr inanılmaz derecede etkilenecek bu Peygambere iman etmek istedi ve elinde bulunan sürüsüyle Hız. Peygamberin (s.a.s) yanına geldi. Allah Rasûlü'ne (s.a.s) gayesinin ne olduğunu, neye davet ettiğini sordu. Hız. Peygamber'de (s.a.s) Allah'ın tek olduğunu kendisinin onun elçisi olduğunu buna iman etmesi gerektiğini bildirdi. Yesâr ise “Bunları kabul ettiğim taktirde mükafatım nedir.” diye sorunca Hız. Peygamber (s.a.s), bu iman üzere ölürsen mükafatın cennettir buyurdu. Bunun üzerine Yesâr İslâm'ı öğrenmek istedi, kendisine anlatılınca da şehadet getirerek Müslüman oldu. Yesâr (r.a) yanında emanet bulunan sürüyü ne yapması gerektiğini sordu. Hız. Peygamber (s.a.s) “Onları ufak taşlar atarak kovala, Allahu Teâlâ sana emanetini eda ettirecektir.” buyurdu. Yesâr (r.a) denileni yapınca koyunlar sanki bir çoban tarafından güdülüyormuş gibi topluca kaleye ilerleyerek sahiplerine ulaştılar. Sürüsünü sahipsiz gören Âmir, kölesinin İslâm'ı seçtiğini anladı. Yesâr (r.a) doğruca savaşa katıldı. Hayber'e sancağı diken Hız. Ali'nin (r.a) (ö. 40/661) peşinden kaleye girdi. Henüz bir vakit bile namaz kılamadan, bir secde dahi yapamadan Yahudilerin kaleden attıkları bir taş neticesinde şehit oldu. Yesâr (r.a) Allah Rasûlü'nün (s.a.s) yanına getirildi ve üzerine bir örtü çekildi. Hız. Peygamber (s.a.s) ona bakarak yanında iki huri gördüğünü bu hurilerin Yesâr'ın (r.a) yüzündeki tozları silerken onu bu hale getirenler için “*Seni toza toprağa bulayana Allah'ta toza toprağa bulasın, seni katledeni Allah'ta katletsin.*”

⁹⁰ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* (Dımaşk: Risale Alemiyye, 2013), 1/183.

⁹¹ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), “Et'ime”, 36.

dediklerini haber verdi.⁹² Allah Rasûlü (s.a.s) savaşın en çetin bir anında bile insanların emanetlerine asla ihanet etmemiş, başkalarının hıyanetine de izin vermemiştir. Yesâr’a (r.a) sürüsünü iade ettirmiş ve ancak ondan sonra kendi saflarına katmıştır.⁹³

Emanete riayetın ne denli önemli olduğunu anlayabilmek için Enes b. Mâlik’ten (r.a) (ö. 93/711-12) rivayet edilen şu hadis oldukça dikkat çekicidir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: مَا خَطَبَنَا نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَّا قَالَ: “لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا

عَهْدَ لَهُ.”

“Allah’ın Peygamberi (s.a.s) bize hutbe verdiği zaman mutlaka şöyle buyururdu: *"Emanete riayet etmeyenın imanı yoktur; ahde vefa göstermeyenın ise dini yoktur."*⁹⁴

Hız. Peygamber’in (s.a.s) insanlara vaaz edeceği zaman emanet konusuna değinmesi, emanete riayet etmeyenın kâmil bir imana sahip olamayacağını bildirmesi emanetin ne denli önemli olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Emanete riayet insanı cennete götürecek altı değerden biridir. Nitekim Hız. Peygamber (s.a.s) konuşulduğu zaman doğru söylenmesini, verilen sözlerin tutulmasını, emanet edilen şeylere riayet edilmesini, iffetlerin korunmasını, gözlerin haramdan sakınılmasını ve ellerin harama uzatılmamasını istemiş, bunlara riayet edildiği takdirde ise cennetin güvencesini vermiştir.⁹⁵ Cennete girmesine vesile olacak bir amel soran bedeviye Allah Rasûlü (s.a.s), bir insanı özgürlüğüne kavuşturmasını tavsiye ettikten sonra sütünden istifade etsin diye sütü bol bir deveyi birine emanet olarak verme tavsiyesinde bulunmuştur.⁹⁶

Allah Rasûlü (s.a.s) iki kişi arasında geçen özel konuşmaları da emanet olarak değerlendirmiştir. Bir kişi başkalarının duymasından endişe ettiği için konuşurken sağa sola bakıyorsa o sözün de bir emanet olduğunu haber vererek⁹⁷ söylenen bu gizli sözün başka insanlarla paylaşılmamasına, aksi taktirde söz emanetine ihanet edilmiş olunacağına dikkat çekmiştir. Meclislerde konuşulan sözleri de korunması gereken bir emanet olarak değerlendiren Hız. Peygamber (s.a.s) *"Meclisler emanettir."*⁹⁸ buyurmuştur.

Emanete riayet etmek Allah ve Resûlü’nün sevgisini kazanmaya vesile olacaktır. Ebû Kurâd es-Selâmî anlatıyor: “Resûlüllah’ın (s.a.s) yanındaydık. O (abdest almak için) temiz su istedi ve elini suya daldırdı. Sonra abdest aldı. Biz onun abdest suyunu elde etmeye çalıştık abdest suyundan yudumladık. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.s), “Sizi bunu yapmaya sevk eden

⁹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemî Vâkıdî, *el-Meğâzî* (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, ts.), 2/649.

⁹³ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, ed. Mehmet Emin Özafşar vd. (İstanbul: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2020), 3/583-584.

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/134.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/323.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/351.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 32.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 32.

şey nedir?” diye sordu. Biz, “Allah ve Resûlü’nün sevgisi.” dedik. Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu: *“Eğer Allah ve Resûlü’nün de sizi sevmesini istiyorsanız size bir şey emanet edildiğinde ona riayet edin, konuştuğunuz zaman doğru söyleyin ve komşularınızla iyi geçinin.”*⁹⁹

İslâm’a göre yapılacak yeminlerde herhangi bir şirk unsuru yer almamalıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) cahiliye zamanında yaygın bulunan babalar, putlar ve atalar üzerine yemin etme adetini yasaklamıştır. Yemin edecek olan kişinin sadece Allah’ın adına yemin etmesi gerektiğini bildirmiştir. Allah Rasûlü (s.a.s) bu hususa dikkat çekerken, tevhid inancını insanlar arasında yerleştirmeye çalışıyordu. Böylelikle putperest bir inançtan yeni kurtulmuş olan İslâm toplumuna asıl olanın tevhid olduğu öğretiyordu.¹⁰⁰ Hz. Peygamber (s.a.s) Cahiliye döneminde çokça yaygın olan emanet üzerine yemin etmeyi de bu bağlamda değerlendirerek *“Emanete yemin eden kimse bizden değildir.”*¹⁰¹ buyurmuştur.

İslâm, toplumsal huzurun korunması, insanların madden ve manen yükselmesi için birçok ahlâkî değerler getirmiştir. Emanete riayet de bu değerlerin önde gelenlerindendir. Nitekim Hz. Lokman’a (a.s), kendisinin sahip olduğu ahlâk ve fazilete, onu neyin yükselttiği sorulduğu zaman *“Malayaniyi terk etmek, emanete riayet etmek ve doğru sözlü olmak.”* cevabını vermiştir.¹⁰²

Dört haslet vardır ki, bunlar sana verildiği zaman, dünyada sahip olmadığın şeyler sana zarar veremez buyuran ve bunları güzel ahlâk, harama götürmeyen helal lokma, yalan karışmayan doğru söz ve emaneti korumak olarak belirten Hz. Peygamber (s.a.s) emanetin önemine dikkat çekmiştir.¹⁰³

Her hak sahibine hakkını vermek ve her şeyi yerli yerine koymak emaneti gözetmektir. Bu geniş manaya göre emanet iki kısma ayrılabilir. Birincisi Allah’ın emaneti ki onun emirlerini gözeterek icaplarını yerine getirmek demektir. Bunu yerine getirmeyen Allah’ın emaneti olan dine ihanet etmiş olur. Allah’ın emaneti olan bu dini kabul edip tahriften korumak ve onu üstün kılmak için çalışmak, yaymak ve uygulamak bu emaneti gözetmek olur. İkincisi ise insanların emanetidir. Herkesi ehliyet ve kabiliyetlerine göre görevlendirmek, insanlara ait hakları yerine getirmek ve emanet bırakılan mal ve söz gibi şeyleri koruyup zarar vermeden muhafaza etmek, insanlar arasında gözetilmesi icap eden emanet işlemleridir. Bunları en güzel bir şekilde ifa eden kimse, büyük haslete sahip demektir. Ona başka şeylerin noksanlığından zarar gelmez.

⁹⁹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415), 6/320.

¹⁰⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 5/430.

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, “Nüzûr”, 5.

¹⁰² Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta* (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1994), Kelam, 17.

¹⁰³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* (Kahire: Selefiyye, 1955), 138.

İnsanın bütün azaları da, kendisine tevdi edilen emanetlerdir. Bunların hepsini yerli yerinde, hayır işlerinde ve helal yollarda kullanmak sorumluluğu altındadır. Azalarını meşru ve mübah yollarda kullanmayanlar emanete ihanet etmiş olurlar. Bu emanetlerin hakkını verenlerde kurtulurlar.

Allah Rasûlü (s.a.s) bir sefere çıkarken, “*Allah’ım yolculukta yoldaşım ve ailemi emanet ettiğim sensin...*” diye duasına başlar, yolculuğun sıkıntılarından, kederli bir biçimde geri dönmekten, ailesine ve malına gelecek kötülüklerden Allah’a sığınır.¹⁰⁴ Yine bir orduyu sefere uğurlayacağı zaman da mücahitlere dua eder, geride bıraktıklarını, amellerinizin neticesini ve sizin dininizi Allah’a emanet ediyorum¹⁰⁵ buyurarak uğurlardı. “*Ey Allah’ım! Senden sıhhat, iffet, emanet, güzel ahlâk ve kadere rıza isterim*” duasını çokça yapardı.¹⁰⁶

Huneyn Savaşı’nın olduğu gün Hz. Peygamber (s.a.s) o zaman henüz Müslüman olmayan Safvân b. Ümeyye’den (ö. 41/661) çok sayıda silah ve zırhın alınmasını istemişti. Bunun üzerine endişelen Safvân bu bir gasp mı yâ Muhammed diye sorunca Allah Rasûlü (s.a.s) “*Hayır, (zayi olduğu takdirde) bedeli ödenmek üzere alınan emanettir.*”¹⁰⁷ şeklinde cevap vererek Safvân’ı rahatlatmıştı. Savaş sonrasında zırhlardan bazıları kaybolunca Hz. Peygamber (s.a.s) Safvân’a “*Biz senden aldığımız zırhlardan bazılarını kaybettik. Bedellerini sana geri ödeyelim.*” dediğinde Safvân bunu kabul etmemiş “*Hayır yâ Resûlüllah. Çünkü bugün kalbimde o gün olmayan şeyler var.*” diyerek İslâm’ı seçmişti.¹⁰⁸

Ebû Zer el-Gıfârî’nin (r.a) anlattığına göre, Hz. Peygamber (s.a.s) söyleyeceklerini iyice anlamasını tembihledikten sonra kendisine, bir kötülüğün ardından hemen bir iyilik yapmasını, gizli ve aşıkâr her işinde Allah’tan korkmasını, değneği bile yere düşse kimseden bir şey talep etmemesini, iki kişi arasında hüküm vermemesini ve hiçbir emaneti alıkoymamasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁹ Emanetlere dikkat edilmesi, bırakılan emanetlerin alıkonmaması adına Allah Rasûlü’nün (s.a.s) önde gelen sahâbîler den Ebû Zer el-Gıfârî’ye (r.a) bu tavsiyesi oldukça önemlidir.

Mahşer hallerini anlatan Allah Rasûlü (s.a.s) kendisine şefaât izni verileceğini, bu sırada emanet ve sıla-i rahimin gelerek sıratın sağ ve sol tarafına yerleştirileceğini haber vermiştir.¹¹⁰ Emanet ve sıla-i rahimin serbest bırakılması (gönderilmesi) durumlarının büyüklüğü ve

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 72.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 73.

¹⁰⁶ Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, 86.

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, “Büyü” (İcâre), 88.

¹⁰⁸ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 7/132.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 5/181.

¹¹⁰ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh* (Riyad: Dâru Taybe Basım ve Yayınevi, 2006), “İmân”, 329.

etkilerinin çokluğu dolayısıyladır. Bu sebeple her ikisi de Allah'ın istediği bir şekilde müşahhas olarak şekilleneceklerdir. Tahrir sahibi der ki: İfadede ihtisar vardır. Bu sözü dinleyen, her ikisinin de sıratından geçmek isteyen herkesten haklarını istemek üzere orada dikileceklerini anlamaktadır.¹¹¹

Günümüzde şehirlerin nüfusu her geçen gün daha fazla artmasına rağmen insanlar arasındaki sosyal ilişkiler, emanet gibi değerler gitgide zayıflamış, modern hayat insanı daha da yalnızlığa itmiştir. İnsanlar bir arada bulunmalarına rağmen sanki aralarında görünmez duvarlar varmış gibi birbirleriyle iletişimden yoksun hale gelmişlerdir. Oysaki Müslüman'a düşen görev ve sorumluluk, diğer insanlarla sağlıklı ve güzel ilişkiler içinde olmak ve bu sayede dünyayı daha güzel ve yaşanılabilir bir hale getirmektir.¹¹²

1.2. Emanete İhanet Etmek

Her toplumda farklı inanç ve düşüncelere sahip insanlar olabilir. Böyle bir ortamda, çevredeki insanların zihin dünyasını bilmek önem arz etmektedir. Etrafta Müslüman gibi görünerek Müslümanlara düşmanlık eden münafıklar olabilir. İşte böyle bir tehlikeye karşı Allah Rasûlü (s.a.s) münafıkları tanıyarak, onlardan gelebilecek zararlara karşı tedbir alınabilmesi için münafıkların alametlerini haber vermiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: “آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ، إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا أُؤْتِيَ خَانَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ.”

Ebû Hüreyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “*Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder, söz verdiği zaman sözünde durmaz.*”¹¹³

Hadiste zikredilen üç alametle yetinilmesinin nedeni, bu üçünün geri kalanlara işaret ediyor olmasıdır. Çünkü dinle ilgili şeyler üç unsurda toplanır: Söz, fiil ve niyet. Yalan söyleme ifadesi ile sözün bozukluğuna, hıyanet ifadesi ile fiilin bozukluğuna sözde durmamak ifadesi ile de niyetin bozukluğuna işaret edilmiştir.¹¹⁴

Bu hasletler münafıkların hasletleridir. Bunlara sahip olan kimse bu hasletler bakımından münafıklara benzer, onların ahlâkı ile ahlâklanmış olur. Çünkü münafıklık, içinde gizlediğinin aksini açığa vurmaktır.¹¹⁵

¹¹¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2012), 2/362.

¹¹² Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 4/309.

¹¹³ Buhârî, “İmân”, 24; Müslim, “İmân”, 107.

¹¹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 1/193.

¹¹⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, 1/572.

Bir başka rivayette ise dördüncü bir alamet olarak “*Husumet sırasında haktan sapar.*”¹¹⁶ ilavesi vardır. Haktan saptmak, asıl anlamı itibariyle maksattan uzaklaşmak demektir.¹¹⁷ Görüldüğü üzere emaneti muhafaza, Müslüman bir toplumun belirleyici alametlerinden biri olmuştur. Yine Hz. Ömer (r.a) (ö. 23/644) insanların namazına ve orucuna aldanılmaması gerektiğini, bir kişinin konuştuğu zaman doğru söyleyip söylemediğine, emanetlere riayet edip etmediğine, dünyevi meselelerde helali haramı gözetip gözetmediğine dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatarak¹¹⁸ bir insanı değerlendirme hususunda emanete riayet kriterinin önemine dikkat çekmiştir.

Vefakârlığa büyük önem vererek bir erdem olarak yaşatan ve öğreten Hz. Peygamber (s.a.s) çevresindekilere küçüklükten itibaren vefakâr olmanın önemini aşılamıştır. Çocukluğunu Hz. Peygamberin (s.a.s) yanında geçen Nu'mân b. Beşîr'in (r.a) (ö. 64/684) naklettiğine göre, Hz. Peygamber'e (s.a.s) Tâif'ten hediye olarak bir miktar üzüm gelmişti. Allah Rasûlü (s.a.s) Nu'mân'ı (r.a) yanına çağırarak, hediye gelen üzümün bir salkımı da annesine götürmesini istemişti. Nu'mân (r.a) ise üzümü annesine götürecektir kadar sabredemeyip üzümü yemişti. Bir zaman sonra Hz. Peygamber (s.a.s) Nu'mân'a (r.a) üzüm salkımını annesine ulaştırıp ulaştırmadığını sormuş; Nu'mân (r.a), “Hayır.” cevabını verince de, Allah Rasûlü (s.a.s) ona “ğuder” (vefasız) ismini vermişti.¹¹⁹ Tabi ki de Hz. Peygamber (s.a.s) Nu'mân'ı (r.a) vefasızlık ile yaftalamayı murat etmemişti. Böyle davranarak, emanet edilen şey küçük bir şey bile olsa her yaştan insanın titiz davranması, dikkat etmesi gerektiğini öğretmiş oluyordu.¹²⁰

Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük bir belanın gelmesi vâcib olur buyuran Hz. Peygamber (s.a.s) ikinci sırada, emanetin ganimet gibi görülerek ihanet edilmesinden bahsetmiştir.¹²¹ Görüldüğü üzere emanet, hakkıyla yerine getirildiğinde toplumları yükseltecek, refah ve huzurun kapılarını aralayacak, ihanet edildiğinde ise düzenin bozulmasına ve belalara sebep olacaktır. Aynı şekilde Allah Rasûlü (s.a.s) bir kimseden önce hayanın sonrasında ise emanetin çekilip alınmasıyla, kişinin helak olmasına doğru ilerleyen bir süreci ümmetine haber vermektedir.¹²²

Allah Rasûlü (s.a.s) kendisine hainlik edene karşı bile hainlik etmeyi yasaklamış, bir şey emanet edildiğinde hakkıyla muhafaza edilmesini, istenildiği zaman iade edilmesini

¹¹⁶ Buhârî, “İmân”, 24.

¹¹⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 1/573.

¹¹⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Şuabü'l İmân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410), IV/230.

¹¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), “Et'ime”, 61.

¹²⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/287.

¹²¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmi, 1996), “Fiten”, 38.

¹²² İbn Mâce, “Fiten”, 27.

emrederek¹²³ emanetin önemini vurgulamış ve ihanet eden kişiye karşı bile bir Müslümanın güvenilir olma vasfını kaybederek asla ihanet edemeyeceğine dikkat çekmiştir.

1.3. Emaneti Zayi Etmek

Toplumsal barış elde edilmek isteniyorsa adalet ve hakkaniyet mutlaka sağlanmalıdır. Adalet ve hakkaniyetin olmadığı toplumlarda karmaşalar kaçınılmazdır. Adam kayırma ve iltimasın eksik olmadığı toplumlarda hiç kimse hak ettiği yerde değildir. Toplumun zengin ve itibarlı kişileri, eşitlik ve adalet ilkesine aykırı olarak kendilerine sağlanan iltimas sayesinde hak etmedikleri makam ve mevkilere getirilirler. Bunun neticesinde ise toplumsal denge ve düzen bozulur. Hz. Peygamber (s.a.s) bu durumu kıyametin bir alameti olarak haber vermiştir.¹²⁴

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : “إِذَا ضَيَّعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ..” قَالَ: “كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ!” قَالَ: “إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ، فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ.”

Bir bedevinin Hz. Peygamber’e (s.a.s) kıyametin ne zaman kopacağını sorması üzerine Allah Rasûlü (s.a.s) “*Emanet zayi edildiği zaman kıyameti bekle.*” cevabını vermiştir. Bu cevap üzerine soruyu soran bedevi emanetin zayi edilmesinin nasıl olduğunu sorunca Hz. Peygamber (s.a.s) “*Yönetim, ehil olmayan kimselere verildiğinde kıyameti bekle.*” buyurmuştur.¹²⁵

Bu hadiste, emanetin zayi edilmesi, işlerin ehil olmayan kimselere verilmesi ve kıyametin kopma zamanı gibi üç önemli konuya dikkat çekilmektedir. Hadisten öğrenildiğine göre işlerin ehil olmayan insanlara verilmesi, emanetin zayi edildiğinin açık bir göstergesidir. Alimlerin gün geçtikçe yok olması ile emanetin zayi edilmesi arasında sıkı bir bağ vardır. Emanet maddî ve manevî değer ve sorumlulukların hepsine birden verilen isimdir. Bu demektir ki emanet, ilme emanet edilmiştir. İlim kalmamışsa, emanet zayi edilmiş demektir. Bunun göstergesi ise ehil olmayan kişilerin, ümmetin işlerinin başına geçmiş olmasıdır. İşlerin ehil olmayan kimselere verilmesi, ilmin ortadan kalkması ve cehaletin yaygınlaşması sebebi ile olur. Normal şartlarda bir işe ehil olan varken o işin ehli olmayan kimseye verilmesi düşünülemez. Ama gerçekler ters yüz edilmiş, ortalığı büyük bir cehalet kaplamış ise böyle bir ortamda işler kapanın yani ehil olmayan kimselerin elinde kalır. Bu da toplumlar için bir çeşit kıyamet sayılır. Bu durum bir de Müslümanlar için düşünülecek olursa, felaketin büyüklüğü iyice ortaya çıkacaktır. Bilindiği üzere aslında ilim, çözüm demektir. İlim önde tutulduğu sürece işlerde

¹²³ Tirmizî, “Buyû”, 38; Ebû Dâvûd, “Buyû”, “İcâre”, 79.

¹²⁴ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/543.

¹²⁵ Buhârî, “Rikâk”, 35.

mutlaka bir çıkar yol ve kolaylık bulunur. Dış etkenleri bir tarafa bırakacak olursak çöküntünün ve çözümsüzlüğün asıl nedeni bilgisizliktir.¹²⁶

1.4. Emaneti Ehline Teslim Etmek

Emanetin yani görev ve sorumlulukların ehil olan kimselere verilmesi İslâm'ın temel prensiplerindendir. Ancak bu sayede toplumsal huzur ve adalet sağlanabilir, torpil ve iltimas gibi olumsuzlukların önüne geçilebilir. Mekke'nin fethi sırasında Kâbe'nin anahtarının kime verileceği hakkında inen âyet, emaneti ehline teslim etmenin önemini göstermektedir.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

سَمِيعًا بَصِيرًا

*“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.”*¹²⁷

Mekke fethedildiği gün Allah Rasûlü (s.a.s) Mekke'ye girince, Kâbe'nin kapısını kilitli bulmuştu. O tarihte anahtar Osman b. Talha'nın elindeydi. Allah Rasûlü (s.a.s) anahtarları isteyince Osman b. Talha buna yanaşmadı. “Peygamber olduğumu bilsem verirdim.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a) Osman'ın elinden anahtarları zorla aldı ve Hz. Peygamber'e (s.a.s) teslim etti. Allah Rasûlü (s.a.s) Kâbe'nin kapısını açarak içeri girdi ve iki rekat namaz kıldı. Kâbe'nin su işleri kendisinde bulunan Hz. Abbas (r.a) (ö. 32/653), bu hizmetin de Abdülmuttalib oğullarına verilmesini talep etti. Hz. Ali'de (r.a) bu fikri destekledi. Yukarıda zikredilen âyet-i kerime bunun üzerine inmiştir. Cebrail (a.s) hâcibliğın, eskiden olduğu gibi Ebû Talha oğullarında kalması emrini getirdi. Allah Rasûlü (s.a.s) hemen anahtarları Hz. Ali'ye (r.a) vererek Osman'a iade etmesini ve özür dilemesini emretti. Hz. Ali (r.a) verilen emri harfiyen yerine getirdi. Osman “Anahtarları zorla elimden aldın, eziyet ettin. Şimdi de geldin, tamire çalışıyorsun.” deyince, Hz Ali (r.a) olup biteni anlattı ve inen âyeti okudu. Bu olaydan etkilenen Osman b. Talha şehadet getirerek Müslüman oldu. Allah Rasûlü (s.a.s) “Ey Ebû Talha! Allah'ın emanetini ebediyen uhdenizde kalmak üzere alınız.” buyurdu. Osman'ın (r.a) vefatında miftâhu's-saâde, yeğeni Şeybe b. Osman b. Ebî Talha'ya geçti. Ondan da evladına ve torununa kaldı. Âyet-i Kerime, bu olay üzerine inmiş olsa da, hükmü umumi ve bütün müminlere şamildir.¹²⁸

¹²⁶ İsmail Lütfi Çakan, “İş Ehline Verilmezse”, *Altınoluk* 89 (1993), 5-6.

¹²⁷ en-Nisâ 4/58.

¹²⁸ Mehmed Münib Ayıntâbi, *Tibyân Tefsiri* (İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1980), 1/322-323.

Emanetin ehline verilmesi, yerine getirilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi yönündeki emirlerin muhatapları genel olarak bütün insanlardır. Tarih boyunca, emanetlerin ehline verildiği ve adaletle riayet edildiği zamanlarda insanlar arasında huzur ve güven olmuş, saadet bulunmuştur. Haksızlıklar ve hıyanetler bulunduğu ise kavgalar, savaşlar, huzursuzluklar boy göstermiştir. Emanet, korunması istenen maddî ve manevî bir değerdir. Kişinin geçici bir süre kullanmak üzere aldığı eşya emanet olduğu gibi devletin hizmet makamları da birer emanettir. Sözleşmeler ve antlaşmalar, komşuluk hakları, din, ilim vb. değerlerde emanettir. Bütün bunların korunması ve ilgililere teslim edilmesi, ne maksatla verilmiş ise ona uygun bir şekilde kullanılması gerekmektedir.¹²⁹

Emaneti ehline vermekle yükümlü olan kişilerin bu sorumluluk duygusuyla hareket etmeleri gerektiği gibi, emaneti yani görevi isteyen kişilerinden aynı şekilde sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerekir. Yapamayacakları bir göreve talip olmamaları, görev kendilerine verilse bile kabul etmemeleri, bu emanetin getireceği maddî ve manevî sorumluluğu düşünmeleri gerekir. Zira İslâm, makam ve mevki kazanma düşüncesiyle görev talebine hoş bakmamış, görevlendirmenin ilgili makamlarca, ehil kişiler tespit edilerek görevin tevdi edilmesini benimsemiştir. İslâm'ın bu ilkesindeki amaç her işin ehline verilmesini sağlamak ve bu konuda adam kayırma, torpil, iltimas gibi haksızlıkların önüne geçmektir. Zira insan, menfaatini ön planda tutarak esasen ehil olmadığı bir görevi isteyebilir ve o işe getirildiğinde işinin hakkını veremeyebilir.¹³⁰ Nitekim bir gün önde gelen sahâbiler den Ebû Zer el-Gıfârî (r.a), Hz. Peygamber'den (s.a.s) bir yöneticilik görevi istemiş bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.s) Bu görevin bir emanet olduğunu kendisinin ise zayıf biri olduğunu hatırlatmıştır. Bu görev emanetinin, gereğini hakkıyla yapmayanların ahirette utanç ve pişmanlığına vesile olacağını hatırlatmıştır.¹³¹

Emanet gibi ehliyet ve liyakat ilkeleri de güven toplumunun oluşmasında önem arz eden kavramlardır. Söz konusu ilkeler bir işi yapabilecek yetkinlikte olmak ve bir işi layık olana vermek şeklinde ifade edilebilir. Toplumun pek çok kesiminde eksikliği hissedilen ehliyet ve liyakatin tekrar fonksiyonel hale getirilmesiyle güven toplumunun oluşturulmasında önemli bir adım atılmış olacaktır. Zira Müslümanlara her yönüyle örnek olan Hz. Peygamber (s.a.s) işi her zaman ehline vermiş; her işe layık olduğunu düşündüğü kimseleri görevlendirmiştir.¹³²

Hakkaniyetin gözetilmesi gereken yerlerden biri de tevdi edilen görev ve sorumluluklardır. İşlerin usulüne uygun, düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için işlerin ehil olan

¹²⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/81-82.

¹³⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/542.

¹³¹ Müslim, "İmâre", 16.

¹³² Keskin - Sabuncu, *Nebevî Öğretiler Işığında Güven Toplumu*, 156.

kimselere verilmesi ve o kimselerinde sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri gerekir. Zira her iş o işi yapan kimse üzerinde bir emanettir.¹³³ Allah Rasûlü'nün (s.a.s) yönetim anlayışında ehliyet ve liyakat önemli bir yer tutmaktaydı. Zira güvenli bir toplum oluşturma ancak nebevi öğretilere uymakla mümkün olur.¹³⁴ Nitekim vali, komutan ve diğer atamalarda Allah Rasûlü'ne (s.a.s) hiç itiraz gelmemiştir. Çünkü onun bunu ehliyet esaslı olarak yaptığı görülüp bilinmekteydi.¹³⁵

Allah Rasûlü (s.a.s) çevre bölgelerdeki insanlara İslâm'ı anlatmak, hukukî bazı problemleri çözmek ve zekat toplamak gibi bazı vazifeler için sahâbîler görevlendirirdi. O zamanlar bu görevi yapanlara genellikle "âmil" adı verilirdi. Âmiller geniş yetkilere sahip oldukları için karşılaştıkları sorunların birçoğunu kendileri çözerlerdi ama yine de bilemedikleri konularda Allah Rasûlü'ne (s.a.s) danışırlardı. Hz. Peygamber'in (s.a.s) çeşitli problemlerin çözümü için bazı sahâbîleri Medine'de görevlendirdiği de olurdu. Hz. Ömer'de (r.a) bu kişilerden biridir. Yine ashabının özelliklerinden bahsederken Hz. Ali'yi (r.a.) en iyi hüküm veren, Zeyd b. Sabit'i (r.a) (ö. 45/665) ise ferâiz ilmini en iyi bilen olarak tanıtmış,¹³⁶ Huzeyfe b. Yemân'ı (r.a) (ö. 36/656) Medine'de babalarından miras kalan evlerinin paylaşımında ayrılığa düşen kardeşlerin arasını bulması için görevlendirmesi,¹³⁷ Allah Rasûlü'nün (s.a.s) kabiliyetli, ehil ve bilgili kişilere yetki verdiğini göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.s) valiler ve vekillerin yanı sıra çeşitli bölgelere imamlar, komutanlar, öğretmenler, vergi memurları ve elçilerde görevlendiriyordu. Bu görevliler arasında Arap asıllı olanlar bulunduğu gibi Fars kökenli sahâbîler de vardı.¹³⁸ Hür olanların yanında azat edilmiş olan kölelerde bulunurdu. Nitekim Zeyd b. Hârise (r.a) (ö. 8/629) bunlardandır.¹³⁹ Yaşı ilerlemiş sahâbîlerin yanında Üsâme b. Zeyd (r.a) (ö. 54/674) gibi genç sahâbîler de görev alırdı.¹⁴⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.s) görev ve yetki dağılımında esas aldığı kriter emanet ve liyakat idi. Çünkü görevlendirilen sahâbîler gittikleri yerlerde toplumu idare edecek, emniyet ve asayiş sağlayacak, davalara bakacak kısacası İslâm'ı temsil edeceklerdi. Neticede İslâm en güzel bir şekilde tanıtılacak ve daha geniş coğrafyalara yayılacaktı. Hz. Peygamberin (s.a.s) idaresinde ehliyet, emanet ve

¹³³ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/541.

¹³⁴ Keskin - Sabuncu, *Nebevî Öğretiler Işığında Güven Toplumu*, 167.

¹³⁵ Çapcıoğlu, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu*, 117.

¹³⁶ İbn Mâce, "Sünnet", 11.

¹³⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Mektebetü'r-Rüşd, 2004), 6/106.

¹³⁸ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre Ve Hamsetü Resâil* (Mısır: Müessesetü'l-Meârif, 1900), 23.

¹³⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir Ve'l-a'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1987), 2/258.

¹⁴⁰ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 63.

liyakat esas alındığı için bu özelliklere haiz olmayan kimselere idareyle ilgili görev verilmezdi.¹⁴¹

Allah Rasûlü (s.a.s) her zaman olduğu gibi hicret gibi önemli bir konuda da işi yine ehline teslim etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s), Hz. Ebû Bekir (r.a) (ö. 13/634) ile Mekke'den güvenli bir şekilde çıkarak Medine'ye varmaları tarihin akışını değiştirecekti. Bu kadar önemli bir meselede Allah Rasûlü (s.a.s) bir rehber ihtiyacı duymuştu ve tercihini nesep, din, ırk gözetmeksizin işinin ehli olan Abdullah b. Uraykıt'tan yana kullanmıştı. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) bir müşrik olmasına rağmen bu önemli görevi ona vermesi, Hz. Peygamber'in (s.a.s) ehliyet ve liyakate verdiği önemi göstermektedir.¹⁴²

Müslümanların en büyük başarılarından birisi de işe ehil insanlar yetiştirmektir. Şimdi bilinçli bir dini yaşayışı yaygınlaştırma, İslâm'ı ve Müslümanları mesele edinme yani kısacası işi ehline verme zamanıdır.¹⁴³

Gerek kişinin kendisini ilgilendiren gerek toplumu ilgilendiren sorumlulukların bilincinde olarak, emanet edilen her şeyde titizlik göstermek, işleri ehil olanlara vermek, bu görevleri yaparken ihmallerden kaçınmak toplumun menfaatine olacaktır. Aksi halde güven içinde yaşanılacak bir toplum mümkün olmayacaktır. Görev hak eden, emin ve layık kimselere verilmelidir. Görevlendirme yapılırken bu özelliklere haiz olmayan kişilere birtakım sebeplerden dolayı iltimas geçmek, adam kayırmak İslâm'ın onaylamadığı davranışlardır.¹⁴⁴

1.5. Emanetin Kaldırılması

İnsanlar arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutan emanet bilinci ne yazık ki her zaman var olmayacaktır. Gitgide daha da azalacak ve tamamen kalkma noktasına gelecektir. Emanetin nasıl ortadan kalkacağına daire Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ حَدَّثَنَا حُذَيْفَةُ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَيْنِ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ حَدَّثَنَا « أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ، ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ الْقُرْآنِ ، ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ » . وَحَدَّثَنَا عَنْ رَفِيعِهَا قَالَ « يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ ، فَيَظِلُّ أَنْزَهَا مِثْلَ أَنْزِ الْوَكْتِ ، ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ فَيَبْقَى فِيهَا أَنْزَهَا مِثْلَ أَنْزِ الْمَجْلِ ، كَجَمْرِ دَحْرَجَتْهُ عَلَى رَجُلِكَ فَتَقُطُّ ، فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ ، وَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَّبِعُونَ فَلَا يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ فَيَقَالُ إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا . وَيَقَالُ لِلرَّجُلِ مَا أَعْقَلَهُ ، وَمَا أَطْرَفَهُ ، وَمَا أَجَلَدَهُ ، وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ ، وَلَقَدْ أَتَى عَلَى زَمَانٍ ، وَلَا أَبَالِي أَيْكُمْ بَايَعْتُ ، لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا رَدَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ ، وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا رَدَّهُ عَلَى سَاعِيهِ ، وَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أَبَايَعُ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا »

¹⁴¹ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 7/217-218.

¹⁴² Çapcıoğlu, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu*, 196.

¹⁴³ Çakan, "Altınoluk Dergisi", 6.

¹⁴⁴ Keskin - Sabuncu, *Nebevî Öğretiler Işığında Güven Toplumu*, 169.

Huzeyfe b. Yemân (r.a) şöyle demiştir: Resûlüllah (s.a.s) bize iki hususu haber verdi. Bunlardan birini gördüm, diğerini de bekliyorum. Bize şöyle dedi: *“Emanet, insanların kalplerinin derinliklerine kadar indi. Sonra onu (ayrıca) Kur’an’dan öğrendiler. Sonra da Sünnet’ten öğrendiler.”* Bize emanetin nasıl kaldırılacağını da anlattı ve şöyle buyurdu: *“Kişi, bir kere uykuya dalar ve kalbinden bu emanet alınır. Fakat onun izi, ciltteki alaca renk bir iz gibi (orada öylece) kalır. Sonra bir kere daha uyur ve emanet tamamen alınır. Bu defa da ciltte oluşan su kabarcığı gibi bir iz kalır. Sanki bir kor parçası gibi! Ayağının üzerinde yuvarlanmışsın ve derin su toplamış. Sen onu kabarık kabarık görürsün. Halbuki içerisinde (faydalı) hiçbir şey yoktur. (Aksine içinde belki de zararlı sıvılar vardır.) Böylece insanlar sabah kalkarlar, birbiriyle alışveriş yaparlar. Fakat neredeyse hiç kimse emanete uygun davranmaz. Hatta denilir ki: “Falancalar arasında şöyle güvenilir bir adam varmış!” Bir başkası için de; “Bu adam ne kadar akıllı, ne kadar zarif, ne kadar sabırlı ve dayanıklı!” denilir. Oysa onun kalbinde hardal tanesi kadar bile bir iman yoktur.”* Huzeyfe b. Yemân (r.a) (devamla) şöyle dedi: Kuşkusuz öyle bir zaman yaşadım ki hanginizle alışveriş yaptığımı aldırılmazdım. Zira alışveriş yaptığım o kişi eğer Müslümansa (kendisine geçen hakkımdan sebep) Müslümanlığı, onu bana geri getirirdi. Yok eğer Hristiyan ise onu bana, onun valisi geri getirirdi. Fakat bugün sadece falan ve falanla alışveriş yapıyorum!”¹⁴⁵

Emanet Kur’an’da ve hadislerde zikrolunduğu konulara göre, birkaç manaya gelir. Emanet, hepsinde umumi bir tabir ile hıyanetin mukabili kullanılmıştır. Bu hadisin baş tarafındaki emanetin fitrî din duygusu ile kesbî ilim, ibadet, adalet ve medeniyet umdeleri olduğu açık olarak anlaşılmaktadır.¹⁴⁶ Kâdî İyâz’a (ö. 544/1149) göre emanetten kastedilen mana, Allah’ın kullarını yükümlü kıldığı teklif ile onlardan almış olduğu sözdür. Müfessir ve Arap dili âlimi Ebü’l Hasen el-Vâhidî (ö. 468/1076) ise “O dindir, dinin tümü emanettir.” demiştir. İbn Abbas’da (r.a) emaneti Allah’ın kullarına emrettiği farzlar olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁷

Allah’a karşı kulluk vazifelerinin, insanlar arasında içtimai bir nizam ve emniyet temin eden umdelerin Allah tarafından insan gönüllerine nasıl ilham ve vahyolunup, sonra bunların birer birer nasıl silinip gittiğini Huzeyfe (r.a), en belîğ bir üslup ile Hz. Peygamber’in (s.a.s) nübüvvet lisanından nakletmiştir. Bir cümle ile, İslâm nurunun nasıl doğduğunu, nasıl zayıflayıp söndüğünü bildirmiştir. Hadisin ikinci kısmında da İslâm nuru doğduğu ve yaşadığı müddetçe ışığını saçtığı yerlerde müslim, gayrimüslim bütün fertler arasında umumi bir

¹⁴⁵ Buhârî, “Fiten”, 13.

¹⁴⁶ Mehmed Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987), 14/133.

¹⁴⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 2/149.

emniyet ve güven tesis ettiği, o nurun zayıflamasıyla da bütün gönülleri umumi bir emniyetsizlik karanlığı kapladığı tasvir olunmuştur.¹⁴⁸

Huzeyfe'nin (r.a) hadiste bahsettiği alışveriş, bilinen normal bir alışveriştir. Şunu anlatmak istiyor: Ben (o zamanlar) emanetin kaldırılmadığını, insanlarda ahitlerine vefa ve bağlılık bulunduğunu biliyordum. Bundan dolayı durumunu araştırmadan insanlara ve onların emin olduklarına güvenerek önüme gelenle alışveriş yapardım, çünkü kendisiyle alışveriş yaptığım kişi eğer Müslüman ise dini ve güvenilirliği onu hainlik etmekten alıkoyar ve emaneti eksiksiz yerine getirmeye onu sevk eder. Eğer kâfir ise onu çalışmaya gönderen onun velisi olur. O da aynı şekilde bu velayetini ifa ederken emaneti gereği gibi yerine getirir, böylelikle benim o zimmî kimsedeki hakkımı çıkarıp alır. Bugün ise emanet yok olup gitmiş bulunuyor. Artık kendisiyle alışveriş yaptığım kimseye de, zimmî kimseden sorumlu olana da emaneti eksiksiz yerine getireceklerine dair güvenim kalmamıştır. Bundan dolayı (belli sayıdaki kişileri kastederek) kendilerini tanıyıp, güvendiğim filan ve filandan başkası ile alışveriş yapmıyorum.¹⁴⁹

Huzeyfe (r.a) hicretin otuz altıncı senesinde vefat etmiştir. Yani Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonra Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) devrinin adaletli, disiplinli devrini de yaşadı. Hz. Osman (r.a) (ö. 35/656) devrini de gördü. Öyle anlaşıyor ki, gitgide önceki içtimai şartlar bozulmuş, itimat edecek kimseler azalmış ve Huzeyfe (r.a) Allah Rasûlü'nün (s.a.s) haber verdiği fitne alametlerini, kendi devrinde tatbik edebilme fırsatı bulmuştur. O kadar ki artık cemiyette yakinen tanıdığı pek az kimseye itimat edebilmekte, korkmadan onlarla alışveriş yapabilmektedir.¹⁵⁰

*"Bizi aldatan bizden değildir."*¹⁵¹ buyuran Hz. Peygamber (s.a.s) iman ve emanet bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Huzeyfe (r.a) döneminde bozulmaya başlayan ve gitgide daha kötü bir hal alan ticaret ahlâkı ve emanet bilinci, sadece Allah Rasûlü'nün (s.a.s) öğretilerine uyulduğunda düzelebilir. Nitekim o her türlü aldatmayı yasaklamış, dürüst ve güvenilir tüccarların Peygamberler, sıddıklar, ve şehitlerle beraber olacağını müjdelemiştir.¹⁵²

Allah Rasûlü (s.a.s) iyi insanların yerini kötülerin alacağını, emanetlere riayet edilmeyeceği, verilen sözlerin tutulmayacağını, insanların ihtilafa düşerek birbirine gireceğini haber vermiştir. Böyle zamanlarda nasıl davranmaları gerektiğini soran ashabına, *"İyi bildiğinizi yapar, kötü gördüğünüzü terk edersiniz. Kendinizi ilgilendiren işlerle meşgul olur;*

¹⁴⁸ Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 14/133.

¹⁴⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, 2/150-151.

¹⁵⁰ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 2/372.

¹⁵¹ Müslim, "İmân", 164.

¹⁵² Tirmizî, "Büyü", 4.

başkalarıyla ilgili işlere karışmazsınız.”¹⁵³ buyurarak kıyamete yakın çıkacak fitnelere ve emanet bilincinin ortadan kaybolacağına dikkat çekmiştir.

1.6. Ümmetin Emaneti Kadınlar

Allahu Teâlâ insanı bir erkek ve bir diğiden yaratmış¹⁵⁴ birbirlerine örtü yapmıştır.¹⁵⁵ Erkeklerin kadınlar üzerinde hakkı olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakkı vardır.¹⁵⁶ İslâm kadına büyük değer vermiş, onu bir emanet olarak görmüştür.

Veda Haccında ümmetine seslenen Allah Rasûlü (s.a.s) *“Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız iffet ve namuslarını korumalarıdır. Kadınların sizin üzerinizdeki hakları geleneklere uygun biçimde yiyecek ve giyeceklerini sağlamanızdır. Kadınlar hususunda Allah’tan korkun ve onlara en iyi şekilde davranın.”*¹⁵⁷ buyurarak ümmetinin erkeklerini, kadınlar hakkında uyarmış, kadınların Allah’ın bir emaneti olarak alındığına, nikah kıyılarak helal kılındığına değinmiştir.

Allah Rasûlü’nün (s.a.s) ümmetine bu seslenişinde kadın haklarına riayet teşvik edilmekte, onlara iyi davranmak ve maruf bir şekilde onlarla geçinmek tavsiye edilmektedir.¹⁵⁸ Allah Rasûlü (s.a.s) eşlerine en güzel bir şekilde davranmış, insanlara da en hayırlı olanların, eşlerine karşı en iyi davrananlar olduğunu haber vermiştir.¹⁵⁹

“Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?” diye soran bir kişiye Allah Rasûlü’nün (s.a.s) *“Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeyin ve onları kötölemeyin.”*¹⁶⁰ cevabı kadınlara karşı gösterilmesi gereken tutumu gözler önüne sermektedir.

Dünyanın geçici bir nimet olduğuna değinen Allah Rasûlü (s.a.s) dünyanın en değerli nimetlerinden birinin iyi/sâliha bir kadın olduğunu haber vermiştir.¹⁶¹ Yine Hz. Ömer’e (r.a) hitaben *“Kişinin sahip olabileceği en hayırlı hazineyi sana söyleyeyim mi? (Kocası) yüzüne baktığında ona huzur veren, ondan bir şey istediğinde yerine getiren ve kocasının yokluğunda*

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/221.

¹⁵⁴ el-Hucurât 49/13.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/187.

¹⁵⁶ Tirmizî, “Radâ”, 11.

¹⁵⁷ Müslim, “Hac”, 147.

¹⁵⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, 6/34.

¹⁵⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

¹⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 40-41.

¹⁶¹ Müslim, “Radâ”, 64.

onun saygınlığını koruyan iyi/sâliha bir kadın!”¹⁶² buyurması sâliha kadınların faziletini göstermektedir.

Hız. Peygamber’in (s.a.s) bir yolculuk esnasında, kadınların üzerinde bulunduğu develeri yöneten Enceşe’ye (r.a) “*Enceşe, aman sakın ol! Kristallere dikkat et!*”¹⁶³ buyurması, hanımlara kristal benzetmesini kullanması, hanımların kırılgan, hassas ve narin olduklarına bir işaret olduğu gibi, onların ne kadar kıymetli ve değeri olduğuna da bir imadır.¹⁶⁴

Eşler arasındaki mahrem konuları emanet olarak değeriendiren Allah Rasûlü (s.a.s) “*Kişinin eşiyle birlikte olduktan sonra onun sırrını ifşa etmesi, kıyamet gününde Allah katında (sorumluluğu) en büyük olan emanetlerdendir.*”¹⁶⁵ buyurmaktadır. Bu sebeple eşler arasındaki münasebetler hiçbir şekilde dışarıya taşmamalıdır.

1.7. Hız. Peygamber’in (s.a.s) Emanet Sıfatı

Peygamberler her ne kadar insan olsalar da sıradan bir insan gibi de değillerdir. Onlar ruhen ve beden en üstün özelliklerle donatılmışlardır. Zihinleri, iç sezileri, kalpleri ve tabiatları her zaman iyiye ve güzele yönelmelerine yardımcı olmuştur. Bundan dolayı bütün Peygamberler özel yetenekli, temiz karakterli ve doğru yoldan ayrılmayacak zihni bir yapıda yaratılmışlardır. Allahu Teâlâ’nın Peygamberler için zikrettiği birçok olumlu nitelemenin arasında en dikkat çekenlerinden ikisi, Peygamberlerin güvenilir ve doğru kimseler olmalarıdır.¹⁶⁶

Emanet, her Peygamberde mutlaka bulunması gereken sıfatlardan biridir. Peygamberlerin tamamı güvenilir insanlardır. Allahu Teâlâ’dan aldıkları her vahyi eksiksiz bir şekilde hiçbir ekleme çıkarma yapmadan olduğu gibi insanlara aktarmışlardır. Güvenilirlik; kendisine emanet edilen şeyi güzel bir şekilde korumak ve sahibine eksiksiz olarak teslim etmektir. Bu ise ahlâkî erdemlilik ile büyük bir sorumluluk ve güven gerektirir.¹⁶⁷

Hız. Peygamber (s.a.s) çocukluk yıllarında amcasının kısıtlı olan gelirine destek olmak için Mekkelilerin koyunlarını belli bir ücret karşılığında gütmüştür. Onun, amcasına yük olmamak için yaptığı bu davranışı, yani çobanlık yaparak para kazanması hem toplumun hem de ailesinin güvenliğini kazanmasına sebep olmuştur. Yine toplumdaki gelişmelerden uzak kalmayan Hız. Peygamber (s.a.s), yaşının verdiği sorumluluk ile toplumdaki zulüm ve haksızlığı

¹⁶² Ebû Dâvûd, “Zekât”, 32.

¹⁶³ Buhârî, “Edeb”, 111.

¹⁶⁴ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 4/213.

¹⁶⁵ Müslim, “Nikâh”, 124.

¹⁶⁶ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 6/20.

¹⁶⁷ Furat Akdemir, “Kur’an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2018), 58.

engellemek için Mekke’de toplanan Hilfü’l-Fudûl’a katılmış ve toplumdaki huzur ve güven ortamının sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Allah Rasûlü (s.a.s) gençlik yıllarını da toplumun güvenine layık olarak geçirmiş ve onun bu dönemde meydana gelen bir takım olumsuz olayların içinde yer almayı toplumdaki güvenini daha da artırmıştır. Nitekim bunun sonucu, Muhammedü’l-Emîn olarak tanınmıştır. Yirmi beş yaşlarında iken bu sıfatı ile de Hz. Hatice’nin (r.anhâ) (ö. 620) güvenini kazanmış ve onun kervanını Şam’a götürmüştür. Yanında Hatice’nin (r.anhâ) kölesi Meysere’nin de bulunduğu Hz. Muhammed’in (s.a.s) bu ticari faaliyetindeki dürüstlüğü, Hz. Hatice’nin (r.anhâ) ona evlilik teklifine sebep olmuştur.¹⁶⁸

İlerleyen yıllarda, Hz. Peygamber’in (s.a.s) damadı Ebü’l-Âs’ın (r.a) (ö. 12/634), Müslüman olmadan önce karısı Zeynep hakkında söylediği bir şiirde ondan “el-Emîn’in kızı” diye söz etmesi de Allah Rasûlü’nün (s.a.s) insanlar arasında nasıl tanındığını gösteren bir belge niteliğindedir.¹⁶⁹

Allah Rasûlü (s.a.s) Safâ Tepesine çıkıp “*Ne dersiniz? Size bir süvari topluluğunun şu dağın arkasındaki vadide olduğunu ve size baskın yapmak istediğini haber versem, bana inanıp tasdik eder misiniz?*”¹⁷⁰ diye sorduğunda Kureyşlilerin hep bir ağızdan “Evet! Seni dinlediğimizde doğruluktan başka hiçbir şeye rastlamadık!” şeklinde cevap vermeleri Hz. Peygamber’in (s.a.s) insanlar nazarında ne denli güvenilir ve emin bir insan olduğu fazlasıyla göstermektedir.¹⁷¹

Mekkeliler, “Muhammedü’l-Emin” diye niteledikleri Allah Rasûlü’ne (s.a.s) çok güvenir ve en değerli eşyalarını saklayamamaktan korktukları için ona emanet ederlerdi. Kureyş’in ileri gelenlerinin Allah Rasûlü (s.a.s) hakkında ölüm kararı verdikleri zaman bile, Hz. Peygamber’in (s.a.s) yanında emanet olarak birçok kıymetli ve değerli eşya vardı. Ama o, hakkında alınan bu ölüm kararına rağmen, emanete ihanet etmemiş, emanetleri sahiplerine iade etmek için Hz. Ali’yi (r.a) görevlendirmiştir. Böyle yaparak emanete olan sadakatini ve büyüklüğünü herkese göstermiştir.¹⁷²

Bütün üstün vasıflarının yanı sıra, Allah Rasûlü’nün (s.a.s) hiçbir zaman sözünden döndüğü, emanete ihanet ettiği, doğruluktan ayrıldığı, yalan söylediği görülmemiştir. Bu konularda en ufak bir ithama bile maruz kalmamıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s) risâletini inkâr

¹⁶⁸ M. Ali Kapar, “Hz. Peygamber’in Güvenilirliği”, *İstem* 1 (2003), 40.

¹⁶⁹ Çapcıoğlu, *Hz. Peygamber ve Güven Toplumu*, 180.

¹⁷⁰ Buhârî, “Tefsîr, (Şuarâ)”, 2.

¹⁷¹ Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî İslâm Tarihi Asr-ı Saadet Dönemi*, çev. Mustafa Kasadar vd. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2015), 229.

¹⁷² Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2013), 300.

edenler ona sihirbaz, şair, mecnun, kahin gibi ithamları yöneltmelerine rağmen asla sadakatsiz, vefasız ve güvenilmez olduğunu söylememişlerdir.¹⁷³

1.8. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) Bıraktığı Emanetler

Ümmetine son derece düşkün olan Allah Rasûlü (s.a.s) her zaman ve her yerde ümmetini düşünmüş *“Hiç şüphesiz ben size bir babanın evlatlarına olan durumu gibiyim.”*¹⁷⁴ buyurarak ümmetine olan sevgisini, bir babanın evladına olan o büyük sevgisine benzetmiştir. Yine Allahu Teâlâ *“Andolsun, size içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.”*¹⁷⁵ âyeti ile Hz. Peygamber'in (s.a.s) ümmetine olan sevgisini haber vermiştir.

Ümmetine olan düşkünlüğünü bir misal ile açıklayan Hz. Peygamber (s.a.s) kendini, ateşin etrafında pervane olan böcekleri ateşten korumaya çalışan bir adama benzetmiş, *“Ben sizi korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise kaçıp ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”* buyurmuştur.¹⁷⁶

Ümmetine bu denli düşkün olan Allah Rasûlü (s.a.s) kendisinden sonra da ümmetinin hak yoldan ayrılmasında, dünya ve ahirette sıkıntılara düşmemesi için korunması ve sınıksız sarılması gereken çok kıymetli emanetler bırakmıştır.

عن مالك أنه بلغه أن النبي قال: تركت فيكم أمرين لن تضلوا ما تمسكتم بهما: كتاب الله تعالى، وسنة رسوله

İmam Mâlik'e (ö. 179/795) ulaştığına göre, Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün Sünnet'i.”*¹⁷⁷

Hız. Peygamber (s.a.s) bu hatırlatmayı Veda Hutbesinde yapmıştır. Bu hadiste İslâmiyet'in aslı unsurları üzerine muhafaza edilebilmesi için tek muteber yolun, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün (s.a.s) Sünnet'ine uymak olduğu bildiriliyor. Bunların dışındaki bütün yollar ise birer aldatmaca ve çıkmaz sokaktır.¹⁷⁸

Bazı rivayetlerde ise Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci olarak Ehl-i Beyt zikredilir. Zeyd b. Erkam'ın (r.a) (ö. 68/688) rivayet ettiğine göre Allah Rasûlü (s.a.s) bir gün Mekke ile Medine arasında yer alan ve Hum diye anılan su kuyusunun orada insanlara vaaz etmek için ayağa kalktı, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra bazı hususları hatırlattı. Sonrasın da ise insanların

¹⁷³ Erdiñç Ahatlı, “Kutlu Doğum Haftası ‘Hz. Peygamber ve Güven Toplumu’ Sempozyumu” (Gaziantep: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 105.

¹⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Taharet”, 4.

¹⁷⁵ et-Tevbe 9/128.

¹⁷⁶ Müslim, “Fedâil”, 19.

¹⁷⁷ İmam Mâlik, “Kader”, 3.

¹⁷⁸ Canan, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, 2/328.

dikkat etmesini isteyerek kendisinin de bir insan olduğunu ve ölüm meleğine icabet vaktinin yakın olduğunu bildirdi. Size iki ağırlığı (sekaleyni) bırakıyorum diye sözlerine devam eden Allah Rasûlü (s.a.s) bunlardan ilkinin Allah'ın kitabı olduğunu haber verip ona sımsıkı sarılmayı emretti. İkinci olarak Ehl-i Beytini (ev halkını) zikreden Hz. Peygamber “*Ev halkım hususunda size Allah'ı hatırlatıyorum.*” buyurarak bu sözünü üç defa tekrar etti.¹⁷⁹

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) ümmetine bıraktığı ve sahip çıkılmasını istediği şeyler Allah'ın kitabı, Ehl-i beyti ve Sünnet'idir. Bunlara kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

1.8.1. Kur'an-ı Kerim

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) her iki rivayette de sımsıkı sarılmayı emrettiği ilk şey Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim, önceki ilahi kitapları doğrulayan, Allah'ın hükümlerini açıklayan,¹⁸⁰ müminler için bir hidâyet rehberi ve müjdeci,¹⁸¹ yine müminlere bir şifa ve rahmettir.¹⁸² Allah Rasûlü'nün (s.a.s) buyurduğu gibi kendisine verilen büyük bir mucizedir.¹⁸³ Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'den (s.a.s) bir emanet, kendisine uyan kimseyi yüceltecek, dünya ve ahiret saadetine ulaştıracak yegâne rehberdir. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) haber verdiği üzere “*Allah, bu kitap sayesinde bazı toplulukları yüceltir, diğerlerini de alçaltır.*”¹⁸⁴

Kur'an-ı Kerim vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle ibadet olunan, insanı aciz bırakan ilahi bir kelimedir.¹⁸⁵ Kur'an-ı Kerim her türlü vehim ve şüphelerden uzak olandır. Onun dayanağı ezeli kelam ve semavi vahiydir. Onun amacı ve gayesi kendisine inananları dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır.¹⁸⁶

Kur'an-ı Kerim Kadir gecesinde inmeye başlayıp¹⁸⁷ yaklaşık yirmi üç senede parça parça indirilmiştir. Allahu Teâlâ bunun sebebini şöyle açıklamaktadır. “*İnkârcılar, “Kur'an ona bütünüyle bir defada indirilseydi ya!” diyorlar. Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu uygun aralıklarla parça parça gönderdik.*”¹⁸⁸ Allah Rasûlü (s.a.s) kendisine gelen vahiylerin tamamını kayıt altına aldırılmıştır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s) okuma yazma bilmiyordu. Bundan dolayı Peygamberliğinin başlangıcından itibaren,

¹⁷⁹ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 36.

¹⁸⁰ Yûnus 10/37.

¹⁸¹ el-Bakara 2/97.

¹⁸² el-İsrâ 17/82.

¹⁸³ Buhârî, “İ'tisâm”, 1; Müslim, “İmân”, 239.

¹⁸⁴ Müslim, “Müsâfirin”, 269.

¹⁸⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 34.

¹⁸⁶ Ömer Çelik, *Tefsir Usûlü ve Tarihi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012).

¹⁸⁷ el-Kadr 97/1.

¹⁸⁸ el-Furkân 25/32.

okuma yazma bilen sahâbîleri vahiy kâtibi olarak görevlendirmiştir. Her vahiy geldiğinde hemen vahiy katiplerinden birini yanına çağırır ve gelen vahiy eksiksiz bir şekilde yazdırır.¹⁸⁹

Kur'an-ı Kerim okumaya karşılık her bir harfine dahi sevap verileceğini müjdeleyen Hz. Peygamber (s.a.s) *“Kim Kur'an'dan bir harf okursa kendisine bir sevap yazılacaktır ve her sevap on katıyla karşılık bulacaktır. Elif lam mîm bir harftir demiyorum. Fakat elif bir harf lam bir harf mîm de bir harftir.”*¹⁹⁰ buyurmuştur. Yine Kur'an'ı ezberleyip okuyan kişinin Allah katındaki seçkin meleklerle birlikte olacağını, zorlanarak da olsa devamlı okumaya çalışan kişiye ise iki kat ecir verileceğini müjdelemiştir.¹⁹¹

Kur'an-ı Kerim öğrenmeyi, okumayı ve okutmayı sıkça tavsiye eden Allah Rasûlü (s.a.s) *“Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir.”*¹⁹² buyurmuştur. Kur'an'ı öğrenen, okuyan ve gereğini yapan kimseyi her tarafa koku yayan misk dolu bir kaba, Kur'an'ı öğrendiği halde (onu okumayan ve okutmayan) yatıp uyuyan kimseyi ise ağzı bağlı bir misk kabına benzetmiştir.¹⁹³

Kur'an-ı Mübin birçok farklı konuyu ihtiva eder. Zaten eğitim, din, ıslah, hidayet ve ahlâk kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in sadece belli konulardan bahsetmesi beklenemez. Çünkü Kur'an-ı Kerim insanı ve hayatı bütün yönleriyle ele alır. Bu da Kur'an'ın konu çokluğunu, muhtevasının zenginlik ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır.¹⁹⁴

1.8.2. Sünnet-i Seniyye

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) ümmetine emanet bıraktığı ve sınıksız bir şekilde sarılmayı emrettiği şeylerden bir diğeri de Sünnet'idir.¹⁹⁵ Bir Müslüman için Sünnet Hz. Peygamber'den (s.a.s) miras kalan ve koruması gereken büyük bir emanettir. Sünnet, Hz. Peygamber'den (s.a.s) nakledilen söz, fiil ve takrirlerdir.¹⁹⁶ Sünnet, Kur'an-ı Kerim ile birlikte İslâm'ın iki ana kaynağını oluşturur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) Kur'an'ın muhafazasını, ezberlenmesini emir buyurduğu gibi Sünnet'e de önem verilmesini emretmiştir.¹⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de Allah ve Resûlü'ne (s.a.s) itaat edilmesini emreden birçok âyet vardır.¹⁹⁸ Allah'a itaat her emredildiğinde peşine istisnasız bir şekilde Hz. Peygamber'e (s.a.s)

¹⁸⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 71.

¹⁹⁰ Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 16.

¹⁹¹ Buhârî, "Tefsîr, (Abese)", 1.

¹⁹² Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 15.

¹⁹³ Tirmizî, "Fedâilü'l-Kur'an", 2.

¹⁹⁴ Hasan Yılmaz, "Kur'an'ın Ana Konularına Dair Bazı Tasnifler", *Diyanet İlmî Dergi* 46/4 (2010), 50.

¹⁹⁵ İmam Mâlik, "Kader", 3.

¹⁹⁶ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Timaş Basım Ticaret ve Sanayi, 1987), 140.

¹⁹⁷ Muhammed Salih Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 69.

¹⁹⁸ Âl-i İmrân 3/32; Âl-i İmrân 3/132; en-Nisâ 4/59; el-Mâide 5/92; el-Enfâl 8/1; el-Enfâl 8/20; el-Enfâl 8/46; Nûr 24/54; Muhammed 47/33; el-Mücâdele 58/13; et-Teğâbün 64/12.

itaatinde emredilmesi dikkat çekicidir. Kur'an'ın tamamında Allah'a itaat emredilip de, peşine Hz. Peygamber'e (s.a.s) itaat emredilmeyen tek bir âyet bile yoktur.¹⁹⁹

Birçok hadiste de Allah Rasûlü (s.a.s) kendisine itaati ve Sünnet'ine sarılmayı emretmiştir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s) bir gün biraz serbest davranarak bir şeyler yaptı, insanlardan bazıları bunu yapmaktan kaçındı. Durum Hz. Peygamber'e (s.a.s) ulaşınca Allah Rasûlü (s.a.s), minbere çıkıp Allah'a hamd ederek şöyle buyurdu: *“Bazılarına ne oluyor da benim yaptığım bir şeyden kaçınıyorlar. Allah'a yemin olsun ki ben, Allah'ı onlardan daha iyi biliyor ve ondan daha çok korkuyorum.”*²⁰⁰

İbn Mes'ûd (r.a), Hz. Peygamberin (s.a.s) hutbe irad ettiğinde Allah'a ve Resûlü'ne (s.a.s) itaat edenin doğru yolu bulduğunu, onlara isyan edenin ise sadece kendisine zarar verdiğini, Allahu Teâlâ'ya hiçbir şekilde zarar veremeyeceğini bildirdiğini rivayet etmiştir.²⁰¹ Bir başka hadislerinde ise Allah Rasûlü (s.a.s) yasakladığı şeylerden kaçınılmasını, emrettiği şeylerin ise gücün yettiği ölçüde yerine getirilmesini istemiştir.²⁰²

Ümmetinden yüz çevirenler haricinde hepsinin cennete gireceğini haber veren Hz. Peygamber (s.a.s) yüz çevirenlerin kim olduğu sorulunca, kendisine itaat edenin cennete gireceğini, isyan edenlerin ise yüz çevirmiş olacaklarını bildirmiştir.²⁰³

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) halasının oğlu Zübeyr b. Avvâm (r.a) (ö. 36/656) ile Ensar dan Humeyd (r.a) Harre denilen bölgede hurmalıklarını, bahçelerinden geçen ortak su ile nöbetleşerek suluyorlardı. Su önce Zübeyr'in (r.a), ardından Humeyd'in (r.a) bahçesine ulaşıyordu. Zübeyr (r.a) bahçesini sulamak için suyu tuttuğu bir zaman, Humeyd (r.a) ondan suyu bırakmasını istedi. Fakat Zübeyr (r.a) kendi sulama işi bitmeden nöbetini ona vermek istemeyince aralarında anlaşmazlık çıktı ve durumu Hz. Peygamber'e (s.a.s) bildirdiler. Allah Rasûlü (s.a.s) “Ey Zübeyr! Tarlanı sula sonra suyu komşuna salıver.” buyurarak iki taraf açısından da hakkaniyetli bir çözüm sundu. Bu duruma hiddetlenen Humeyd, “Yâ Resûlallah! Zübeyr akrabam olduğu için mi böyle bir karar verdin?” deyince onun bu sözüne üzülen Hz. Peygamber (s.a.s) Zübeyr'den (r.a), sulama hakkını tam bir şekilde kullanmasını ondan sonra suyu salıvermesini istedi. Bu olay üzerine Nisâ sûresinde ki, insanlar arasında çıkan çekişmeli işlerde Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hakem tayin edilip verdiği hükme tam bir teslimiyetle boyun eğmeyenlerin iman etmiş olmayacağını beyan eden âyet²⁰⁴ nazil oldu.²⁰⁵ Allahu Teâlâ'nın

¹⁹⁹ Muhammed Takî Osmânî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev. Mehmet Özşenel (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 21.

²⁰⁰ Buhârî, “İ'tisâm”, 5.

²⁰¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 221, 223.

²⁰² Buhârî, “İ'tisâm”, 2; İbn Mâce, “Sünnet”, 1.

²⁰³ Buhârî, “İ'tisâm”, 2.

²⁰⁴ en-Nisâ 4/65.

²⁰⁵ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 1/521.

kendisine ve Hz. Peygamber'e (s.a.s) karşı gösterilmesi gereken itaat konusunda emri son derece açıktır. *“Allah ve Resûlü bir meselede hüküm verdiği zaman hiçbir mümin erkek ve kadının herhangi bir tercih hakkı bulunmamaktadır.”*²⁰⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.s) nafile ibadetlerini öğrenmek üzere, sahâbîler den üç kişilik bir grup Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hanımlarının evlerine geldiler. Hz. Peygamberin (s.a.s) nafile ibadetlerini öğrenince, kendi nafilelerini az görerek *“Allah Rasûlü (s.a.s) nerede biz neredeyiz?”* dediler. İçlerinden biri bütün hayatı boyunca geceleri uyumaksızın namaz kılacağına, diğeri hayatı boyunca gündüzleri oruç tutacağına bir diğeri ise hayatı boyunca kadınlardan uzak kalacağına dair söz verdi. Bir süre sonra Hz. Peygamber (s.a.s) onların yanlarına geldi ve *“Şöyle şöyle diyenler sizler misiniz?”* buyurdu. Kendisinin Allah'tan en çok korkanı ve ona karşı gelmekten en çok sakınanı olduğunu haber veren Allah Rasûlü (s.a.s) buna rağmen gecenin bir kısmında uyuduğunu bir kısmında namaz kıldığını, bazen oruç tutup bazen tutmadığını ve kadınlarla da evlendiğini hatırlatarak Sünnet'in den yüz çevrilmemesini istedi.²⁰⁷

Âyetler ve hadisler beraber değerlendirildiğinde, Allah Rasûlü'ne (s.a.s) itaat etmenin gerekliliği ortaya çıkarken, onun verdiği hükümlere aykırı davranmanın ise caiz olmadığı anlaşılmış olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s) yaşadığı zaman itaat, onun şahsına ve verdiği emirlere idi. Nitekim sahâbîlerin Allah Rasûlü'ne (s.a.s) karşı olan saygı ve sevgilerine, verdiği emirlere itaatlerine dair sahih kaynaklarda pek çok rivayetler vardır. Hz. Peygamber (s.a.s) sadece kendi dönemindeki insanlara gönderilmeyip bütün insanlığa bir uyarıcı olarak gönderildiğine göre onun vefatından sonra gelen insanların Allah Rasûlü'ne (s.a.s) itaati, Kur'an'ın yanında onun Sünnet'ine ittiba etmekle olacaktır.²⁰⁸

İmam Beyhâkî (ö. 458/1066) Sünnet'in üç yönden delil olduğunu beyan sadedinde İmam Şafîi'den (ö. 204/820) naklen şöyle demiştir: *“Birinci yönü, Allah'ın hakkında âyet indirerek hüküm koyduğu bir hususta Hz. Peygamber'inde (s.a.s) Kur'an âyetlerine ve onların ifade ettiği manaya uygun hüküm koymasıdır. İkinci yönü, Allah'ın hakkında âyet indirdiği bir konuda Hz. Peygamber'de (s.a.s) o âyetle murad edilen manayı Allah tarafından vahye dayanarak beyan etmesidir. Onunla kulların Allah'ın kendi emirlerini yerine getirmelerini nasıl irade ettiğini, mananın özelliği ve genelliği yönünden nasıl farz kıldığını açıklar. Delil oluşunun üçüncü yönü; hakkında hiçbir âyet bulunmayan bir konuda, Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hükmünü kendisinin koyduğu yöndür.”* Ulemadan şöyle diyenler vardır: Hz. Peygamber'in (s.a.s) Allah'ın rızasına uygun hareket edeceğinin, Allah'ın ezeli ilminde geçmesi sebebiyle, Allahu

²⁰⁶ el-Ahzâb 33/36.

²⁰⁷ Buhârî, “Nikâh”, 1.

²⁰⁸ Ali Toksarı, “Teşriî Değer Açısından Sünnetin Konumu”, *bilimname* XXVII (Şubat 2014), 15.

Teâlâ Hz. Peygamber'i (s.a.s) hakkında hiçbir âyet bulunmayan konularda hüküm koymaya muvaffak etmiş başarılı kılmış, ruhsat vermiştir.²⁰⁹

Sahâbîler Allah Rasûlü'nün (s.a.s) Sünnet'ine çok önem vermiş, aralarında müzakere etmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s) buyurduğu hiçbir şeyden geri kalmamak adına Hz. Ömer (r.a) komşusuyla nöbetleşmiş, bir gün kendisi bir gün komşusu Allah Rasûlü'nün (s.a.s) yanına gitmiştir.²¹⁰ Sahâbîlerin zihin dünyasına göre Sünnet; onların yaşantısında vazgeçilmez, bağlayıcı, İslâm'ı türlü ihtilaflardan ve bidatlerden koruyucu bir rol üstlenmiştir. Onlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) Sünnet'ini hem usul hem de ilke olarak örnek almış ve hayatlarına tatbik etmişlerdir. Sünnet'e ittiba konusunda karşılarına çıkan her türlü engellerle mücadele etmiş, Sünnet terk edildiğinde tepki göstermiş, gerekli müdahaleyi yapmaktan asla geri durmamışlardır. Sahâbîler, Sünnet'e ittiba ederken yaşantılarını, Kur'an'a göre tanzim eden bir rehberle teslim etmiş olmaktadır. Sahâbîlerin önem verdiği yegâne şey Hz. Peygamber'in (s.a.s) sözleri ve fiilleri idi. Bu sadece Allah Rasûlü (s.a.s) onlara tesir ettiği için değil, hayatlarını en ince ayrıntısına kadar Hz. Peygamber'e (s.a.s) göre tanzim etmeyi, Allah'ın bir emri olarak görmelerinden kaynaklanıyordu.²¹¹

Zaman zaman dile getirilen iddialardan biri de şudur: "Kur'an, Allah Rasûlü'ne (s.a.s) itaati emrederken, ona peygamber sıfatıyla değil, bir devlet başkanı veya yönetici olması hasebiyle itaati kastetmektedir. Allah Rasûlü (s.a.s) Müslümanların yöneticisi olduğundan dolayı, Müslümanların ona itaati emredilmiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s) vefat ettikten sonra, ona şahsi olarak itaat etmek o kadar zorunlu değildir." Bu yanlış iddia, Hz. Peygamber'e (s.a.s) Allah'ın bir elçisi olma vasfı ile değil de, bir yönetici sıfatı ile itaatin emredilmiş olduğu yönündeki yanlış anlamaya dayanmaktadır. Oysaki böyle bir yanlış anlamaya herhangi bir mahal bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'e (s.a.s) itaatin zorunlu olmasının yegâne sebebi, onun bir peygamber olması ve onun talimat ve fiillerinin Allahu Teâlâ'nın iradesini yansıtmasıdır. Şu halde, Hz. Peygamber'in (s.a.s) söz ve fiillerinin kaydından başka bir şey olmayan Sünnet, Allah'a ve onun kutsal kitabına inanan bütün Müslümanlar üzerinde bağlayıcı bir otoriteye sahiptir.²¹²

Sünnet olmadan bir İslâm ahkamı ve inancı düşünmek imkânsızdır. Sünnet'in hüküm koyma yetkisinin olmadığını kabul etmek, bir bakıma İslâm'ın dini ritüellerden mahrum, muamelatla alakalı hükümleri olmayan kuru bir inanç sisteminden ibaret bir din olduğunu kabul

²⁰⁹ Ebu'l-Fadl Celaledin Abdurrahman b. Ebû Bekr Süyûtî, *Sünnetin Önemi*, çev. Süleyman Koyuncu (İstanbul: Özgü Yayınları, 2006), 37-38.

²¹⁰ Buhârî, "İlim", 27.

²¹¹ Aynur Uraler, "Sahâbenin Sünnete Bağlılığı", *Siyer İlim, Kültür ve Tarih Dergisi* Nisan-Haziran (2017).

²¹² Osmânî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, 44.

etmek olur. Sonuç olarak bütün aklî ve naklî deliller Sünnet'in, Kur'an'dan sonra ikinci derecede teşriî değeri olan bir kaynak olduğunun ihtiyaçtan öte bir zaruret olduğunu göstermektedir. Nitekim çok az bir kısmı müstesna bütün İslâm alimleri, her zaman Sünnet'in teyid ve tebyin fonksiyonunun yanında müstakil teşriî değerinin olduğunu kabul etmişlerdir.²¹³

1.8.3. Ehl-i Beyt

Ev halkı manasına gelen Ehl-i beyt terkibi, hane reisi ile onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsar. Ehl-i beyt tabiri, cahiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade ederken, İslâmiyet'ten sonra sadece Allah Rasûlü'nün (s.a.s) ailesini ve soyunu ifade etmek için kullanılmıştır. Ehl-i Sünnet alimlerinin Ehl-i beyt kapsamına dahil olanlara ilişkin görüşlerini iki noktada toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi Ehl-i beyt kapsamına sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s) hanımları dahildir. Zira İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Ehl-i beyt âyeti²¹⁴ onlar hakkında nazil olmuştur. Nitekim ilgili âyetin öncesi ve sonrasında Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hanımlarına hitap edilmekte ve sadece onlarla alakalı bazı ilahi emirler zikredilmektedir. Âyette müzekker çoğul zamirinin kullanılması Allah Rasûlü'nün (s.a.s) hane reisi olarak Ehl-i beytin başında bulunmasındandır. Ali, Hasan ve Hüseyin'le ilgili değildir. İkinci görüş ise Ehl-i beyt âyeti Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşlerine hitap ettiğine göre Ehl-i beyt den öncelikli olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşleri anlaşılmakla birlikte müzekker çoğul zamirin kullanılmasıyla Ehl-i beyt tabirinin, Allah Rasûlü'nün (s.a.s) kadın erkek bütün çocuklarını ve torunlarını, amcalarını ve onların çocuklarıyla torunlarını, hatta bütün akrabalarını kapsayacak şekilde geniş bir muhtevaya sahip olduğu zikredilmiştir. Ehl-i beytin kapsamının bu denli geniş olduğunu bildiren rivayetlerde bunu desteklemekte, örfen de Ehl-i beyt bu manada anlaşılmaktadır. Ehl-i Sünnet alimlerin çoğunluğu bu görüş üzeredir.²¹⁵

Ehl-i beyt kavramı Kur'an'ı Kerim'de üç yerde geçmektedir. Bunlardan Hûd sûresinde²¹⁶ Hz. İbrahim'in (a.s) ev halkı, özellikle hitap hanımınadır; Kasas sûresinde²¹⁷ Hz. Mûsâ'nın (a.s) hane halkı, özellikle annesi, Ahzâb sûresinde²¹⁸ ise Resûlüllah'ın (s.a.s) hayatta olan hanımları kastedilmiştir.²¹⁹

²¹³ Toksarı, "Teşriî Değer Açısından Sünnetin Konumu", 22.

²¹⁴ el-Ahzâb 33/33.

²¹⁵ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ekim 2022).

²¹⁶ Hûd 11/73.

²¹⁷ el-Kasas 28/12.

²¹⁸ el-Ahzâb 33/33.

²¹⁹ M. Zeki Duman, "Kur'an-ı Kerim'de 'Ehl-i Beyt'", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2001), 41.

Ehl-i beytin hususiyeti bizzat Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından ilan ve ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de *"Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"*²²⁰ buyurulmaktadır. Yani İslâm'ın örnek hanesi, dinin yaşandığı ve yayıldığı Peygamber evi tertemiz, günahlardan uzak ve şanına layık olmalıdır. Âyetin ilk kısmında *"Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekatı verin. Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin."* emri ile, Hz. Peygamber'in (s.a.s) ev halkına yani Ehl-i beyte, Allah ve Resûlü'ne itaat ve ibadet gibi konularda insanlara rehber ve önder olacak sizlersiniz diye hatırlatma yapılmaktadır.²²¹

Ehl-i Sünnet alimlere göre Ehl-i beyt masum değildir. Yani hatalardan ve günahlardan korunmuş değillerdir. İsmet sıfatı yalnız Peygamberlere mahsustur. Ayrıca Allah Rasûlü'ne (s.a.s) akrabalık cihetinden yakın olmaları da onlara bir fayda sağlamayacaktır. Nitekim akrabalık yönüyle yakın olmak kurtuluş vesilesi olsa idi Hz. Nûh'un (a.s) oğlu ve Hz. Lût'un (a.s) hanımı, Peygamberlere olan yakınlıklarından dolayı kurtuluşa ermiş olurlardı. Oysaki Kur'an-ı Kerim Müslüman olmadıkları için kurtuluşa eremediklerini²²² haber vermektedir.²²³

1.9. Maddî ve Manevî Emanetler

Her insan maddî ve manevî birçok nimete sahiptir. Allahu Teâlâ bu hakikati *"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız başa çıkamazsınız. Allah gerçekten bağışlayıcıdır; merhametlidir."*²²⁴ âyeti ile insana hatırlatmaktadır. Her insan sahip olduğu nimetlerden mutlaka hesaba çekilecektir.²²⁵ O halde kişiye düşen vazife, sahip olduğu bütün nimetleri Allah'ın kendisine verdiği bir emanet olarak görmesi ve bu emanetlere sahip çıkmasıdır. Gerek maddî gerek manevî birçok emanet sayılabilecek olsa da bilhassa öne çıkan bazı emanetlere değinilmeye çalışılacaktır.

1.9.1. İman

Bir Müslüman için maddî ve manevî bütün nimetlerin en değerlisi imandır. İman kavramı Kur'an-ı Kerim'de sekiz yüz den fazla geçmektedir. Hadis kaynaklarında ise çok geniş bir şekilde yer almıştır. Bir insanın mümin olması kelime-i şehâdetin muhtevasına inanmasıyla

²²⁰ el-Ahzâb 33/33.

²²¹ Hasan Hüseyin Uyar, *Hz. Peygamber'in (s.a.s) Ehl-i Beyt Eğitimi* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 8.

²²² et-Tahrîm 66/10.

²²³ Abdullah Kılıç, *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 42.

²²⁴ en-Nahl 16/18.

²²⁵ et-Tekâsür 102/8.

gerçekleşir. Kişi bununla Allah Rasûlü'nün (s.a.s) tebliğ ettiği iman esaslarını da kabul etmiş olur.²²⁶

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) "İman nedir?" sorusuna verdiği "*Allah'a, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır.*"²²⁷ cevabı insana adeta dünya ve ahiret saadetini bahşeden bir anahtar gibidir. Bu öyle bir anahtar ki cennete sadece onunla girilir, sonsuz mutluluğa ancak onunla ulaşılabilir. Bu sebeple kıymeti en çok bilinip sahip çıkılması gereken şey imandır. İman nimeti de Allah'ın bir lütfu ve emanetidir.

Hiz. Peygamber (s.a.s) bineğinin arkasında yolculuk yapan Muâz'a (r.a) üç kere yâ Muâz diye seslendikten sonra, kalbiyle inanarak Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet edene, Allah'ın cehennemi haram kılacağını haber vermesi,²²⁸ cehennemden kurtuluşun reçetesi yani imanın tarifidir.

Hiz. Peygamber (s.a.s), Allah ve Resûlü'nü her şeyden çok sevmenin, bir kimseyi sadece Allah rızası için sevmenin ve hidayet bulduktan sonra tekrardan küfre düşmeyi, ateşe atılmak kadar kötü görmeyi, imanın tadını almaya vesile olacağını haber vermiştir.²²⁹

1.9.2. Fıtrat

Fıtrat, insanın doğuştan sahip olduğu özellikleri ifade eden bir terimdir.²³⁰ Bir Müslüman için fıtrat, koruması gereken bir emanettir. Çünkü Allahu Teâlâ her şeyi özel yaratmış, her yarattığına da farklı meziyetler vermiştir. Şeytan ise, insanın bu eşsiz yaratılışını değiştirmeyi hedeflemiştir.²³¹

Allah Rasûlü (s.a.s) her doğan çocuğun fıtrat üzere doğduğunu ama anne babasının, onun doğuştan gelen bu temiz fıtratına müdahale ederek onu Yahudi, Hristiyan ya da Mecûsî yaptığını haber vermektedir.²³²

Hiz. Peygamber (s.a.s) çocukların eğitiminde ailenin önemli bir rolü olduğunu, inanç konusunda mutlaka ailelerinden etkileneceğini dile getirmektedir. Bu gerçeklerden hareketle hiçbir Yahudi'nin, Hristiyan'ın veya Müslümanın küçük yaşlar da bu dinleri araştırarak seçtiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla bu konuda çevrenin ve ailenin mutlak bir tesirinin olduğu tartışılmaz bir gerçektir.²³³

²²⁶ Ali Köse, "İman", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 19 Mart 2024).

²²⁷ Müslim, "İmân", 1.

²²⁸ Buhârî, "İlim", 49.

²²⁹ Müslim, "İmân", 67.

²³⁰ Serdar Mutçalı (İstanbul: Dağarcık Yayıncılık, 1995), "Arapça - Türkçe Sözlük", 666.

²³¹ en-Nisâ 118-119.

²³² Müslim, "Kader", 22.

²³³ A. Kadir Evgin, "Hadislerde 'Fıtrat' Kavramı ve 'İslam Fıtratı' Söyleminin Tenkidi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1

On şey fitrat gereğidir buyuran Hz. Peygamber (s.a.s) bunları; bıyıkları kırmak, sakal bırakmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak boğumlarını temizlemek, koltuk altı kıllarını gidermek, apış arasını temizlemek, istincâ ve mazmaza yapmak olarak belirtmiştir.²³⁴

1.9.3. Aile

İnsanlar yaratılış gereği bir aile kurmaya ve o aile içinde yaşamaya muhtaçtır. İnsanın zor zamanlarında destekçisi olan, iyi zamanlarında da sevincini paylaşabileceği bir ailesinin olması şüphesiz ki çok büyük bir nimettir. İşte bu büyük nimet koruyup sahip çıkılması gereken bir emanet ve bir sorumluluktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) devlet yöneticilerinin sorumlu ve yönettiklerinden mesul olduğunu, evin beyinin ve hanımının bir sorumlu ve yönettiklerinden mesul olduğunu aynı şekilde hizmetçinin bile efendisinin malı üzerinde sorumlu olduğunu beyan ederek bu sorumluluğa dikkat çekmiştir.²³⁵

Allahu Teâlâ bekarların evlendirilmesini emretmiş, fakirseler de lütfu ile zenginleştireceğini haber vermiştir.²³⁶ Yoksulluk, evlenerek aile kurabilmenin engellerinden biri olarak kişinin karşısına çıkabilmektedir. İnsanlar maddî açıdan iyi olmayan kimselere kız vermek istemezler, fakir olanlar evlenme masraflarını karşılayamazlar. Bundan dolayı sosyal problemler, ahlâkî sapmalar boy gösterebilir. İslâmî düzende asıl olan her insanın ortalama refahtan yararlanmasıdır. Bunu tek başına gerçekleştiremiyorsa toplumun ona yardımcı olması gerekecektir. Maddî imkânsızlıklar gelip geçici olabilir, bugün maddî durumu olmayanlar kendi gayretleri ve Allah'ın lütfu ile yarın daha iyi bir duruma kavuşabilirler. Ayrıca zenginler bu gibi yoksul insanlara yardım etme sorumluluklarını güzel bir şekilde yerine getirirse maddî imkânsızlık evlenmek için bir engel olmaktan çıkacaktır.²³⁷

Allah Rasûlü (s.a.s) gücü yeten gençlere evlenmelerini tavsiye etmiş, bunun iffeti muhafaza etmek ve gözü haramdan korumak için en iyi yol olduğunu,²³⁸ kendisinin de evlendiğini, bunu terk edenin Sünnet'in den yüz çevirmiş olacağını bildirmiştir.²³⁹ Aynı zamanda *"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı"*

(2003), 102.

²³⁴ Müslim, "Tahâret", 56.

²³⁵ Buhârî, "İstikrâz", 20.

²³⁶ Nûr 24/32.

²³⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/76.

²³⁸ Müslim, "Nikâh", 1.

²³⁹ Müslim, "Nikâh", 5.

olanınızım.”²⁴⁰ buyurarak aile içi ilişkilere de dikkat çekmiş, kişinin ailesine yaptığı harcamalar dan hatta eşinin ağzına koyduğu lokmadan dolayı bile bir ecir aldığını haber vermiştir.²⁴¹

1.9.4. Sağlık

Dikkat edilmesi, bir emanet mesabesinde görerek korunmaya çalışılması gereken şeylerden biri de sağlıktır. Kıymeti her ne kadar kaybedilince anlaşılrsa da sağlıklı olmak Allahu Teâlâ’nın en büyük lütuflarından biridir. İnsanların sağlık konusunda aldandığına dair Allah Rasûlü (s.a.s) *“İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman.”*²⁴² buyurmaktadır.

Allah Rasûlü (s.a.s) *“Bir yerde veba hastalığının olduğunu işitirseniz oraya girmeyin. Bulunduğunuz yerde de veba hastalığı varsa ondan kaçarak oradan çıkmayın.”*²⁴³ buyurmaktadır. Kişinin hem kendi sağlığını koruması hem de başkalarının sağlığına zarar vermemesi adına Hz. Peygamber’in (s.a.s) bu tavsiyesi oldukça önemlidir.

Beden sağlığının önemine dikkat çeken Hz. Peygamber (s.a.s) *“Sizden kim huzuru yerinde, bedeni sağlıklı ve günlük yiyeceği de yanında olarak güne başlarsa, sanki dünya nimetleri ona verilmiş gibidir.”*²⁴⁴ buyurarak sağlık ve huzurun dünyalara bedel ne büyük bir nimet olduğunu hatırlatmıştır.

Bedenini temiz tutmaya özen gösteren bir kimse, temiz olan bir suya veya temiz olan bir çevreye ulaşma imkânı bulamıyorsa, ne yazık ki sağlığını istediği şekilde koruyamaz. Bu sebeple insan sağlığı ancak tüm boyutları ile önlem alınarak korunabilir. Yemesine ve içmesine dikkat etmesine rağmen alkollü içecekler kullanan, sigara ve uyuşturucu gibi bağımlılığı olan bir kimsenin sağlıklı kalması mümkün değildir. Bir insan sağlığına her yönüyle dikkat etse bile stres, asabiyet, gerginlik gibi psikolojik sıkıntılarla boğuşuyorsa bu kişinin de sağlıklı olması beklenemez. Bu sebeptir ki Allah Rasûlü (s.a.s) sağlığı korumak için doğru beslenmenin yanında, çevresel, bedensel ve ruhsal açılardan da birçok tedbirin alınmasını tavsiye etmiştir. Ancak bu sayede sağlıklı bireylerden oluşan sağlıklı bir toplum kurulabilir.²⁴⁵

²⁴⁰ Tirmizî, “Menâkıb”, 63; İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

²⁴¹ Buhârî, “Cenâiz”, 36; Buhârî, “İmân”, 41; Müslim, “Zekât”, 48.

²⁴² Buhârî, “Rikâk”, 1.

²⁴³ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 6.

²⁴⁴ Tirmizî, “Zühâd”, 34.

²⁴⁵ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 7/446-447.

1.9.5. Can

Zarûrât-ı hamse (canın, aklın, namus ve haysiyetin, dinin ve malın korunması) diye bilinen beş temel ilkedен canın korunması İslâm'ın gaye edindiği temel ilkelerden biridir. Bu sebeptendir ki haksız yere bir cana kıymak bütün insanlığı öldürmek kadar büyük bir günah olarak görülürken, bir canı kurtarmakta bütün insanlığı kurtarmak gibi sayılmıştır.²⁴⁶

Kişinin bilinçli bir şekilde, ölümle sonuçlanacağını bildiği halde yaşamını noktalaması anlamına gelen intihar, her şeyden önce Allahu Teâlâ'nın kendisine emanet olarak verdiği cana ihanettir. İntihar, insanın dünya hayatında kötü bir son, ahirette ise cehenneme götüren büyük günahlardan biridir. İnsan kendi canı bile olsa intihar ederek Allahu Teâlâ'nın kendisine verdiği emanete ihanet etmemelidir.²⁴⁷

Eski ümmetlerde yaşayan yaralı bir kişiden bahseden Hz. Peygamber (s.a.s), bu kişinin yarasının acısına dayanamadığı için bir bıçak alarak elini kestiğini ve kanamasının durmayarak öldüğü haber veriyor. Allahu Teâlâ'nın bu kişi hakkında *"Kulum aceleci davranarak canına kıydı bende ona cenneti haram kıldım."* buyurduğunu bildiriyor.²⁴⁸

Allah'ın emanet ettiği cana kıymak bir tarafa ölümü temenni etmek bile doğru görülmemiştir. Buna rağmen bir sıkıntıdan dolayı ölüm arzu edilirse *"Allah'im yaşamak benim için daha hayırlıysa beni yaşat, ölüm benim için daha hayırlıysa canımı al."*²⁴⁹ şeklinde dua edilmesi Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından tavsiye edilmiştir.

Kişiyi intihara sürükleyen birçok sebep olabilir. Bu sebeplerin başında şiddet ve baskı, ailede iletişimsizlik, psikolojik ve fizikler sıkıntıları, kötü alışkanlıklar, geçim sıkıntısı, sosyal baskı ve kişinin kendisini değersiz hissetmesi gibi çeşitli sebepler gelmektedir. İntihara sürükleyen bu etkenler, kişinin ailesi ve sosyal çevresi tarafından kabullenilmemesi neticesinde kendisini yalnız hissetmesi, hayatın anlamını yitirmesi ve huzursuzluk ile birleşince intihara neden olabilmektedir. Bununla birlikte bazı kimselerde var olan kural tanımamazlık, sınırsız özgürlük ve hazcılık da kişiyi intihara sürükleyen etkenlerdendir. İnsanlar arasındaki sosyal dengesizlik, bazı ekonomik problemler ve manevî değerlerin yok olması da maalesef kişinin intiharı bir çıkar yol olarak görmesine neden olabilmektedir. Bazı psikolojik hastalıklar sonucu meydana gelen akıl ve bilinç kaybı neticesinde kişinin yaşamına son vermesi intihar olarak değerlendirilmemelidir. Uzmanlarca bu sayılanlardan çok daha fazla sebebi olan intihar, kâmil manada bir imana sahip, dini inancı kuvvetli olan Müslümanlarda yok denecek kadar az

²⁴⁶ el-Mâide 5/32.

²⁴⁷ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 5/510.

²⁴⁸ Buhârî, "Enbiyâ", 50.

²⁴⁹ Buhârî, "Tıb", 56.

görülmektedir. Bunun nedeni de müminin yalnızlık duygusuna kapılmaması, Allahu Teâlâ'yı sürekli yanında hissetmesi, kadere olan imanı ve intihar suçunun ahirette büyük cezalara sebep olacağını bilmesidir.²⁵⁰

1.9.6. Beden

İnsana bahşedilen maddî emanetlerin başında şüphesiz vücudu ve organları gelmektedir. Kulluk vazifesinin güzel bir şekilde yerine getirilebilmesi, ibadetlerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için vücut sağlığının yerinde olması gerekir. Bundan dolayı bedenin maddî olarak korunması gerekir. Aynı zamanda manevî olarak da her organ yerli yerinde, Allah'ın razı olacağı şekilde kullanılmalıdır. Eller birer emanettir, haram olan şeyleri tutmamalı, gözler birer emanettir, harama bakmamalı, mide birer emanettir, haramla beslenmemeli, kalpler birer emanettir haset, kibir, kıskançlık, sû-i zan gibi günahlara düşmemeli.

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) *"Bedeninin de senin üzerinde hakkı vardır."*²⁵¹ buyurması, bedenin bir emanet olduğu gerçeğine işaret eder. Bu sebeptir ki ibadet maksatlı bile olsa kişinin bedenini çok fazla yorması doğru görülmemiştir. Bedenin hangi yolda hangi uğurda yıprandığı önem arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s) kişinin kıyamet gününde, ömrünü ne uğruna tükettiğinden, ilmi ile ne yaptığından, malını nereden kazanıp nereye harcadığından ve bedenini ne amaçla yıprattığından hesaba çekilmeden hiçbir yere kıpırdamayacağını haber vermiştir.²⁵²

Kişinin bakımlı ve temiz olması, çevresiyle barışık olmasının, hem kendisiyle hem de sosyal çevresine karşı saygınlığının bir gereğidir. Bu sebeple boy abdesti almayı gerektiren cinsel münasebet ve benzeri durumlar haricinde de haftada en az bir kere yıkanılması doğru olandır.²⁵³ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) *"Her yedi günde bir saçını ve bedenini yıkayarak banyo yapması, Allah'ın bütün Müslümanlar üzerindeki bir hakkıdır."*²⁵⁴ buyurmuştur.

Bedenin bir emanet olduğuna, beden üzerinde istenildiği gibi tasarrufta bulunulamayacağına değinen Hz. Peygamber (s.a.s), başkasının saçından alarak kendisine saç ekleyen ve ekletenin, bedenine dövme yapan ve yaptıranın Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılacağını haber vermiştir.²⁵⁵

Görüldüğü üzere beden emanetiyle ilgilenmek ve onu temiz tutmak emredilmiş, bedene zarar verecek dövme vb. şekillerle Allah'ın yarattığı şekli değiştirecek fiiller ise yasaklanmıştır.

²⁵⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 5/510-511.

²⁵¹ Buhârî, "Savm", 54.

²⁵² Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme", 1.

²⁵³ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 7/465.

²⁵⁴ Müslim, "Cum'a", 9.

²⁵⁵ Buhârî, "Libâs", 83.

Aynı şekilde kişinin cinnet geçirmeksizin ya da sağlıklı düşünmesini engelleyecek herhangi bir psikolojik sorunu olmaksızın keyfi ve bilinçli bir şekilde kendine zarar vermesi, intihar etmesi de beden emanetine ihanet sayılacağından yasaklanmıştır.²⁵⁶

Beden, Allahu Teâlâ tarafından bahşedilen bir emanettir. Kişi kendisinde emanet olan bedenini Allah'ın belirlediği, istediği şekilde kullanmazsa dünya ve ahirette sorumlu olacaktır. Nefsi arzularının peşinde koşarken maddî ve manevî bunalımların, huzursuzlukların, sıkıntıların içinde kaybolup gidecektir. İnsanları bu gibi problemlerden uzak tutacak en önemli şey İslâm'a olan bağlılığı, ahlâkî ve dini değerlere karşı olan saygısı olacaktır. Eğer insan Allahu Teâlâ'ya karşı sorumluluk bilinci ve saygıyla hareket ederse, bedeni nefsanî isteklerini kolayca dizginleyebilecek ve böylece insanlığa yakışan bir yaşam sürebilecektir.²⁵⁷

1.9.7. Çocuklar

Çocuklar, ilk doğduğu günden itibaren vefat edinceye kadar İslâmî bir şuurla yetiştirilmesi, dinine, vatanına, milletine hizmet aşkıyla, iman üzere büyütülmesi gereken önemli bir emanettir.

Hız. Peygamber (s.a.s) her doğan çocuğun fitrat üzere doğduğunu ancak daha sonradan anne babasının onu Yahudi ya da Hristiyan yaptığına değinmiştir.²⁵⁸ Çocukların doğuştan gelen o temiz fitratlarını korumak anne babaların bir görevidir. Çocuğunu en güzel bir biçimde yetiştirmek isteyen anne babaların bir gerçeği akıllarından çıkarmamaları gerekir. Çocuklar her ne kadar anne babasının kontrolünde, onlara muhtaç ise de asıl manada onlara değil Allahu Teâlâ'ya aittir. Hatta çocuklar anne babalar için büyük bir imtihan vesilesidir.²⁵⁹ Bu sebeple anne babalar çocuklarının sahibi değil emanetçisidir. Kendilerine verilen bu emanetlere çok iyi bakmakla, eziyet etmeden kırmadan yetiştirmekle, güzel bir terbiye vererek hayata kazandırmakla yükümlüdürler. Çocuklar birer emanet olduğuna göre onların üzerinde istediklerini yapma gibi bir hakları da bulunmamaktadır. Onları büyütürken, okuturken, doyururken, ödül ve ceza verirken kısacası kişiliğini şekillendirirken Allahu Teâlâ'nın istediği şekilde rızasına uygun olarak davranmak zorundadırlar. Zira zamanı gelince emanetin asıl sahibi olan Allahu Teâlâ anne babalara, emanete nasıl davrandıklarını, neleri verip neleri esirgediklerini soracaktır. Anne babalık, çocuğu doyurup, giydirmekle bitmemektedir. Bunun daha ötesinde, çocuğun terbiyesi gibi büyüdüğü evin sınırlarını aşarak bütün bir insanlığı

²⁵⁶ Buhârî, "Tıb", 56.

²⁵⁷ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 5/522-523.

²⁵⁸ Buhârî, "Cenâiz", 92.

²⁵⁹ el-Enfâl 8/28.

etkileyen bir alana ulaşmaktadır. Çocuğa gerekli terbiyeyi vermek ise emek ve hassasiyet isteyen uzun bir süreçtir.²⁶⁰

Allah'ın lütfettiği her şeyi bir emanet olarak gören sahâbîler, evlatlarının da kendilerine bir emanet olduğunun bilincindeydiler. Ebû Talha'nın (r.a) (ö. 34/654-55) çocuğu vefat etmişti. Eşi Ümmü Süleym (r.anhâ) bu olayın Ebû Talha'dan (r.a) gizlenmesini istedi. Ebû Talha (r.a) eve gelince hasta olan çocuğunun durumunu sordu. Ümmü Süleym (r.anhâ) onun eskisinden daha sakin olduğunu söyledi. Sonra güzel kokular sürünerek, süslenerek kocasının yanına geldi ve o gece birlikte oldular. Sabah olunca Ümmü Süleym (r.anhâ), Ebû Talha'ya (r.a) “Birinden ödünç bir şey alan kimse aldığı şey geri istenince onu vermeyip yanında alıkoyabilir mi?” diye sordu, Ebû Talha'da (r.a) mutlaka geri verilmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Ümmü Süleym (r.anhâ), Allah'ın kendilerine emanet verdiği çocuklarını geri aldığını ve onu defnetmesi gerektiğini bildirdi.²⁶¹

İslâm Zarûrât-ı hamse denilen (aklın, canın, namus ve haysiyetin, dinin ve malın korunması) beş değerın muhafazasına büyük ehemmiyet vermiştir. Mal ve nesil, bir açıdan korunması gereken değerlerden iken, başka bir açıdan ise müminler için bir imtihan vesilesidir. İnananlar bu iki kıymetli nimetle ilgili görev ve sorumlulukları, bunlarla olan ilişkileri ile imtihana tabi tutulacak ve sonunda bu nimetlerin hesabını vereceklerdir. Mal ve servetle ilgili âyetlerde bunların dünya hayatının bir süsü olduğu haber verilmiş,²⁶² mal ve çocukların Allah'ı anmaktan alıkoymaması istenmiş,²⁶³ çocukların ve eşlerin bazılarının insana düşman olabileceği hususu hatırlatılarak,²⁶⁴ bununda bir imtihan vesilesi olduğu bildirilmiştir.²⁶⁵ Müminler Allah, evlat ve servet sevgisi arasında, gerekli dengeyi kurmakla yükümlüdürler. Evlat ve servete yönelik istekler ile Allahu Teâlâ'nın emirleri çatıştığında Allah'a itaat etmek durumundadırlar. İnsanın, çocuklara ve servete düşkünlüğü bazen Allah'ın emrine itaat etme noktasında onu zor durumda bırakabilir, buna rağmen Allahu Teâlâ'ya itaatte sabredip devam edenler imtihanı kazanmış olacaklardır.²⁶⁶

²⁶⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslam*, 4/146.

²⁶¹ Müslim, “Fadâilu's Sahâbe”, 107.

²⁶² el-Kehf 18/46.

²⁶³ el-Münâfikûn 63/9.

²⁶⁴ et-Teğâbün 64/14.

²⁶⁵ el-Enfâl 8/28.

²⁶⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/682-683.

1.9.8. Yetimler

Bütün insanlığın üzerindeki emanetlerden biri de yetimlerdir. İslâm dini yetimlere iyi davranılmasını, onların ve mallarının korunmasını emretmiş, yetimleri aşağılamayı ve onları hor görmeyi ise kesin bir dille yasaklanmıştır.²⁶⁷

Yetim malı yemenin ne büyük bir günah olduğuna dair “*Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.*”²⁶⁸ buyuran Allahu Teâlâ, insanları bu büyük günahattan sakındırmaktadır. Aynı şekilde Hz. Peygamber’de (s.a.s) yetim malı yemenin insanı helak edici çok büyük bir günah olduğunu haber vermektedir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: “اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤِبِقَاتِ.” قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: “الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.”

Allah Rasûlü (s.a.s) bir gün ashabına insanı helak eden yedi günahattan yani Allah’a şirk koştuktan, haksız yere bir cana kıymaktan, sihir yapmaktan, faiz ve yetim malı yemekten, bir savaş anında düşmanla karşılaşıldığında kaçmaktan ve namuslu kadınlara zina iftirası atmaktan kaçınmalarını emretti.²⁶⁹

Yetimlerle ilgilenip onların sıkıntılarına derman olmaya çalışmak, yetimlere yapılan bir ikramın ötesinde insanın üzerindeki sorumluluklardan biridir. Allahu Teâlâ bu gerçeği şu âyet ile beyan ediyor: “*Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır.*”²⁷⁰

Bu büyük emanetin önemine dikkat çeken Allah Rasûlü (s.a.s) yetimlere kol kanat gererek onları koruyup kollayan kimseler için işaret ve orta parmağının arasını hafifçe açarak cennette böyle yan yana olacağı müjdesini vermiştir.²⁷¹

Yetim yavrulara yetimliklerini hissettirmemek, onlara sevgi ve merhamet göstermek, başlarını okşamak, iyi davranmak şüphesiz ki yerine getirilmesi gereken bir vazifedir. İçerisinde iyi davranılan bir yetimin bulunduğu evin en hayırlı evlerden biri olduğuna dair Allah Rasûlü

²⁶⁷ ed-Duhâ 93/9.

²⁶⁸ en-Nisâ 4/10.

²⁶⁹ Buhârî, “Vesâyâ”, 23.

²⁷⁰ el-Bakara 2/177.

²⁷¹ Buhârî, “Talâk”, 25.

(s.a.s) şöyle buyurmaktadır: “Müslümanların evleri arasında en hayırlı ev, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar arasında en kötü ev ise, içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir.”²⁷²

Sahâbîler de yetim konusunda oldukça hassas davranmışlardır. Yetimler ergenlik çağına ulaşınca kadar onların mallarına yaklaşmayı yasaklayan âyet²⁷³ ile yetim malı yiyenlerin karınlarını ateş doldurdukları ve çılgın bir ateşe gireceklerini haber veren²⁷⁴ âyetler inince yanında yetim bulunan sahâbîler hemen Allah Rasûlü’nün (s.a.s) yanından ayrılıp yetimlerin yemek ve içecekleriyle kendi yemek ve içeceklerini ayırmışlardı. Böyle olunca da yetimin sofrasındaki yemekten artmaya başladı. Sahâbîler yetimin malını yemekten korktukları için o kalan yemeği de ayırıyorlardı. Ancak yemek zamanla bozuluyordu. Bu durum sahâbîlere zor gelmeye başlayınca olup biteni Hz. Peygamber’e (s.a.s) anlattılar. Bunun üzerine yetimlerin Müslümanların kardeşleri olduğunu, onları iyi yetiştirmenin yüz üstü bırakmaktan daha hayırlı olduğunu haber veren âyet inince²⁷⁵ bu inen âyet üzerine sahâbîler rahatlayarak yetimlerin yiyecek ve içeceklerini kendi yiyecek ve içecekleriyle karıştırdılar.²⁷⁶

Ümmetin üzerine bir emanet olarak kalan yetim yavrulara sahip çıkmak, onlarla ilgilenip yaralarını sarmak, yetimliklerini hissettirmemek her bir Müslümanın vazifesidir. Onları hor görüp aşağılamak, onların mallarını haksız yere yemek ise bu büyük emanete ihanet etmek olacaktır.

1.9.9. Servetler

Kişinin sahip olduğu serveti, malı mülkü de Allahu Teâlâ’nın bir lütfu ve emanetidir. Bu sebeptendir ki kişi, sahip olduğu serveti hakkında bile her istediğini yapma hürriyetine sahip değildir. Âyet ve hadislerde malların israf edilmesi yasaklandığı²⁷⁷ gibi gerekli yerlere infak edilmesi de emredilmiştir.²⁷⁸ Kişinin mal, mülk ve servet sahibi olmasının Allahu Teâlâ’nın dilemesine bağlandığı haber verilmiştir.²⁷⁹

Allahu Teâlâ her bir mahlukatın halini görür ve bilir. İnsanlar genellikle zengin olmak isterken fakirlikten de korkarlar. Fakat Allahu Teâlâ hikmeti gereği bazısına az verirken bazısına da çok verir. Fakat Allah’ın bir kuluna çok vermesi mutlak manada hayır olmayacağı gibi az vermesi de mutlak manada şer olmayabilir. Mal mülk sebebiyle maddî ve manevî yönden

²⁷² İbn Mâce, “Edeb”, 6.

²⁷³ el-En’âm 6/152.

²⁷⁴ en-Nisâ 4/10.

²⁷⁵ el-Bakara 2/220.

²⁷⁶ Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, 7.

²⁷⁷ el-A’râf 7/31.

²⁷⁸ İbrâhîm 14/31.

²⁷⁹ el-İsrâ 17/30.

bunalıma giren, sevdiklerini, hayatını, inancına varıncaya kadar birçok şeyini kaybeden insanlar olduğu gibi fakirliği dolayısıyla manevî kazançlara kavuşanlar, birçok kayıptan kurtulanlar da vardır. Zenginlik bazı insanları kurtarıırken bazısını da mahveder. Buna rağmen varlıklı olmak yokluğa yeğlenir. Bundan dolayı âyetlerde, Allah'tan fakirlik isteme manasını taşıyan hiçbir ifade geçmemektedir. Rızık, mal ve servet istenilmesi tavsiye olunmuş;²⁸⁰ fakat bunların da hakkının verilmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁸¹

Kişinin kendine ait veya sorumluluğu altındaki mal ve imkânları gereksiz yere harcaması yani israf etmesi yasaklanmıştır.²⁸² Furkân sûresinde, harcama yaptıkları zaman saçıp savurarak mallarında israfa kaçmayan, cimrilikten de uzak duran, bu ikisi arasındaki dengeyi gözeten iyi kullar övülmüştür.²⁸³

Sahip olunan servetten infak edilmesi, farz olan zekatın verilmesi de yine Allahu Teâlâ'nın bir emridir.²⁸⁴ Allah için harcama²⁸⁵ manalarına gelen infak, Allah'ın rızasından başka bir şey gözetmeksizin harcamak demektir. Bu harcama usulüne uygun bir şekilde ibadet maksadıyla yapılırsa zekat olur, kurban olur, sadaka olur; aile ve akrabaya yönelik olursa nafaka olur.²⁸⁶

Sadece, Allah'ın kendisine mal verdiği ve o malı hak yolda harcayan kimse ile, Allah'ın kendisine ilim ve hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına da öğreten iki kimseye gıpta edilebileceğini bildiren Allah Rasûlü (s.a.s) infakın önemine dikkat çekmiştir.²⁸⁷ Yine servetlerin doğru bir şekilde harcanması gerektiğine değinen Hz. Peygamber (s.a.s) kişinin hesap gününde, servetini nereye harcadığından sorulmadan Allah'ın huzurundan ayrılamayacağını haber vermiştir.²⁸⁸

Yapılan infaklar malı eksiltmeyecek²⁸⁹ işlenen günahlardan dolayı başa gelebilecek belalara da kefarete olacaktır.²⁹⁰ Hal böyleyken infaktan geri durmak bir Müslüman için düşünülemez. Burada kişiye düşen, sahip olduğu malın ve mülkün emanet olduğunu aklından çıkarmadan, serveti konusunda israfa ve cimriliğe kaçmadan²⁹¹ tasarrufta bulunmasıdır.

²⁸⁰ en-Nisâ 4/32; el-Ankebût 29/17; er-Rûm 30-46.

²⁸¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/479-480.

²⁸² en-Nisâ 4/6.

²⁸³ el-Furkân 25/67.

²⁸⁴ el-Bakara 2/254.

²⁸⁵ Mutçalı, "Arapça - Türkçe Sözlük", 907.

²⁸⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/397.

²⁸⁷ Buhârî, "Zekât", 5.

²⁸⁸ Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâme", 1.

²⁸⁹ Sebe' 34/39.

²⁹⁰ Tirmizî, "Zekât", 28.

²⁹¹ el-İsrâ 17/29.

II. BÖLÜM

2. HADİSLERDE İHANET

Bu bölümde hem âyetlerde hem de hadislerde zemmedilen, çirkin görülen ihanetin toplumsal zararları, kamu malına ihanet, ihanete sebebiyet veren etkenler ve tarihteki bazı ihanet örnekleri ele alınmıştır.

2.1. İhanet ve Toplumsal Zararları

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde üzerinde önemle durulan konulardan biri de ihanette bulunmamaktır. Gerek Allah tarafından gerekse insanlar tarafından kişiye iade edilmek üzere verilen maddî ve manevî her şey birer emanettir. İnsanın kendisine emanet olarak bırakılan herhangi bir şeyi eksiltmesi, kamu malını haksız yere üzerine geçirmesi, verdiği sözde durmaması, dini emirleri yerine getirmemesi, emaneti zayi etmesi ise ihanet kapsamında değerlendirilmektedir. İslâm'da ihanetin bütün çeşitleri yasaklanırken, hıyanette bulunan kişiden de hıyanette bulunmaması istenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine emanet edilen hiçbir şeye ihanet etmediği gibi başkalarının ihanet etmesine de müsaade etmemiştir. Bütün ümmetine ihanetten uzak kalmalarını tavsiye etmiştir.²⁹²

Âyetler ve hadisler incelediği zaman Müslümanın tarifinde dikkat çeken ve özellikle üzerinde durulan şeylerden birinin, onun güvenilirlik vasfı olduğunu söylenebilir. Allah Rasûlü (s.a.s) mümini tarif ederken “*İnsanların canları ve malları konusunda (kendilerine zarar vermeyeceğinden) emin oldukları kişidir.*”²⁹³ buyurarak Müslümanın güvenilir olduğuna dikkat çekmiştir. Yine Müslümanların hangisi daha faziletlidir diye sorulduğunda “*Dilinden ve elinden (gelecek kötülükler konusunda) Müslümanların güven içinde oldukları kimse!*”²⁹⁴ buyuran Hz. Peygamber (s.a.s) bir Müslüman için olmazsa olmaz vasıflardan birinin güven olduğuna dikkat çekmiştir.

Ebû Hüreyre'nin (r.a) naklettiğine göre, Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “*Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona hainlik yapmaz, ona yalan söylemez, onu zor durumda yüzüstü bırakmaz...*”²⁹⁵ Hal böyleyken bir Müslüman için güvenin zıttı olan ihanet asla düşünülemez. İhanet Müslümanın değil münafığın bir alametidir.

²⁹² Adem Dölek, “Hadisler Işığında Hıyanetin Boyutları ve Sosyo-Kültürel Açından Zararları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 113.

²⁹³ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *es-Sünen* (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), “İmân”, 8.

²⁹⁴ Buhârî, “İmân”, 5; Müslim, “İmân”, 66.

²⁹⁵ Tirmizî, “Birr”, 18.

H. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder, söz verdiği zaman sözünde durmaz.”*²⁹⁶ Allah Rasûlü’nün (s.a.s) münafığı tarif ederken onun belirleyici vasıflarından birinin ihanet olduğunu zikretmesi Müslümanın asla ihanet içinde olamayacağını göstermektedir.

Bir Müslüman ihanete uğrasa bile bunun karşılığında ihanetle mukabelede bulunamaz. Nitekim H. Peygamber (s.a.s) bir şey emanet edildiğinde bunun hakkıyla korunmasını istemiş, ihanete uğranılsa bile, ihanetle karşılık verilmemesini emretmiştir.²⁹⁷

Kâmil manada bir Müslümanın kalbinde aynı anda iman ile küfrün, hıyanet ile emanetin, doğruluk ile yalancılığın bulunamayacağını haber veren Allah Rasûlü (s.a.s), Müslümanın ihanet üzere olamayacağını hatırlatmıştır.²⁹⁸

İhanet, kişiyi dünya ve ahirette sıkıntıya düşürecek, rezil rüsva edecek çok çirkin bir davranıştır. Hain kişi hem Allahu Teâlâ hem de insanlar nazarında perişan biridir. Hainleri Allah sevmediği gibi, Peygamberinden de hainleri asla savunmamasını istemektedir.²⁹⁹ Hainin yaptığı ihanetler yanına kar kalmayacak dünyada ve ahirette yaptığı ihanetin bedelini ödeyecek, hak ettiği cezayı bulacaktır. Aslında hain, ihanet ederken önce kendisine zarar vermektedir. Yaptığı ihanetlerin cezasını ilk önce kendisi çekecektir.³⁰⁰

Allah Rasûlü (s.a.s) ihanetin çirkinliğine dikkat çekmek ve ümmetine de öğretmek adına dualarında tembellikten, ihanetten, günahlardan, zulümden, kaba/cahilce davranmaktan Allah’a sığınmıştır.³⁰¹ Cemaati duasına katmayan bir kişinin imamlık yapmamasını istemiş, bu şekilde sadece kendisine dua yapanın cemaatine ihanet etmiş olacağını haber vermiştir.³⁰² Yine *“Bir konuda seni tasdik ettiği (sana inandığı) halde kardeşine yalan söylemen ne kadar büyük bir ihanettir!”*³⁰³ buyurarak yalanı da büyük bir ihanet olarak değerlendirmiştir. Herhangi bir meselede istişare yaparken, bile bile gerçek dışı bir tavsiyede bulunulmasını, kişinin kardeşine karşı yaptığı bir ihanet olarak görmüştür.³⁰⁴ Hainlik yapanların, kıyamet günü hıyanet ettiği şeyin günahıyla geleceği ve hak ettikleri cezayı çekeceği haber verilmiş,³⁰⁵ hainlik edenin sevaplarının, hainlik ettiği kişiye verileceği bildirilmiştir.³⁰⁶ Allah Rasûlü (s.a.s) aile içi

²⁹⁶ Buhârî, “Vesâyâ”, 8; Müslim, “İmân”, 107.

²⁹⁷ Tirmizî, “Büyû”, 38; Ebû Dâvûd, “Büyû”, 79.

²⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/349.

²⁹⁹ en-Nisâ 4/105.

³⁰⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/586.

³⁰¹ Buhârî, “Deavât”, 36.

³⁰² Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 43.

³⁰³ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 71.

³⁰⁴ Ebû Dâvûd, “İlim”, 8.

³⁰⁵ Âl-i İmrân 3/161.

³⁰⁶ Nesâî, “Cihâd”, 47.

mahremiyete de dikkat çekerek kıyamet günü hesabı sorulacak en büyük ihanetlerden birinin de kişinin eşiyle birlikte olduktan sonra onun sırrını başkalarına anlatması olduğunu haber vermiştir.³⁰⁷

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) Peygamberliğini ilan ettiğini duyan Rum kralı Hirakl, o sırada ticaret maksatlı Şam'da bulunan Ebû Süfyân (r.a) (ö. 31/651-52) ve arkadaşlarını sarayına davet etmişti. Gayesi Hz. Peygamber (s.a.s) hakkında bilgi edinmekti. O zamanlar henüz Müslüman olmayan Ebû Süfyân'ın (r.a) Allah Rasûlü (s.a.s) hakkında yaptığı şu itiraf, onun saygınlığını inkâr edemediklerinin açık bir göstergesidir. Hirakl'in Hz. Peygamber'le (s.a.s) ilgili olarak, "Hiç anlaşılmaya ihanet ettiği oldu mu?" sorusuna "Hayır! o yaptığı anlaşılmaya ihanet etmez ancak biz şimdi onunla bir süreliğine ateşkes yaptık. Bu süre içinde ne yapacağımızı bilmiyoruz." şeklinde cevap vermişti. Ardından Ebû Süfyân'ın (r.a) bu cevabıyla ilgili olarak, "Onunla ilgili olumsuz bir söz olarak, konuşmama ancak bu sû-i zannımı sokuşturabildim."³⁰⁸ şeklindeki kendi itirafı da Allah Rasûlü'nün (s.a.s) ne denli güvenilir, anlaşmalara sadık ve asla ihanet etmeyen biri olduğunu göstermektedir.³⁰⁹

Cennete girecek ilk üç kişi ile cehenneme girecek ilk üç kişi bana arz edildi buyuran Allah Rasûlü (s.a.s) cennete girecek ilk üç kişiyi şehit, efendisine hakkıyla hizmet eden ve ona ihanet etmeyen köle ile aile sahibi iffetli kimse olarak sıralamıştır. Cehenneme girecek ilk üç kişiyi ise insanların başına musallat edilmiş yönetici, malının hakkını vermeyen zengin ve kibirlenen fakir olarak bildirmiştir.³¹⁰ Görüldüğü üzere köle dahi olsa ihanetten uzak durmak, kişiyi cennete ilk girenlerden olma faziletine eriştirecektir.

Muâviye (r.a) (ö. 60/680) ile Bizans arasında barış antlaşması vardı. Muâviye (r.a) Bizans topraklarına doğru yola koyulmuş, antlaşmanın süresi bittiği anda onlara saldıracaktı. O sırada atının üzerinde gelen Amr b. Abese (r.a) "Ahde vefa gerekir, ihanet etmek yoktur." diyerek Hz. Peygamber'den (s.a.s) duyduğu şu hadisi nakletti: *"Kendisi ile bir topluluk arasında antlaşma bulunan süresi bitene ya da antlaşmayı bozduğunu ilan edene dek onu ne bozsun ne de çiğnesin."*³¹¹ Bunun üzerine Muâviye (r.a) geri döndü.

Hudeybiye Antlaşması sonrasında Hz. Peygamber (s.a.s) anlaşmaya varılan hükümlere sadık kaldı. Ebû Basîr Utbe es-Sekafî (r.a) (ö. 6/628) isimli bir Mekkeli, Müslüman olmuş ve bir şekilde yolunu bulup kaçarak Medine'ye Allah Rasûlü'nün (s.a.s) yanına gelmişti. Müşrikler hemen antlaşmayı hatırlatarak Ebû Basîr'in (r.a) geri verilmesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.s)

³⁰⁷ Müslim, "Nikâh", 124.

³⁰⁸ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 1.

³⁰⁹ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 6/257.

³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/425.

³¹¹ Ebû Dâvûd, "Cihad", 152.

Ebû Basîr’a (r.a) yapılan antlaşmayı hatırlattı ve hıyanet etmek bize yakışmaz buyurdu.³¹² Ebû Basîr (r.a) sitem ettiyse bile Allah Rasûlü (s.a.s) yapılan antlaşmaya sadık kalarak onu Kureyşlilere teslim etti.³¹³ Bu yaşanan olay Hz. Peygamberin (s.a.s) anlaşmalara son derece bağlı kaldığını, Müslüman olan bir kişiyi müşriklere teslim etmek pahasına da olsa, asla verilen sözlere ihanet etmediğini çok net bir şekilde göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s): *“Allah’ın bir gruba yönetici kıldığı kimse, idaresi altındakilere ihanet üzere ölürse, Allah ona cenneti haram kılar.”*³¹⁴ buyurmuştur. Yine *“Sizden kimi bir işte görevlendirirsek ve o da bizden iğne (miktarı) ya da daha büyük bir şeyi gizlerse bu bir ihanet olur ve kıyamet günü onu (kendi elleriyle) getirir.”*³¹⁵ buyurarak yönetici olacak kişilerin ne denli büyük bir sorumluluk altında olduklarına dikkat çekmiş, kendilerinde emanet mesabesinde bulunan görevlerine ve idareleri altındaki kişilere karşı son derece dikkatli olmalarını, herhangi bir ihanete düşmemeleri gerektiğini hatırlatmıştır.

Bir idarecinin kapısını yoksul ve muhtaçların yüzüne kapatması, üstlenilen göreve karşı ihanet sayılacak hususlardandır. Hz. Peygamber (s.a.s) bir idarecinin kapısını yoksullara, ihtiyaç sahiplerine ve elinde hiçbir şeyi olmayanlara kapatmasının, kendisinin de fakirlik ve ihtiyaç içine düştüğünde Allah’ın ona karşı göğün (cennetin) kapılarını kapatmasına sebep olacağını haber vermiştir.³¹⁶

Savaşa katılan askerlerin, geride bıraktıkları ailelerinin de birer emanet olduğuna ve bu emanete asla ihanet edilmemesini, aksi taktirde cezasının çok ağır olacağını hatırlatan Hz. Peygamber (s.a.s) savaşa katılan mücahitlerin geride kalan hanımlarının namusunu, geride kalan erkeklerin annesinin namusuna benzetmiştir. Aynı zamanda bir mücahidin geride kalan ailesine bakmayı üstlenen sonrada ona ihanet eden kimsenin kıyamet günü durdurulacağını, o mücahidin bu ihanet eden kişinin amelinden istediği kadar alacağını haber vermiştir.³¹⁷

Cehennemlikleri beş kısma taksim eden Hz. Peygamber (s.a.s) bunların ilkinin aklını kullanmayan, zaafları olan, aranızda size tabi olarak bulunan, aile ve mal hususunda sorumluluk üstlenmeyen kimse olarak belirtmiştir. İkincisi ise kapısını her çalana ihanet eden hırs besleyen hain kişidir. Üçüncü kısım ailen ve malın konusunda sana sürekli tuzak kuran, dördüncü kısım cimri ve yalancı olan, beşinci kısım ise açıkça ahlâksızlık yapan kimsedir buyurmuştur.³¹⁸ Görüldüğü üzere Allah Rasûlü (s.a.s) hainleri cehennemlik olarak zikretmiştir.

³¹² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/624.

³¹³ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 7/114-115.

³¹⁴ Müslim, “İmâre”, 21.

³¹⁵ Müslim, “İmâre”, 30.

³¹⁶ Tirmizî, “Ahkâm”, 6.

³¹⁷ Müslim, “İmâre”, 139.

³¹⁸ Müslim, “Cennet”, 63.

Eğer bir kimse ihanete zorlanmış veya ailesini, canını, malını korumak için hainlik yapmışsa bu kimse kasten hainlik yapanlar gibi değerlendirilmemiştir. Nitekim Mekke'nin fetih hazırlıkları devam ederken Hâtıb b. Ebû Beltea (r.a) (ö.30/650) bir mektup yazarak olup biteni müşriklere haber vermeye çalışmıştır. Mektubu götüren elçi yakalanıp mektup Allah Rasûlü'ne (s.a.s) getirilmiştir. Bu durumdan haberdar olan ashab çok öfkelenmiştir. Hatta Hz. Ömer (r.a), Hâtıb'ın (r.a) boynunu vurmak için Hz. Peygamber'den (s.a.s) izin istemiştir. Allah Rasûlü (s.a.s) Hâtıb'e (r.a) bunu neden yaptığını sormuş o da inanmayan birisi olmadığını ancak Mekke'de herkesin ailesini ve malını koruyacak bir akrabası olduğunu, kendisinin ise böyle bir akrabaya sahip olmadığını dile getirmiş, ailesine ve malına Mekkelilerin bir zarar vermemesi için böyle bir yola başvurduğunu söylemiştir. Hâtıb'ın (r.a) bu savunmasını kabul eden Allah Rasûlü (s.a.s) ona hayırdan başka bir şey söylemeyin buyurmuştur. Sahâbîlerin Hâtıb'ın (r.a) cezalandırılması konusundaki ısrarları devam edince bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) *"Hâtıb, Bedir ehlinde değil mi? Allah, Bedir ehlinin (o günkü yüksek mücadelelerini) takdir etmiştir de onlara, "İstediğinizi yapın, cennet sizlere vâcip olmuştur (veya ben sizleri bağışlamışumdur)." buyurmuştur.*"³¹⁹ der.³²⁰

Ehl-i Kible'nin tekfir edilip öldürülmemesi hususuna dikkat çeken Hz. Peygamber (s.a.s) böyle yapanların Allah'ın ahit ve emanında olanlara hıyanet etmiş olacaklarını bildirmiştir. Enes b. Mâlik'den (r.a) rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) bizim kıldığımız gibi namaz kılan, kiblemize yönelen ve kestiklerimizi yiyen kimselerin Allah ve Resûlü'nün emanına sahip olduğunu haber vermiş Allah'ın verdiği bu güvenceyi bozarak Allah'a ihanet etmeyi yasaklamıştır.³²¹

Sahâbîler dosta ihanet etmek bir tarafa, düşmanlarına bile ihanete yeltenmez, ihanete kalkışanlara da asla müsaade etmezlerdi. Nitekim Hz. Ali (r.a) ile halifelik yıllarında arası çok iyi olmayan Zübeyr b. Avvâm'a (r.a) bir adam gelerek, Hz. Ali'yi (r.a) öldürmeyi teklif etmiştir. Bunu kabul etmeyen Zübeyr b. Avvâm (r.a) yanında bunca askeri varken bunu zaten nasıl yapabilirsin diye sorunca o adam onun saflarına katılıp daha sonra ihanet ederek öldüreceğim cevabını verdi. Bu söz üzerine asla olmaz buyuran Zübeyr b. Avvâm (r.a) Hz. Peygamberin (s.a.s) *"İman, ihanet ederek öldürmeyi engeller. Mümin (eman verilen kişiyi) aldatarak öldürmez"*³²² hadisini hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) terbiyesi ile büyümüş Abdullah b. Ömer (r.a) (ö. 73/693) Allah Rasûlü'nü (s.a.s) kendine rehber edinmiş, ona aşırı bağlılığı ile tarihte iz bırakmış mümtaz

³¹⁹ Buhârî, "Meğâzî", 9.

³²⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/589-590.

³²¹ Buhârî, "Salât", 28.

³²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/167.

kişilerden biridir. Hayatının her alanında dürüst ve güvenilir olmayı, asla ihanet etmemeyi kendine düstur edinmiştir. Abdullah b. Ömer (r.a) bir gün arkadaşlarıyla beraber Medine dışına çıkar. Bir yerde yemek molası için konaklarlar. O sırada oradan sürüsüyle geçen bir çoban Abdullah b. Ömer (r.a) ve arkadaşlarına selam verir. Çobanı yemeğe davet ederler ama çoban oruçlu olduğunu bildirir. Abdullah (r.a) çobanı denemek için kinayeli bir şekilde böyle sıcak bir havada oruç tutuyorsun öyle mi der. Zamanını değerlendirdiğini söyleyen çobanın ne derece samimi olduğunu sınamak isteyen Abdullah (r.a) çobandan bir koyun almak ister. Çoban, koyunların kendisinin değil efendisinin olduğunu söyler. Abdullah (r.a) koyunu kurt yedi desen bunu nereden bilecekler deyince, çoban arkasını dönüp giderken, parmağını semaya kaldırarak (iyi ama) “Allah nerede?” cevabını verir. Çobanın bu tutumundan son derece etkilenen Abdullah (r.a) Medine’ye dönünce sürünün sahibinden sürüyü çobanla beraber satın alır. Çobanı azat edip sürüyü de ona bağışlar.³²³

İnsanı ihanetten uzak tutacak üç şeye değinen Hz. Peygamber (s.a.s) bu üç şeyi, yaptığını samimiyetle Allah için yapmak, Müslümanların yöneticilerine karşı nasihat etmek ve Müslümanlara bağlı olmak şeklinde sıralamıştır.³²⁴

Ticari ilişkilerde ihanetten uzak durulması gerektiğini hatırlatan Allah Rasûlü (s.a.s), bunun ortaklar arasındaki bereketi yok edeceğine dair şöyle buyurmuştur: “*Allah, biri diğerine ihanet etmediği sürece iki ortağın üçüncüsü (yani yoldaşları) benim. Biri diğerine ihanet ettiğinde aralarından çıkarım (rahmet ve bereketi keserim) demektedir.*”³²⁵

Arazi konusunda yapılan haksızlıkları ihanet olarak değerlendiren Hz. Peygamber (s.a.s) “*Allah katındaki en büyük ihanet bir arşın miktarı arazi konusunda yapılan ihanettir. Birbirine komşu iki adam arazi veya ev konusunda anlaşmazlığa düşerler, onlardan biri diğerinin sahibi olduğu paydan kendisine bir parça alırsa, kıyamet günü o arazi o kişinin boynuna yerin yedi kat dibinden itibaren dolanır.*”³²⁶ buyurmuştur.

Sizin en hayırlınız benim yaşadığım çağda yaşayanlarınız, sonra bunlardan sonra gelenler, sonra da bunlardan sonra gelenlerdir buyuran Allah Rasûlü (s.a.s) bu asırlardan sonra, şahitlik yapmaları istenmediği halde şahitlik yapan, ihanet eden, kendilerine güvenilmeyen, verdikleri sözleri yerine getirmeyen ve içlerinde şişmanlık baş gösteren bir kavmin geleceğini haber vermiştir.³²⁷

³²³ Beyhakî, *Şuabü’l İmân*, IV/329.

³²⁴ İbn Mâce, “Sunne”, 18.

³²⁵ Ebû Dâvûd, “Büyü”, 26.

³²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/140.

³²⁷ Buhârî, “Rikâk”, 7.

Kıyamete yakın birçok fitnelerin ortaya çıkacağını haber veren Hz. Peygamber (s.a.s), maalesef işlerin olması gerekenin tam tersine döneceğini, hainlerin değer görüp emanete riayet edenlerin itibarsızlaşacağını, yalancılardan tasdik edileceğini, doğru söyleyenlerin ise yalanlanacağını keza o zamanlarda haine itimat edileceğini, emin kimselere ise hainsin denileceğini bildirmiştir.³²⁸

Bütün insanlığa müjdecisi ve uyarıcı olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.s) her konuda olduğu gibi, ister Allah tarafından olsun, isterse kullar tarafından olsun, insana verilen maddî ve manevî her türlü emanetin en güzel şekilde muhafaza edilerek emanete hıyanet edilmemesini ve emanetin sahibine iade edilmesi gerektiğini hem kendi uygulamalarıyla, hem de tavsiyeleri ile ümmetine öğretmiştir. Bunu yaparken de hıyanet etmenin sadece dünyevi sonuçlarını değil, uhrevî sonuçlarını da açıklayarak hıyanet edilmemesi konusunda çok dikkatli ve hassas davranılmasını ümmetinden istemiştir. Bir toplumu ayakta tutan ve devamını sağlayan o toplumun güzel ahlâkıdır. Herhangi bir toplumdan güzel ahlâk kaybolursa o toplum yok olmaya mahkûm olur. Bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (s.a.s) bireyi ve toplumu ayakta tutan dinamiklerin en önemli unsurlarından olan güveni sarsacak durumları ve toplumun dinamiklerini dinamitleyen unsurlardan biri olan emanete hıyanet etmeyi ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Zira Hz. Peygamberin (s.a.s) en önemli gönderiliş gayelerinden birisi, toplumun yok olmasına sebep olan kötülükleri ortadan kaldırarak onun yerine güzel ahlâkı yerleştirmek ve bu sayede huzurlu bir toplum oluşturmaktır.³²⁹

İnsanoğlu, kendisine emanet edilen bütün bu emanetlere riayeti neticesinde emin ya da hain sıfatını kazanır. Çoluk çocuğuna duyarsız kalan, onlarla maddî ve manevî olarak ilgilenmeyen kişi ailesine karşı, kendi canına, sağlık ve sıhhatine gerekli özeni göstermeyen, kendi hayatını ve sağlığını bilerek tehlikeye atan kişide kendisine karşı ihanet içerisindedir. Aynı şekilde yaşadığı çevreyi kirleten, tahrip eden, yaşanılmaz hale getiren kişiler çevreye karşı, devletine karşı gerekli sorumluluklarını yerine getirmeyen kimselerde devletine karşı bir ihanet içerisindedir.³³⁰

2.2. Kamu Malına İhanet

Yolsuzluk ve kamu malına ihanet manalarına gelen gulûl kelimesi, aynı zamanda taksim edilmeden ganimet malından çalmak manasını da taşımaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.s) bir işte görevlendirilen kişinin aldığı ücret dışında alacağı her şeyin, kamu malına ihanet

³²⁸ İbn Mâce, "Fiten", 24.

³²⁹ Dölek, "Hadisler Işığında Hıyanetin Boyutları ve Sosyo-Kültürel Açısından Zararları", 137.

³³⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/590.

sayılacağını haber vermesi dikkat edilmesi gerek bir husustur.³³¹ Allah Rasûlü (s.a.s) kamu görevlilerinin ev sahibi olma, evlenme gibi bazı ihtiyaçlarını devlet bütçesinden karşılayabileceğini belirtmiş fakat bunun dışında haksız yere bütçeden sağlanan her menfaati kamu malına ihanet olarak değerlendirmiştir. Hırsızlığı, yağmayı ve ihaneti yasaklayan³³² Hz. Peygamber (s.a.s) gulûlü sadece ganimet malına ihanetle sınırlandırmamış devlet tarafından görevli memurların elde ettikleri haksız kazançları da gulûl olarak değerlendirmiştir. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.s) zamanında zekat memurluğu ile görevlendirilen İbnü'l-Lütbiyye, topladığı zekatlar ve kendisine verilen hediyeler ile gelmiş, Hz. Peygamber'e (s.a.s) "Bunlar sizin, bunlar da bana hediye edilenler." demişti. Hassas bir görev almasına rağmen bunun sorumluluğunun farkına varmayan bu zata Allah Rasûlü (s.a.s) öfkelenerek şöyle buyurmuştur: *"(Bu kişi görevli bir zekât memuru olmayıp) anasının veya babasının evinde otursaydı, kendisine bu hediyeler verilir mi, verilmez mi bir düşünseydi ya! Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki sizden biriniz ondan bir şey alırsa kıyamet gününde boynunda böğüren bir deve, ya bağırarak bir sığır veya meleyen bir koyunla gelecektir..."*³³³ Allah Rasûlü (s.a.s) böylece ashabını haksız kazançtan sakındırmıştır.³³⁴

Hz. Peygamber (s.a.s) Allah yolunda Allah'ın adıyla savaşılmasını, ama ganimet malına ihanet edilmemesini, ölümlere müslle yapılmamasını ve çocukların öldürülmemesini emretmiştir.³³⁵ Hz. Ebû Bekir'de (r.a) Şam tarafına göndereceği bir orduyu uğurlamaya çıktığında kumandanına, din adamlarına dokunulmaması uyarısını yaptıktan sonra kadınları, çocuk ve yaşlıları öldürmeme, meyve veren ağaçları kesmeme, imar edilen yerleri tahrip etmeme, konusunda ikazda bulunmuştur. Aynı zamanda koyun ve develeri sadece yemek amacıyla kesmesini, arıları yakıp yok etmemesini, korkaklık göstermemesini ve ganimet malına ihanet etmemesini nasihat etmiştir.³³⁶

Ganimet malının hakkıyla muhafaza edilmesine, ihanet edilerek el uzatılmamasına dair Allah Rasûlü (s.a.s) üç şeyden uzak ölen cennete girer buyurarak bu üç şeyi kibir, borç ve ganimet malına ihanet olarak belirtmiştir.³³⁷ Aynı zamanda ganimet malına ihanet edenleri gizleyenleri de, ganimet malına ihanet edenlerle bir tutmuştur.³³⁸ Sahâbîleri, düşmanla karşılaşınca kaçan, ganimet elde ederse de ihanet eden müfrezeyle katılmaktan sakındırmıştır.³³⁹

³³¹ Ebû Dâvûd, "İmâre", 9-10.

³³² Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl Dârimî, *Sünen-i Dârimî* (Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000), "Siyer", 50.

³³³ Buhârî, "Hibe", 17.

³³⁴ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 5/188.

³³⁵ Müslim, "Cihâd", 3.

³³⁶ İmam Mâlik, "Cihâd", 3.

³³⁷ Tirmizî, "Siyer", 21.

³³⁸ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 135.

³³⁹ İbn Mâce, "Cihâd", 25.

Muâz b. Cebel (r.a) (ö. 17/638) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s) beni Yemen’e gönderdi. Yola çıktığımda peşimden birini gönderip beni geri getirtti ve şöyle buyurdu: *"Sana niçin haberci gönderdiğimi biliyor musun? Benim iznim olmadan bir şeyi alma! Zira bu ihanettir. Kim de (kamu malına) ihanet ederse kıyamet günü ihanet ettiği şey ile birlikte gelir. Seni işte bunun için geri çağırdım. Şimdi görevine gidebilirsin."*³⁴⁰

Kur'an-ı Kerim’de Allah’ın ihanet eden kimseleri sevmediği bildirilirken,³⁴¹ hadiste ise kamu hukukuna riayet etmeyenlerin, devlet malını gasp edenlerin, yetim, kimsesiz, garip ve düşkünün, fakir fukaranın hakkını yiyip emanetlere ihanet edenlerin başkalarının hakları olan mallarla Allah’ın huzuruna çıkacakları bildirilmiştir.³⁴² Allah Rasûlü (s.a.s) kıyamet gününde ihanet edenler için sancak dikileceğini ve “*Bu falanın ihanetidir.*” diye ilan edileceğini haber vermiştir.³⁴³

Ne yazık ki en çok karşılaşılan durumların başında kamu malında yapılan israflar, hak edilmeyen maaşlar, görevlilerin bulundukları makamı istismar ederek devlet imkânlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları gelmektedir. Özellikle kamu malına ihanet edenler, kendi şahsında ucuz çıkarlar sağlarken, insanî ve ahlâkî değerlerini kaybetmektedir. Böyle bir toplumda ise kamu hizmetleri iyi bir şekilde gerçekleşmeyeceği gibi insanlarda birbirlerine güven duyduğu huzurlu bir hayata sahip olamaz. Kamu malı sahip çıkılması gereken büyük bir emanettir. Bu büyük emanete ihanet ise kişiyi dünya ve ahirette ağır bir vebalin altına sokacaktır. İslâm da bu ağır vebali hatırlatarak insanları uyarmaktadır.³⁴⁴

2.3. Hızlân

İhanet: Peygamberlik veya ilahlık iddiası ortaya atan veya büyü yapan bir kişinin kendisini yalanlayacak olaylarla karşılaşmasıdır.³⁴⁵ İhanete, yardımsız kalma anlamında hızlân da denmektedir. Bu tip şahıslar elinde meydana gelen menfî (olumsuz) hârikulâde olaylar, Allahu Teâlâ’nın o şahsı yalanlamak ve rezil etmek maksat ve hikmetine mebnidir.³⁴⁶

Müseylimetü’l-kezzâb (ö. 12/633) denen bir kişi, Peygamber olduğunu iddia etmiş, mucize göstermek maksadıyla da suyu az olan bir kuyuya su çoğalsın diye tükürmüş, fakat kuyunun az olan suyu da kurumuştur. Allahu Teâlâ, onu alçaltmak ve yalancı çıkarmak için istediğinin aksini yaratmıştır.³⁴⁷

³⁴⁰ Tirmizî, “Ahkâm”, 8.

³⁴¹ en-Nisâ 4/107.

³⁴² Müslim, “İmâre”, 24.

³⁴³ Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 12.

³⁴⁴ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 5/190.

³⁴⁵ M. Sait Özervarlı, “Hârikulâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Kasım 2022).

³⁴⁶ Durmuş Özbek, “Hârikulâde Olaylar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997), 174.

³⁴⁷ Ebû Hafs Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerikandî, *İslâm İncanının Temelleri Akaid*, çev.

Alimler arasında kabul edilen genel görüşe göre hızlân, kulun kendi başına terkedilmesi ve ilahi yardımın kesilmesi manasına gelmektedir. Bu konudaki ihtilaf hızlânın insandan meydana gelen bütün fiilleri kapsayıp kapsamadığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Kelâm literatürü açısından bakıldığında meselenin odak noktasını ilahi buyruklara boyun eğme hususu oluşturur. Bu çerçevede ileri sürülen görüşler içinde, hızlânın sadece ilahi emirleri kabul edip itaat etmek istemeyen kâfirler için geçerli olduğunu savunan görüş isabetli görünmektedir. İman ve itaat, inkâr ve isyan gibi dini konularla ilgili olmayan hususların ise hızlâna konu teşkil etmediğini, bu alanda Sünnetullahın geçerli olduğunu söylemek mümkündür.³⁴⁸

Ehl-i Sünnet alimlere göre ihanet/hızlân mümkündür. Tevfik ve hızlân konusu hem ilahi hem de insanî fiillerle alakalıdır. Çünkü iyilik ve günah işlemede insanın rolü vardır. İnsan kendi seçimi neticesinde itaat ya da isyan eder. Hidayet isteyeneye hidayet lütfedilirken, dalalet isteyeneye de dalalet verilir. Bir kimse İslâmî çağrıya kulak verirse Allahu Teâlâ onun için inancı ve itaati yaratır. Böylelikle Allahu Teâlâ o kişiyi tevfiği ile inâyet eder. Bunun aksi bir durumda ise Allahu Teâlâ mâsiyeti yaratır ve o kişi kâfir olur. Bu da o kişiye Allah'ın bir hızlânıdır. Neticede bu kişi zayıf, güçsüz, hakir ve izzetsiz kalır. İnsanları aldatmak için yaptığı şeyler sonucu ihanet/hızlân meydana gelir. Böylelikle yalancılığı ortaya çıkarak rezil olur.³⁴⁹

Allahu Teâlâ kıyamet gününde, dünyada iken hak yoldan sapmış kişinin, ellerini ısıarak keşke peygamberlerin yolundan gitseydim falancayı dost edinmeseydim, meğer o dost bildiğim beni saptırmış diyerek pişman olacağını Kur'an-ı Kerim'de haber vermektedir.³⁵⁰

Furkân sûresindeki bu âyetler ihanet/hızlâna delil olarak gösterilebilir. es-Süheylî'ye (ö. 581/1185) göre “O gün zalim ellerini ısırıp...” buyruğunda sözü edilen kişi Ukbe b. Ebû Muayt'tır (ö. 2/624). Ukbe bir ziyafet hazırlamış, Kureyşlileri ve Hz. Peygamber'i (s.a.s) davet etmişti. Hz. Peygamber (s.a.s) ise iman etmedikçe onun davetine katılmayacağını bildirdi. Ukbe, vereceği davete herkesin katılmasını arzu ettiğinden şahadet getirerek Müslüman oldu ve Allah Rasûlü (s.a.s) onun ziyafetine gitti. Bu sefer Ukbe'nin arkadaşı Übey b. Halef (ö. 3/625) ya da Ümeyye b. Halef (ö. 2/624) yaptığından dolayı ona sitem etti ve dinine geri dönmedikçe, boynuna basmadıkça, onun yüzüne tükürmedikçe asla onu affetmeyeceğini söyledi. Ukbe denileni yapınca bunun üzerine Allahu Teâlâ “O gün zalim ellerini ısırıp...” âyetini indirdi. ed-Dahhak'ın (ö. 105/723) dediğine göre Ukbe, Hz. Peygamberin (s.a.s) yüzüne tükürünce, tükürüğü gerisin geriye döndü ve kendi yüzünü yaktı. Yüzünde iz kaldı ve bu izler

Seyyid Ahsen (İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2006), 119.

³⁴⁸ İlyas Çelebi, “Hızlân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 08 Kasım 2022).

³⁴⁹ Muhammed Nurullah Akkurt, *İslâm Kelâmında Mûcize ve Kerâmet Dışındaki Hârikulâde Haller* (Malatya, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 87.

³⁵⁰ el-Furkân 25/27-29.

öldürülünceye kadar yüzünde kaldı. Ellerini ısırması ise arkadaşının dediğini yaptığından dolayı pişman olmuş ve üzülmüş kişinin davranışını ifade eder.³⁵¹ Ukbe Peygamberlik iddiasında bulunmamıştı. Fakat rivayet incelediği zaman ihanet/hızlân olayının onda ortaya çıktığını görülmektedir. Âyete göre “Hesap günü keşke arkadaşımı dinlemeseydim.” demesinden kasıt ise onun ihanet/hızlâna uğratılmasıdır. Çünkü, şeytan tıynetindeki hain kişilere uymanın neticesi, mahşerde yapayalnız ve yardımsız bırakılmaktır. Bu elem verici akıbetin adı hızlândır.³⁵²

2.4. İhanete Sebebiyet Veren Etkenler

Bir insanı ihanete sürükleyen birçok sebep olabilir. Bunların her birine ayrı ayrı değinmek mümkün olmasa da en önemlileri ele alınacaktır.

2.4.1. Nifak

Bir insanın hayatına çekidüzen veren, onu yanlışlardan uzak, daima hayır üzere tutan şey şüphesiz ki imandır. Kişi, imanı sayesinde birçok yanlışlardan uzak durabilir. İman olmadığı zaman ortaya çıkan günahlardan biri de ihanettir. Münafıklar birçok kere Müslümanlara ihanet etmiş onları arkalarından vurmuştur. İnsanlığa karşı yapılan ihanetlerin en büyüklerinin, münafıklardan geldiğini söylemekte mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.s) münafıkların alametini sayarken ihanet etmelerinden bahsetmesi,³⁵³ onların belirleyici vasıflarından en dikkat çekeninin ihanet olduğunu göstermektedir.

Allahu Teâlâ, Müslümanlara bir iyilik dokunduğunda münafıkların buna üzüldüğünü, bir musibet dokunduğunda ise buna sevindiğini haber vermektedir.³⁵⁴ Hal böyleyken Müslümanların başına bir bela ve musibet gelmesi için ellerinden geleni yapacakları aşıkardır. İşte bu durumda ilk başvuracakları şeylerden biri de o imanlı görüntülerinin arkasına saklanarak ihanet etmek olacaktır.

2.4.2. Hırs ve Tamah

Hırs ve tamahta bir insanı ihanete sürükleyen etkenlerden biridir. Aslında insan zayıf yaratılmıştır.³⁵⁵ İnsanın zayıf yaratılmasından maksat, iradesinin ve gücünün yanında bazı

³⁵¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2001), 12/539-540.

³⁵² Akkurt, *İslâm Kelâmında Mûcize ve Kerâmet Dışındaki Hârikulâde Haller*, 91.

³⁵³ Müslim, "İmân", 107.

³⁵⁴ Âl-i İmrân 3/120; et-Tevbe 9/50.

³⁵⁵ en-Nisâ 4/28.

zaaflarının bulunmasıdır. Yoksa kulluk imtihanını kazanabilecek güç ve donanımdan mahrum olması değildir.³⁵⁶ İşte insan bu zaaflarının ve eksikliğinin farkına varmayıp hırsının esiri olursa, sonu ihanete kadar varacak birçok günahlara düşer olabilir.

Bel'am b. Bâûrâ'nın kıssası bu konuda ibret almaya değer niteliktedir. İslâm kaynaklarında Bel'am b. Bâûrâ ile ilgili farklı rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Mûsâ'nın (a.s), Kur'an-ı Kerim'de cebbar bir kavim şeklinde nitelendirilen bir toplulukla savaşmak için hazırlanması üzerine Bel'am'ın kavmi ona durumu anlatarak Mûsâ'nın etkisiz kılınması için dua etmesini isterler. Ancak Mûsâ'nın Peygamberliğine inanan ve iyi bir mümin olan Bel'am bu isteği reddeder ve Allah'ın kendisine Mûsâ'ya beddua konusunda izin vermediğini belirterek öteki isteklerini de geri çevirir. Ancak kavmi onu hediyelerle kandırıp beddua etmesini sağlar. Bunun üzerine Allah bu bedduayı onun kavmine çevirir ve Allah tarafından bir ceza olmak üzere Bel'am'ın dili göğsüne doğru sarkar. Artık dünya ve ahiretinin yıkıldığını düşünen Bel'am, hiç olmazsa kavmini kurtarmak için onlara Hz. Mûsâ ve İsrailoğullarına karşı kullanılmak üzere bir hile öğretir. Buna göre bu kavim kadınları süsleyerek Hz. Mûsâ'nın sefer halinde olan askerleri arasına gönderecek ve bu kadınlar onları baştan çıkaracaktır.³⁵⁷ Bel'am b. Bâûrâ'nın, kavminden gelen hediyelere tamah etmesi, onu dinine karşı bir ihanete sürüklemiş en nihayetinde dünya ve ahirette helak olmasına sebep olmuştur.

Dünya malının göz alıcı ve tatlı olduğuna değinen Hz. Peygamber (s.a.s) *“Kim bu mala tamah etmeden gönül zenginliği ile sahip olursa kendisi için malı bereketlenir. Ama kim de hırs ve tamah dolu bir kalple bu malı isterse, tıpkı yiyip de doymayan kimse gibi, onun için malın bereketi kaçır.”* buyurmaktadır.³⁵⁸

Ümmetinin imtihanının mal olduğuna değinen³⁵⁹ Allah Rasûlü (s.a.s) insanın büyürken, mal sevgisi ve uzun ömür dileğinin de kendisiyle beraber büyüdüğü haber vermiştir.³⁶⁰ İnsanın dünya malına olan arzusunu ifade etmek adına *“Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü bir vadi daha arzu eder. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Allah tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder.”* buyurmuştur.³⁶¹

³⁵⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/49.

³⁵⁷ Ömer Faruk Harman, “Bel'am b. Bâûrâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 05 Kasım 2022).

³⁵⁸ Buhârî, “Zekât”, 50.

³⁵⁹ Tirmizî, “Zühd”, 26.

³⁶⁰ Buhârî, “Rikâk”, 5.

³⁶¹ Müslim, “Zekât”, 116.

2.4.3. Haset

Birini kıskanmak, çekememek³⁶² gibi anlamlara gelen haset, ihanetin asli sebeplerinden biridir. Eğer kişi kâmil bir imana sahip değilse, çevresindeki insanların yaşantılarından, giyim kuşamlarından, maddî ve manevî hallerinden etkilenerek onları kıskanabilir, onlarda bulunan bu iyi hallerin gitmesini isteyebilir. İşte bu istek kişinin kendi amellerini yakıp bitirmesi bakımından hem kendine, hem de haset ettiği kişiye ihanete varıncaya kadar uzayabilecek büyük bir zarara sebebiyet verecektir. Nitekim Ebû Hüreyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “*Hasetten sakının. Çünkü ateşin odunu yakıp tükettiği gibi haset de iyi amelleri yakar, bitirir.*”³⁶³

Allah Rasûlü’nün (s.a.s) buyurduğu üzere bir kişinin kalbinde hıyanet ile emanet bir arada bulunamayacağı³⁶⁴ gibi, iman ile hasette bir arada bulunamaz.³⁶⁵ Kâmil manada bir imana sahip olan bir Müslüman haset etmeyeceği gibi ihanette etmeyecektir. Nisa sûresinde “*Allah’ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin.*”³⁶⁶ buyurularak hasetten uzak durulması emredilmiş, Felak sûresinde³⁶⁷ ise hasetçinin şerrinden Allah’a sığınmanın önemine dikkat çekilmiştir.

Allahu Teâlâ’nın herhangi bir kuluna takdir ettiği bir nimetin veya güzel bir vasfın yok olmasını isteyen yani haset eden, aslında Allahu Teâlâ’nın kararına itiraz etmiş olmaktadır. Zira o nimetleri ve güzellikleri lütfeden Allahu Teâlâ’dır ve kulları arasında dilediği şekilde paylaştırmaktadır. Diğer taraftan haset eden, kıskandığı kişileri sürekli araştırır, soruşturur ve her an bir tecessüs halinde bulunur. Haset ettiği kişideki nimetleri gördükçe sıkıntıya düşer, üzülr ve endişelenir. Halbuki hasetçi, haset ettiği kişinin endişe ve üzüntü içinde olmasını ister. Ancak haset edilenin bundan haberi bile yoktur. Bundan dolayı denilebilir ki hasetçinin zararı karşısındakinden daha çok kendisinedir. Bazı insanlar bu haset duygusunun yoğunluğundan dolayı dini ve dünyevi bütün vazifelerini bırakarak vakitlerini bu işe harcamaya, haset ettiği kişiyi takip etmeye başlar. Bunun neticesinde ise yapması gereken kendi amellerini ihmal eder. Şeklen ihmal etmese bile onlardan bir feyiz, bir tat alamaz hale gelir.³⁶⁸

³⁶² Mutçalı, “Arapça - Türkçe Sözlük”, “hsd”, 168.

³⁶³ İbn Mâce, “Zühd”, 22; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 44.

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/349.

³⁶⁵ Nesâî, “Cihâd”, 8.

³⁶⁶ en-Nisâ 4/32.

³⁶⁷ el-Felak 113/5.

³⁶⁸ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/574.

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) haset konusunda uyarısı gayet açık ve nettir. *“Birbirinize kin beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeşler olun!..”*³⁶⁹

2.4.4. Enaniyet

Bencilik³⁷⁰ gibi manalara gelen enaniyet, kişinin sadece kendisini düşünmesidir. Böyle bir insanında ihanete varıncaya kadar birçok yanlışlara düşmesi gayet doğaldır. Hz. Mûsâ'nın (a.s) amcasının oğlu Kârûn'da bencilliği sebebiyle dinine ihanet edenlerdendi. Allahu Teâlâ Kârûn'a, anahtarlarını güçlü bir topluluğun taşıyabileceği kadar büyük bir servet lütfetmiş³⁷¹ o ise sahip olduğu bu serveti kendi bilgisiyle elde ettiğini iddia etmişti.³⁷² Hz. Mûsâ'nın (a.s) zekat emriyle bencilliği iyice kabardı, servetini kimseyle paylaşmak istemedi ve inkârcılardan oldu. Bununla da yetinmeyip bir fahişe kiralayıp Hz. Mûsâ'ya (a.s) zina iftirası atarak amcasının oğluna büyük bir ihanette bulundu.

Bencilik İslâm literatüründe daha çok fahr (övünme), şuhh (pintilik), kibir (büyüklenme), ucb (kendini beğenme), buhl (cimrilik) gibi kavramlarda ifadesini bulmaktadır. Çünkü bu özellikler bencilliğin sebebi olduğu gibi aynı zamanda sonucudur. Dünyadaki en önemli varlığı kendisi gören bencil insan, insanlardan üstün olduğunu düşünür ve kibirlenir.³⁷³

Hz. Peygamber (s.a.s) alçakgönüllü, zayıf kimseleri cennetlikler olarak nitelemiş, Allah adına yemin etseler Allah'ın onları yeminlerinde haklı çıkaracağını bildirmiştir. Kaba, bencil ve büyüklük taslayanların ise cehennemliklerden olduğunu haber vermiştir.³⁷⁴

Bencilliği cehennemliklerin bir alameti olarak sayan Hz. Peygamber (s.a.s), Müslümanın, kendisi için hayır namına ne istiyorsa kardeşi içinde istemesi gerektiğini bildirmiş,³⁷⁵ bir cemaate imam olan kişinin cemaati bırakıp sadece kendisine dua etmesini bile ihanet olarak nitelemiştir.³⁷⁶ İslâm ben demeyi değil biz demeyi öğretmiştir. Çölde fazla suyu olduğu halde bu suyu saklayarak susamış bir yolcudan esirgeyen kişi, kıyamette Allah'ın konuşmayacağı, temize çıkarmayacağı ve kendisine bakmayacağı üç kişiden biri sayılmış,³⁷⁷ kendisinden Allah rızası için bir şey istendiği halde vermeyenler, insanların en şerlileri olarak görülmüştür.³⁷⁸

³⁶⁹ Müslim, “Birr”, 23; Buhârî, “Edeb”, 62.

³⁷⁰ Mutçalı, “Arapça - Türkçe Sözlük”, 28.

³⁷¹ el-Kasas 28/76.

³⁷² el-Kasas 28/78.

³⁷³ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/530.

³⁷⁴ Buhârî, “Edeb”, 61; Müslim, “Cennet”, 46.

³⁷⁵ Nesâî, “İmân”, 19.

³⁷⁶ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 43.

³⁷⁷ Müslim, “İmân”, 173.

³⁷⁸ Tirmizî, “Fedâilü'l-cihâd”, 18.

2.4.5. Kibir

Kibirli bir insan ihanetten geri durmayacaktır. Çünkü ona göre her şeyin en iyisine o layıktır. Bir başkasına herhangi bir hayır dokunduğunda bunu çekemeyecek, kendisinin daha layık olduğunu düşünecektir. Nitekim Mekkeli müşriklerde Allah Rasûlü'ne (s.a.s) Peygamberlik verilmesini kabul edememiş *“Bu Kur'an, şu iki şehirden büyük bir kişiye indirilseydi ya!”*³⁷⁹ diyerek kibirlenmiş “Emin” olarak niteledikleri Hz. Peygamber'i (s.a.s) inkâr ederek ihanet etmişlerdi. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) *“Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.”* sözünü işiten bir adam, “Ama insan ayakkabısının ve elbisesinin güzel olmasından hoşlanır!” deyince, Hz. Peygamber (s.a.s) Allah'ın güzel olduğunu ve güzeli sevdiğini hatırlatmış, asıl kibrin hakikati inkâr etmek ve diğer insanları küçük görmek olduğunu haber vermiştir.³⁸⁰

Eski ümmetlerin kendilerine gönderilen Peygamberlere iman etmemelerinin arkasında da kibirlerinin yattığını söylenebilir. Nitekim Hz. Nûh (a.s) kavmini imana davet ettiğinde kavmi ona *“Sana sığ görüşlü ayak takımımızdan başkasının uyduğunu da görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de kabul etmiyoruz”*³⁸¹ diyerek büyüklük taslamışlardı. Aynı şekilde Hz. Sâlih'in (a.s) kavminden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf gördükleri kesimden inananlara *“Siz Salih'in, rabbi tarafından gönderildiğine gerçekten inanıyor musunuz?”* diye sormuş, onlarda *“Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inanırız”*³⁸² dediklerinde, kibirlenip büyüklük taslayanlar *“Biz de sizin inandığınızı inkâr ediyoruz.”*³⁸³ diye cevap vermişlerdi.

Müslümana yakışan tevazulu olmaktır, Allah için tevazulu olanı, Allahu Teâlâ yüceltecektir.³⁸⁴ Büyüklüğün sadece kendisine ait olduğunu haber veren Allahu Teâlâ,³⁸⁵ kibirlenip büyüklük taslayanları sevmediğini belirtmiş,³⁸⁶ şeytanında Hz. Adem'e (a.s) büyükleşmesinden dolayı secde etmediğini bildirmiştir.³⁸⁷

Allah Rasûlü (s.a.s) *“Müslüman kardeşini küçük görmesi, kişiye kötülük olarak yeter.”*³⁸⁸ buyurmaktadır. Müslüman her ne kadar tevazu sahibi olmalıysa da, tevazuda da aşırıya kaçmaması gerekir. Müminler, kendilerini hor ve hakir görenlere karşı asil ve kararlı

³⁷⁹ ez-Zuhruf 43/31.

³⁸⁰ Müslim, “İmân”, 147.

³⁸¹ Hûd 11/27.

³⁸² el-A'râf 7/75.

³⁸³ el-A'râf 7/76.

³⁸⁴ Müslim, “Birr”, 69.

³⁸⁵ el-Haşr 59/23.

³⁸⁶ en-Nahl 16/23.

³⁸⁷ el-Bakara 2/34.

³⁸⁸ Müslim, “Birr”, 32.

durmalı, şereflerinin ayaklar altına alınmasına müsaade etmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) sıtma hastalığına yakalanarak zayıf düşen ashabına, müşriklerin Müslümanları aciz görmemeleri ve alay etmemeleri için müşriklerin önünden geçerken çalımli bir şekilde yürüyerek (remel yaparak) tavaf etmelerini istemesi³⁸⁹ de bu amaca mebnidir.³⁹⁰

2.5. İhanet Örnekleri

Ne yazık ki dünya kuruldu kurulalı ihanet hep var olmuştur. Görünen odur ki kıyamete kadarda var olacaktır. Bazen maddî çıkarlardan bazen kibir, haset gibi ahlâkî zaatlardan dolayı insanoğlu ihanet bataklığına düşmüştür. İhanet edilenler arasında Peygamberlerin bile bulunması, bu günaha düşenlerin dur durak bilmediğini gözler önüne sermektedir. Tarihte ibret alınması gereken birçok ihanetler vuku bulmuştur. Bunlardan dikkat çeken, dersler alınması gereken bazılarını kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

2.5.1. Peygamberlere Yapılan İhanetler

Kur'an-ı Kerim'de birçok kıssaları anlatılan peygamberler, her açıdan birer örnektir. Onlarda büyük sıkıntılarla uğraşmış, eşleri, çocukları, akrabalarıyla imtihan edilmiştir. Eşinden ihanet gören Peygamberlerden biri de Hz. Nûh'tur. Bu büyük Peygamberin karısı iman etmemiş, bununla da kalmayıp Hz. Nûh'un (a.s) sırlarını gizli bir şekilde müşriklere ulaştırmıştır. Üstelik Hz. Nûh'a (a.s) deli diyecek kadar haddini aşmıştır. Hz. Nûh (a.s) bir taraftan azgın ve zalim kavmine karşı mücadele verirken bir taraftan ise kendisine inanmayan karısı ve oğlu ile de mücadele içindeydi. Ailesine karşı verdiği mücadele, dışarıdaki azgın kavmine karşı verdiği mücadeleden daha ağır geliyor ve üzüntüsünü iyice artıyordu. Nitekim bir insan, evine geldiği zaman dışarıda yaşamış olduğu üzüntü ve sıkıntıları unutabilir. Fakat Hz. Nûh (a.s) evine geldiği zaman bile aynı üzüntü ve sıkıntılarla karşı karşıya kalıyordu.³⁹¹ En nihayetinde kötü akıbet Hz. Nûh'un (a.s) karısını ve oğlunu da bulmuş boğularak helak olmuşlardı.³⁹²

Hz. Yusuf (a.s) ise kardeşlerinin ihanetine uğramıştı. Babalarının en çok onu sevmesini çekememiş Hz. Yusuf'u (a.s) kuyuya atarak hem kardeşlerine, hem de korumaya söz verdikleri babalarına ihanet etmişlerdi. Kardeşleri, Hz. Yusuf'u (a.s) çöle götürdüklerinde ona kötü davranmaya, itip kakmaya, aşağılamaya, düşmanca davranmaya başladılar. Hangisinden

³⁸⁹ Müslim, "Hac", 240.

³⁹⁰ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/336.

³⁹¹ İhsan Atasoy, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2014), 114-115.

³⁹² Hûd 11/43-44.

yardım dilediyse de karşılık bulamadı. Hatta neredeyse Hz. Yusuf'u (a.s) öldürecek noktaya geldiler. Bunun üzerine Yahuda, "Onu öldürmeyeceğinize dair bana söz vermemiş miydiniz!?" dedi. Hz. Yusuf'u (a.s) kuyuya atmaya karar verince kardeşlerinin elbisesine yapıştı, kuyunun duvarına tutundu. Sonunda ellerini bağladılar ve gömleğini çıkardılar. O da, "Abilerim! Ne olur, gömleğimi geri verin, örtüneyim." dedi. Fakat kardeşleri gömleği kana bulayıp babalarını kandırmak için kullanacaklarından kabul etmediler. Ona "Şu rüyanda gördüğün Güneş, Ay ve on bir yıldız yok mu, onlara dua et de seni ısıtsınlar!" dediler. Hz. Yusuf'u (a.s) kuyunun yarısına kadar iple sarkıttılar, sonrasında düşüp ölsün diye ipi bıraktılar. Hz. Yusuf (a.s) kuyunun dibindeki bir taşla tutunarak üzerine çıktı. Kardeşleri yukarıdan taş atarak onu öldürmeye kalkışınca Yahuda engel oldu. Yahuda ara sıra kuyunun yanına gelerek Hz. Yusuf'a (a.s) yiyecek getirirdi.³⁹³ Aradan yıllar geçmiş, Hz. Yusuf (a.s) çok başka bir noktaya gelmişti. Yıllar sonra da olsa Hz. Yusuf'un (a.s) kardeşleri hatalarını anlamış babalarına "Ey babamız! Bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten hata ettik."³⁹⁴ demişlerdi.

Ad kavminden sonra Şam ile Hicaz arasında Hicr denilen yerde Semûd kavmi meydana çıktı. Dağları deldiler, taşları oydu, gayet sağlam evler yaptılar, fakat hak yoldan saptılar. Cenâb-ı Hakk onlara Hz. Sâlih'i (a.s) gönderdi, kendilerine büyük mucizeler gösterdiği halde içlerinden pek azı iman etti. Geri kalanlar inanmayıp küfür ve sapıklıkta kaldılar.³⁹⁵ Bir imtihan olarak onlara dişi deve emanet edildiğinde Hz. Sâlih (a.s) kavmine: "Ey kavim! İşte size mucize olarak Allah'ın gönderdiği dişi deve. Onu bırakın Allah'ın mülkünde otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi, yaklaşan bir azap yakalar."³⁹⁶ demesine rağmen kavminden azgın olanlar buna aldırış etmedi ve emanete ihanet ederek deveyi boğazladılar.³⁹⁷ Allah'ın azabı gecikmedi ve Semûd kavmi de helak oldu.³⁹⁸

Hz. Peygamber (s.a.s) Tebük Seferi sırasında Hicr bölgesinden geçerken, zamanında burada yaşayanların yaptıkları suçlar neticesinde cezalandırılmış olmaları sebebiyle ibret alınmasını ve kuyularından su alınmamasını istemiştir. Onların başlarına gelen musibetin sizin de başınıza gelmemesi için o kimselerin yerlerine ağlayarak (ibret alarak) girin buyurmuştur.³⁹⁹

Hz. Adem'de (a.s) şeytanın ihanetine uğramıştı. Şeytan, meleklerin yanında, semada, Allahu Teâlâ'ya ibadet konusunda o kadar ileri gitmişti ki, Allah'ın kullarından hiç kimse

³⁹³ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzil Ve 'Uyûni'l-Ekâvil Fi Vucûhi't-Te'vil*, ed. Prof. Dr. Murat Sülün, çev. Yrd. Doç. Dr. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 3/546.

³⁹⁴ Yûsuf 12/97.

³⁹⁵ Ahmed Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hûlafa* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985), 1/6.

³⁹⁶ Hûd 11/64.

³⁹⁷ el-Arâf 7/77.

³⁹⁸ el-Arâf 7/78.

³⁹⁹ Buhârî, "Enbiyâ", 17.

Şeytan kadar ibadet edememişti.⁴⁰⁰ Şeytan kendisini Hz. Adem'den (a.s) hayırlı ve üstün görmüş⁴⁰¹ onu ve eşi Havvâ'yı cennette ebedi kalmaları konusunda⁴⁰² kandırarak ihanet etmişti. Şeytanın bu ihaneti neticesinde insanoğlu için dünya hayatı başlamış oldu.⁴⁰³

Hız. İsa'nın (a.s) çevresinde ona gerçekten inanmış ve tam bir sadakatle bağı olan on iki kişiyeye havârilere denilir. Havâri, beyaz ve saf manasına geldiğı gibi samimi dost manasına da gelmektedir.⁴⁰⁴ Hız. İsa'nın (a.s) havârilereinden olan Yahuda İskariyot, Hız. İsa'ya (a.s) ihanet etmiş ve yerini Yahudilere bildirmiştir. Yahudiler de Hız. İsa'yı (a.s) öldürmek için hamle yaptığıında Allahu Teâlâ Hız. İsa'yı (a.s) kendi katına yükselterek onlardan kurtarmış,⁴⁰⁵ ihanet eden havari ise Hız. İsa'ya (a.s) benzetilerek asılmıştır.⁴⁰⁶

2.5.2. Yahudilerin İhanetleri

Allah Rasûlü (s.a.s) hicret ettiğinde Medine'de yaşayan üç tane Yahudi kabilesi vardı. Hız. Peygamber (s.a.s) buradaki Arap ve Yahudi kabileleriyle bir sulh anlaşması yapmıştır. Bu antlaşmaya göre bir dış saldırı olduğu zaman Medine beraber müdafaa edilecek, Müslümanlara karşı herhangi bir hamle yapılmayacak, birbirlerinin düşmanlarına yardım edilmeyecekti. Ancak onlar, açık bir şekilde Kureyş ile iş birliği yapma, Müslümanlar arasına fitne sokmaya çalışma gibi uygunsuz hareketleriyle anlaşmayı bozuyorlardı.⁴⁰⁷ Bedir Savaşı sonrasında Benî Kaynukâ Yahudileri Hız. Peygamber'e (s.a.s) ve Müslümanlara karşı düşmanca bir tavır içine girmişler, kin, öfke ve kıskançlıklarını açıkça ortaya koyarak Müslümanlara düşmanlıklarını ilan etmişlerdi.⁴⁰⁸ Yapılan antlaşmaya ihanetleri neticesinde Allah Rasûlü (s.a.s) Kureyş'in başına gelenlerden ibret alarak Müslüman olmalarını istemiş ama onlar bunu kabul etmemişti. Bu gerginlik esnasında alışveriş için Benî Kaynukâ çarşısına giden Müslüman bir kadının tacize uğraması bardağı taşıran son damla oldu. Hız. Peygamber, hicretten yirmi ay sonra şevval ayının ortasında Benî Kaynukâ'nın mahallesini kuşattı ve on beş gün sonra teslim aldı. Hız. Peygamber (s.a.s) alacaklarını tahsil etmelerine izin vererek üç gün süre tanıdı ve kabile mensuplarının tamamını Medine'den sürdü. Benî Kaynukâ, çok sayıda silah ve silah yapımında kullanılan malzemeyi bırakarak Medine'den ayrıldı ve Suriye taraflarına gidip Ezriât'a yerleşti.⁴⁰⁹

⁴⁰⁰ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi I-II* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 32.

⁴⁰¹ Sâd 38/76.

⁴⁰² el-A'râf 7/20.

⁴⁰³ el-Bakara 2/36.

⁴⁰⁴ Atasoy, *Peygamberler Tarihi*, 394.

⁴⁰⁵ en-Nisâ 4/158.

⁴⁰⁶ en-Nisâ 4/157.

⁴⁰⁷ Suroç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 405.

⁴⁰⁸ Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 2/104.

⁴⁰⁹ Casim Avcı, "Kaynukâ' (Benî Kaynukâ')", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Kasım 2022).

İhanetleri neticesinde Medine'den sürülen bir diğer Yahudi kabilesi de Benî Nadîr'dir. Bunlarda Hz. Peygamber (s.a.s) ile antlaşma imzalamışlardı ancak buna sadık kalmayarak Allah Rasûlü'ne (s.a.s) suikast girişiminde bulunarak ihanet ettiler. Bi'rîmaûne hadisesinde yetmiş İslâm davetçisinin tuzağa düşürüldüğü esnada kurtulanlardan Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a) (ö. 60/679-80'den önce) olayı Hz. Peygamber'e (s.a.s) haber vermek üzere Medine'ye dönerken yolda kendilerine saldıranlardan olduklarını zannettiği Benî Âmir kabilesinden iki yeni Müslümanı öldürmüştü. Bu yanlışlık karşısında maktullerin diyetlerinin ödenebilmesi için Hz. Peygamber (s.a.s) bir grup sahâbiyle birlikte Nadîroğulları'na giderek aralarındaki mevcut anlaşma gereği diyete ortak olmalarını istemiş ve onların kendi paylarına düşen kısmı toplamak için hazırlık yapmaları sırasında bir duvarın dibine oturup beklemeye başlamıştı. Ancak Benî Nadîr bunu fırsat bilmiş ve üzerine büyük bir taş yuvarlayarak Allah Rasûlü'nü (s.a.s) öldürmeye çalışmıştı.⁴¹⁰ Bu davranışlarıyla Benî Nadîr anlaşmayı bozmuş oluyordu. Bu olay üzerine ikinci Yahudi kabilesi de ihanetleri sebebiyle Medine'den uzaklaştırılmış oldu. Haşr sûresinde ki "İl evvelî'l-haşr"⁴¹¹ ifadesinin kıyamet gününde mahşerdeki toplanmayı ifade etmediği, Benî Nadîr'in Medine'deki yurtlarından çıkarılıp sürgüne gönderilmesini ifade ettiği belirtilmiştir.⁴¹² Haşr sûresine Benî Nadîr sûresi de denmektedir.⁴¹³

Medine'den sürülen son Yahudi kabilesi de Benî Kurayza'dır. Benî Kaynukâ ve Benî Nadîr, anlaşma hükümlerine uymadıkları için Medine'den çıkarılmış Benî Kurayza ise, Uhud Savaşı'ndan sonra anlaşmayı yeniledikleri için yerlerinde kalmışlardı. Hendek Savaşı'nda, Benî Kurayza Yahudileri ilk başta Hz. Peygamber (s.a.s) ile barış içindeydiler. Hatta hendek kazılırken, kazma, kürek gibi aletler vererek Müslümanlara yardımcı oldular.⁴¹⁴ Ancak sonradan, Benî Nadîr reisi Huyey b. Ahtab, o sırada henüz iman etmemiş olan Ebû Süfyân (r.a) ve Kureyş'e "Benim kavmim olan Benî Kurayza sizin yanınızdadır." diyerek destek olmuştu.⁴¹⁵ Müslümanlarla birlikte Medine'yi savunması gereken Benî Kurayza, müşriklere destek olarak vatana ihanet suçu işledi. Hz. Peygamber (s.a.s) Hendek Savaşından döndüğü gün öğle vakti ikinci namazının Benî Kurayza topraklarında kılınmasını emretti. Benî Kurayza, karşılıklı ok ve taş atışlarıyla on beş veya yirmi beş gün boyunca kuşatma altında tutuldu. Kuşatma dolayısıyla çaresiz kalan ve münafıklardan vaat edilen yardımın gelmediğini gören Yahudiler mal ve silahlarını bırakıp birer deve yükü eşya ile Medine'den ayrılmayı önerdilerse de Allah

⁴¹⁰ Nadîr Özkuyumcu, "Nadîr (Benî Nadîr)", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 04 Mayıs 2024).

⁴¹¹ el-Haşr 59/2.

⁴¹² Zemahşerî, *El-Keşşâf*, 6/638.

⁴¹³ Buhârî, "Tefsir, (Haşr)", 1.

⁴¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakîd el-Eslemî Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, çev. Adnan Demircan - Musa K. Yılmaz (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014), 2/91.

⁴¹⁵ Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, 2/100.

Rasûlü (s.a.s) bunu kabul etmedi ve sadece kayıtsız şartsız teslim olabileceklerini söyledi. Bir süre daha devam eden kuşatmanın sonunda Benî Kurayza teslim oldu.⁴¹⁶ Böylece hiçbir ihanet cezasız kalmamış ve Peygamber şehri Medine ihanetten arınmıştı.

2.5.3. Münafıkların İhanetleri

Belirleyici vasfı ihanet olan münafıklar,⁴¹⁷ kendilerine yakışanı yaparak Müslümanlara birçok kere ihanet etmiş, karşısındakileri kandırdıklarını düşünürken aslında kendilerini kandırmışlardı.⁴¹⁸ Medine’de münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl’dü (ö. 9/631). Abdullah, Hazrec kabilesinin reisi olup Medine’nin idaresi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber’in (s.a.s) oraya hicretiyle bundan vazgeçilmişti. Bu sebeple, Bedir Savaşı’ndan hemen sonra Müslüman olmuş görünmesine rağmen, Hz. Peygamber’e (s.a.s) ve onun tebliğ ettiği dine karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamamıştı.⁴¹⁹ Bu baş münafığın sebep olduğu ihanetlerden biri de Uhud’da gerçekleşmişti.

Bedir Savaşı’nın intikamını almak için bir araya gelen müşrikler Uhud’u planladılar. Mekke’de bulunan Hz. Abbas (r.a) Kureyş’in silah durumunu, asker ve hayvan sayısını, savaş hazırlıklarını bir mektupla Hz. Peygamber’e (s.a.s) bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s), ashabıyla ne yapılması gerektiği konusunda istişare etti. Toplantıya münafıklarda katılmıştı. İki görüş ağırlık kazanmıştı, ya Medine’de kalınacak savunma savaşı yapılacak ya da şehir dışında meydan savaşı yapılacaktı. Çoğunluğun kararı meydan savaşı olunca Allah Rasûlü de (s.a.s) düşmanı Medine dışında karşılamaya karar verdi.⁴²⁰ Kureyş ordusu, Medine’nin beş km. kadar kuzeyindeki Uhud dağı eteklerinde karargahını kurmuştu. Hz. Peygamber (s.a.s) Abdullah b. Ümmi Mektûm’u (r.a) (ö. 15/636) Medine’de vekil bırakarak, bin kişilik kuvvetle, cuma namazından sonra Medine’den çıktı. O gün Uhud’a kadar ilerlemeyip geceyi Şeyheyn denilen yerde geçirdi. Sabahleyin şafakla beraber Uhud’a vardı, savaş için en elverişli yeri seçti. Yolda Abdullah b. Übey, “Muhammed (s.a.s.) bizim gibi yaşlı ve tecrübelileri dinlemedi, çocukların sözüne uydu. Ben meydan savaşını uygun görmemiştim...” bahanesiyle, kendisine bağlı 300 münafıkla, ordudan ayrıldı. Böylece Müslümanların sayısı 700’e düştü.⁴²¹ Savaşın en kritik anında münafıkların bu büyük ihaneti Müslümanları moral olarak da zor duruma düşürdü. Münafıklar hakkında şu âyeti kerimeler nazil oldu *“İki ordunun karşılaştığı günde başınıza gelenler, Allah’ın izniyle oldu ve bu, müminleri belli etmek içindi. Bir de münafıkları ortaya*

⁴¹⁶ Casim Avcı, “Kurayza (Benî Kurayza)”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 04 Mayıs 2024).

⁴¹⁷ Buhârî, “Edeb”, 69.

⁴¹⁸ el-Bakara 2/9.

⁴¹⁹ Talat Koçyiğit, “Abdullah b. Übey b. Selûl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Kasım 2022).

⁴²⁰ İbrahim Sarıçam, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), 201-205.

⁴²¹ İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 45.

çıkarması için... Onlara, “Gelin, Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulunun” denildi. Onlar, “Savaş olacağını bilsek elbette size katılırız” dediler. O gün onlar imandan çok küfre yakındılar. Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Gizlediklerini Allah onlardan daha iyi bilir.”⁴²²

Allah Rasûlü (s.a.s) Kureyş müşriklerine karşı koymak için çok sağlam bir plan hazırlamıştır. Ordusu için en uygun yeri seçmiş, savaş yeteneği olanları seçerek savaşamayacak olanları geri göndermiştir. Orduyu üç tabura bölmüş, sancağı taburun bir askerine teslim etmiştir. Elli kişiyi okçuluk için seçerek onları sıkı bir şekilde uyarmıştır.⁴²³

Uhud günü Hz. Peygamber (s.a.s), (Ayneyn geçidindeki) Abdullah b. Cübeyr’i (r.a) (ö. 3/624) kumandan tayin ederek hiçbir şekilde emir verilmeden yerlerinden ayrılmamasını emretti.⁴²⁴ Ne yazık ki Allah Rasûlü’nün (s.a.s) emrini unutan bazı okçular yerlerini terk ettiler. Nice hikmetler ve alınacak derslerle beraber Uhud Savaşı kaybedildi.

Zahiren iman etmiş görünüp hakikatte iman etmemiş münafıklar güruhu, her zaman her fırsatta Allah Rasûlü’nü (s.a.s) ve ashabını rahatsız etmek gayret ve maksadını taşıyorlardı. Bu maksatlarında muvaffak olmak için de ellerinden gelen her yola başvurmaktan asla çekinmiyorlardı. Öyle ki Hz. Peygamber’in (s.a.s) lekesiz, tertemiz mahrem hayatına dil uzatacak kadar küstah ve adice hareket edebilme cüretini bile gösterebiliyorlardı.⁴²⁵ Hicretin beşinci yılında Hz. Peygamber (s.a.s), Benî Mustalik’e karşı sefere çıkmıştı. Eşi Hz. Âişe’yi (r.anhâ) de yanına almıştı. Sefer sonrası dönüş yolunda bir yerde istirahat edilmişti. Sabaha karşı hareket emri verildiği sırada Hz. Âişe (r.anhâ) bir ihtiyacını gidermek için kafilenden biraz uzaklaşmıştı. Geri döndüğünde gerdanlığını düşürdüğünü fark eden Hz. Âişe (r.anhâ) tekrar geri dönüp uzun bir süre arayıp bulduktan sonra geri dönmüştü. Döndüğünde kafilenin izini bulamayan Hz. Âişe (r.anhâ), fark ettiklerinde beni buradan alırlar diye düşünerek olduğu yerde beklemeye başladı. Birliğin arkasını toparlamak ve emniyete almak için Safvân b. Muattal (r.a) (ö. 19/640) görevlendirilmişti.⁴²⁶ Safvân (r.a), konaklama yerine geldiğinde Hz. Âişe’yi (r.anhâ) bulmuş devesinden inerek deveye Hz. Âişe’yi (r.anhâ) bindirmiş ve yularından çekerek hızlıca ilerlemek suretiyle ancak öğle üzeri istirahat etmekte olan kafileye yetişmişlerdi.⁴²⁷ Aslında olay bu kadar basit olmasına rağmen münafıkların reisi Abdullah b. Übey’in başını çektiği münafıklar yine ihanetten geri durmamış ve Hz. Âişe’ye (r.anhâ) iftira atmışlardır. Tarihte İfk

⁴²² Âl-i İmrân 3/166-167.

⁴²³ Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 2/139.

⁴²⁴ Buhârî, “Cihâd”, 164.

⁴²⁵ Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 511.

⁴²⁶ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1379), 3/441.

⁴²⁷ Komisyon vd., *Hadislerle İslâm*, 3/461.

Hadisesi olarak bilinen bu olay Müslümanları çok üzmüş ama nice münafığın açığa çıkmasına da vesile olmuştur. En nihayetinde Nûr sûresinin 11-20. âyetleri nazil olmuş ve Hz. Aişe'nin (r.anhâ) masumlğu âyetlerle ispat edilmiştir.

Münafıkların ihanetlerine bir örnekte mescid inşa etmeleridir. Bir arada yaşadıkları Müslümanlara ihanetten geri durmayan münafıklar, Müslümanlara zarar vermek amacıyla Kubâ Mescidi'nin karşısına bir mescid yapacak kadar ileri gitmişlerdi. Medine'de Hazrec kabilesine mensup Ebû Âmir Hristiyanlığı seçmiş ve bu alanda ilerleyerek papaz olmuştu. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) Medine'ye hicreti bu ve benzeri kişilerin menfaatlerine ters düşüyordu. Bundan dolayı Ebû Âmir ilk günden beri Hz. Peygamber'e (s.a.s) düşmanlık besleyerek müşriklerle ittifak içine girdi. Ebû Âmir'in münafıklarla bir araya gelerek yapmayı planladığı oyunlardan biri de, mescid süsü verilerek bir toplanma yeri inşa etmektir. Münafıklar, uzakta ikamet eden yaşlıların cemaate gelmekte zorluk çektiğini, diğer insanlarında yağmurlu ve soğuk havalarda sıkıntıya düştüğünü ileri sürerek Sâlim b. Avf kabilesinin yurduna bir mescid inşa ettiler. Kendi karargahlarına meşruiyet kazandırmak içinde Hz. Peygamber'den (s.a.s) gelip dua etmesini ve mescidi ibadete açmasını istediler.⁴²⁸ Tebük Seferi'nin hazırlığıyla meşgul olan Allah Rasûlü (s.a.s) savaş hazırlığında bulunduğunu, ancak döndüğünde orada namaz kıldırabileceğini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.s) sefer dönüşü Zûevan'da konakladığında münafıklardan bazıları gelerek Allah Rasûlü'nü (s.a.s) mescidlerine götürerek namaz kıldırarak istediler. Bunun üzerine mescid ve onu yapan münafıkların niyetlerini beyan eden âyetler nazil oldu. Bu âyetlerde mescidi inşa edenlerin niyetlerinin müminlere zarar vermek, hakkı inkâr etmek, müminlerin arasına nifak sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan bir kişiyi (Ebû Âmir er-Râhib) beklemek olduğu belirtiliyor, bunların gayelerinin iyilik olduğuna dair yemin bile edebilecekleri, halbuki yalancı oldukları vurgulanıyor, Hz. Peygamber'e (s.a.s) Mescid-i Dırâr'da asla namaza durmaması, buna karşılık takva üzerine kurulmuş mescid de (Mescid-i Kubâ veya Mescid-i Nebevî) namaz kılmasının daha uygun olacağı bildiriliyordu.⁴²⁹ Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s) Medine'ye ulaşınca Âsım b. Adî (veya Ma'n b. Adî) el-Aclânî (ö. 45/665) ile Mâlik b. Duhşüm es-Sâlimî'ye mescidi yıkmaları için emir verdi ve mescid yıkıldı.⁴³⁰

⁴²⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/61.

⁴²⁹ et-Tevbe 9/107-108.

⁴³⁰ Hüseyin Algül, "Mescid-i Dırâr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Kasım 2022).

2.5.4. Bi'rîmaûne

Safer 4/Temmuz 625'te Uhud Savaşı'ndan dört ay kadar sonra Müslümanları büyük bir üzüntüye boğan Bi'rîmaûne faciası gerçekleşti. Âmir b. Sa'saa kabilesi başkanı Ebû Berâ (Âmir b. Mâlik) Medine'ye gelerek Allah Rasûlü'ne (s.a.s) bir takım hediyeler takdim ettiyse de Hz. Peygamber (s.a.s) "Ben bir müşrikin hediyesini kabul etmem." diyerek reddetti. Sonrasında Ebû Berâ'ı İslâm'a davet etti. Ebû Berâ bu daveti kabul etmemesine rağmen Allah Rasûlü'nün (s.a.s) yanından da uzaklaşmadı. Kabilesine İslâm'ı anlatacak kimseler göndermesini Hz. Peygamber'den (s.a.s) rica etti. Allah Rasûlü (s.a.s) gönderilecek davetçilerin başlarına bir bela geleceğinden endişe ettiğini söyleyince Ebû Berâ onların emniyetini garanti etti. Allah Rasûlü (s.a.s) Ehl-i Suffe'den yetmiş kadar kurrâyı Âmir b. Sa'saa kabilesine Kur'an-ı Kerim öğretmek ve İslâm'ı tanıtmak üzere gönderdi.⁴³¹ Medine'den yola çıkan heyet bir süre sonra Bi'rîmaûne denilen yerde konakladı. Maûne, Medine-Mekke yolu üzerinde Benî Âmir ile Benî Süleym'in oturduğu topraklar arasında bulunan bir kuyu olup Benî Süleym'e daha yakındı. İslâm heyeti kuyunun yanındaki mağarada istirahat çekildi ve içlerinden Harâm b. Milhân (r.a) (ö. 4/625) adlı sahâbî Hz. Peygamber'in (s.a.s) mektubunu Âmir b. Sa'saa kabilesinin reisine götürmekle görevlendirildi. Bu sırada heyeti davet eden Ebû Berâ'nın öldüğüne dair bir şayia çıktı. Bu sebeple olmalıdır ki Harâm b. Milhân Hz. Peygamber'in (s.a.s) mektubunu Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl'e verdi ve yanındakileri İslâm'a davet etti. Baştan beri İslâmiyet'e ve Hz. Peygamber'e (s.a.s) karşı kin besleyen Âmir b. Tufeyl (ö. 11/632), Allah Rasûlü'nün (s.a.s) mektubunu açıp okumadığı gibi konuşmakta olan elçiyi arkadan mızrakla öldürttü.⁴³² Âmir b. Tufeyl, biran önce diğerlerine de saldırmak için kabilesinden yardım istedi. Fakat kabilesi, Ebû Berâ'nın verdiği sözü bozmayacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Âmir, Süleymoğulları'ndan Zekvân, Usayye ve Ri'l ve kabilelerinden yardım istedi. Onlar bu talebe olumlu karşılık verince hemen bir araya geldiler ve heyeti kuşattılar. Sahâbîler, müşriklerin saldırısına uğradılar.⁴³³ Kur'an öğretmek için yola çıkan bu güzide sahâbîler büyük bir ihanete uğrayarak şehit edildiler.⁴³⁴ Son sözleri ise "Allah'ım! Peygamberimize bildir ki biz sana kavuştuk ve senden razı olduk. Sen de bizden razı oldun."⁴³⁵ oldu. Bu haber kendisine ulaşınca çok üzülen Allah Rasûlü (s.a.s) bir ay boyunca katillere beddua etmiştir.

⁴³¹ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 217-218.

⁴³² Ahmet Önkâl, "Bi'rîmaûne", TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 11 Kasım 2022).

⁴³³ Komisyon vd., Hadislerle İslâm, 7/100-101.

⁴³⁴ Buhârî, "Megâzî", 28.

⁴³⁵ Müslim, "İmâre", 147.

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: “Ben, Resûlullah’ın (s.a.s) Bi’rimaûne günü şehit edilen yetmiş sahâbîye üzüldüğü kadar hiçbir seriyyeye üzüldüğünü görmedim. Onlara kurrâ denirdi. Resûlullah (üzüntüsünden dolayı) bir ay boyunca onların katillerine beddua etti.”⁴³⁶

İhanetin her türlü insanı yaralasa da, ihanete uğrayanların onlarca ilim ehli sahâbî olması ihanetin büyüklüğünü bir üst boyuta taşımaktadır. İhanet edenler bu dünyada emellerine ulaşamadıkları gibi ahirette de büyük bir azabı hak etmişlerdir.

2.5.5. Recî’ Vakası

Uhud savaşından sonra müşriklerin cesaretleri arttığı için Medine’de Müslümanların güvenliği geniş ölçüde sarsıldı. Resûlullah (s.a.s) bir taraftan gerekli savunma tedbirleri alıyor, bir taraftan da İslâm’ı yaymak için her fırsattan yararlanmağa çalışıyordu. Müslümanlığı kabul edip, dinin hükümlerini ve Kur’an-ı Kerim’i öğrenmek isteyen kabilelere mürşitler gönderiyordu.⁴³⁷ Sinsi düşman, açıktan açığa Müslümanlara karşı çıkamayacağını anlayınca, bu intikam duygusunu tatmin için başka yollar aradı. Masum kılığına girerek Adal ve Kare Kabilesine mensup altı kişilik bir heyet, Medine’ye çıkageldi. Müslüman olduklarını söyleyerek Hz. Peygamber’in (s.a.s) huzuruna çıktılar.⁴³⁸ Bu masum kılığın altında büyük bir ihanet ve sinsi bir plan yatıyordu. Bu plana göre Adal ve Kare kendilerine İslâm’ı öğretmek için bir heyet isteyecek, görevlendirilen bu heyetin bir kısmı Benî Lihyân kabilesinin reisi Hâlid b. Süfyân’ın intikamı için öldürülecek, kalanlar ise Uhud ve Bedir savaşlarında yakınları öldürülen Mekkeli müşriklere satılacaktı.⁴³⁹ Allah Rasûlü (s.a.s) bu makul ve masum görünen isteği cevapsız bırakmadı ve başkanlığını Mersed b. Ebû Mersed’in (r.a) (ö. 3/625) yaptığı on sahâbîyi İslâm’ı anlatmaları için gönderdi. Gönderilen bu irşat heyeti, Huzeylilere ait Recî adındaki su başına geldiklerinde, bir anda Benî Lihyân’dan yüz kadar okçunun adi ve alçakça hücumuna maruz kaldı.⁴⁴⁰ Müşrikler fidyeye için bunu yaptıklarını söyleyerek, heyetten teslim olmalarını istedi. Bu teklifi reddeden sahâbîler çarpışmaya girdiler. Hâlid, Mersed, Âsım ve Muattib (r.anhüm) şehit olunca Hubeyb, Zeyd ve Abdullah (r.anhüm) öldürülmeyeceklerine dair söz alarak teslim oldular. Mekke’ye götürülmek üzere yola çıkarılan bu üç sahâbîden Abdullah (r.a) bağlandığı ipten kurtularak mücadeleye giriştiyse de müşrikler tarafından taşla tutularak şehit edildi. Zeyd ve Hubeyb Mekke’ye götürüldü ve Bedir Savaşı’nda öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Mekkelilere satıldı. İslâm’dan dönmeleri için kendilerine yapılan onca

⁴³⁶ Müslim, "Mesâcid ve mevâziu’s-salât", 302.

⁴³⁷ Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*, 48.

⁴³⁸ Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 465.

⁴³⁹ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Recî’ Vak’ası", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Kasım 2022).

⁴⁴⁰ Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 465-466.

baskıya rağmen dinlerinden dönmeyen bu iki güzide sahâbî Mekke’de bir süre hapis tutulduktan sonra Ten'im mevkiine götürülerek şehit edildi.⁴⁴¹

Müslümanlara yapılan ihanetler elbette bunlarla sınırlı değildir. İnsan var oldukça ihanette var olacaktır. Eğer geçmişte yaşanan ihanetler iyi bilinir ve doğru bir şekilde tahlil edilebilirse, belki de bir nebze olsun yeni ihanetlerin önüne geçilebilir.

⁴⁴¹ Küçükkaşcı, “Recî’ Vak‘ası”.

SONUÇ

Giriş ve iki bölümden oluşan bu tezde, emanet ve ihanet ile ilgili hadisler tespit edilip incelenmeye çalışılmıştır. Öncelikli olarak emanet kelimesi güvenmek, korku ve endişelerden emin olmak gibi manalara gelirken, günlük hayatta daha çok birine geçici olarak bırakılan herhangi bir şey manasında kullanılmıştır. Emanet kelimesinin, Kur'an-ı Kerim'de tevhid inancı ve mükellefiyet gibi manalarda kullanıldığı görülmüştür. İhanet kelimesinin ise aldatmak, kendisine olan güveni kötüye kullanmak, güveni istismar etmek gibi manalarıyla, emanetin zıttı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de emanet ve ihanet kavramları üzerinde durulmuş, emanete riayet emredilirken, ihanetin ise her türlüşünün yasaklandığı görülmüştür. Emanet bahsinin İslâm hukukuna da konu olduğu, fıkıh kitaplarında vedâ başlığı altında uzun uzadıya incelendiği tespit edilmiştir.

Allah Rasûlü'nün (s.a.s) emanet konusu üzerinde titizlikle durduğu, konunun önemine her fırsatta dikkat çektiği tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) savaş gibi olağanüstü hallerde dahi asla emanete ihanet etmediği görülmüştür. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) terbiyesiyle yetişen sahâbîlerin de çok zor durumda kalsalar dahi emanete el uzatmadığı, ihanet etmediği tespit edilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) Kur'an-ı Kerim, Ehl-i beyt ve Sünnet emanetlerine, özellikle dikkat edilmesini tavsiye ettiği tespit edilmiştir. İnsanın sahip olduğu her şeyi bir emanet mesabesinde görerek sahip çıkması gerektiği anlaşılmıştır.

Emanet gibi ehliyet ve liyakat ilkeleri de güvenli, huzurlu ve daha yaşanılır bir toplumunun oluşmasında önem arz eden kavramlardandır. İslâm'ın ehliyet ve liyakate son derece önem verdiği, her işin ehline verilmesini emrettiği tespit edilmiştir. Zira her iş, o işi yapan kimseye tevdi edilmiş bir emanettir. Allah Rasûlü'nün (s.a.s) ehliyet ve liyakate verdiği önem bilindiğinden dolayı gerçekleştirdiği vali ve komutan gibi atamalara hiçbir itiraz gelmemiştir. Liyakatsiz insanlara görev verilmesinin, onların başa geçmesinin, emanete ihanet olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Peygamberler her ne kadar birer insan olsalar da onları diğer insanlardan ayıran bazı özellikler vardır. Peygamberler özel yeteneklere sahip, temiz karakterli, doğru yoldan sapmayacak zihni bir yapıda yaratılmışlardır. Her Peygamberde sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet sıfatları mevcuttur. Peygamberler hakkında vâcib olan bu beş sıfat, aynı zamanda onların kibir, haset, riya vb. kötü huylardan da arınmış olmalarını gerektirir. Peygamberlerin tümü güvenilir şahsiyetlerdir. Allah'tan aldıkları vahiyleri eksiksiz bir şekilde, hiçbir değişikliğe

uğratmadan insanlara bildirmişlerdir. Bunun, onların emanet sıfatlarının bir gereği olduğu söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde emanete riayet konusu ne kadar emir ve tavsiye edildiyse, zıttı olan ihanetin ise bir o kadar yasaklandığı söylenebilir. İnsanın, kendisine emanet olarak bırakılan herhangi bir şeyi eksiltmesinin, zayi etmesinin, verdiği sözde durmamasının, kamu malını haksız olarak üzerine geçirmesinin ve dini emirleri yerine getirmemesinin de hıyanet kapsamında değerlendirildiği anlaşılmıştır. Müslümanın güvenilirliğinden ödün vermemesi gerektiği kanaatine varılmış, ihanetin münafığın bir alameti olduğu tespit edilmiştir. İhanete uğranılsa bile, bunun karşılığında ihanet edilmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bir insanı ihanete sürükleyen birçok sebep olsa da bunlar arasında nifakın biraz daha ön plana çıktığı söylenebilir. İnsanın hayatına çekidüzen veren, onu yanlışlardan uzak, daima hayır üzere tutan bir imanı olmadığında, ihanet bataklığına düşmesinin daha kolay olduğu görülmüştür. Bununla beraber kişide hırs, kibir, haset gibi kötü ahlâkî özelliklerin bulunmasının, ihanet etmesine sebebiyet veren etkenlerden olduğu tespit edilmiştir.

İhanetin, insanlar arasındaki huzuru bozacağı, güveni yok edeceği sonucuna varılmıştır. Hıyanet eden, hem dünyada hem de ahirette ihanetinin bedelini ödeyecek, cezasını çekecektir. Allahu Teâlâ ve insanlar nazarında rezil rüsva olacaktır. Ne yazık ki kıyamete yakın birçok fitnelerin çıkacağı, haine itimat edileceği, emin kimseye ise hain denileceği tespit edilmiştir.

Tarihte birçok ihanetlerin vuku bulduğu görülmüştür. İhanet edilenler arasında Peygamberlerin bile bulunması, bu günaha düşenlerin dur durak bilmediğini gözler önüne sermektedir. Nitekim Peygamber eşi olma bahtiyarlığına ermişken, ihanet bataklığına düşerek helak olanlar olmuştur. Birçok Peygamberinde ümmetinin ihanetine maruz kaldığı tespit edilmiştir. Allah Rasûlü'de (s.a.s) Yahudilerin, münafıkların ve müşriklerin ihanetiyle uğraşmıştır. Tarihte, Müslümanların gönüllerinde derin yaralar açan Recî' ve Bi'rîmaûne gibi ihanet örnekleri vardır.

İnsanoğlu var oldukça ihanetinde hep var olacağı söylenebilir. Burada Müslümanlara düşen vazife, kendini ve neslini olabildiğince ihanetten uzak tutmak, emanet ve ihanetle ilgili dinin emir ve yasaklarını en güzel bir şekilde öğrenerek insanlara en doğru bir şekilde anlatmaya çalışmak, gerek Allahu Teâlâ tarafından gerekse insanlar tarafından verilen maddî ve manevî her türlü emaneti hakkıyla, en güzel bir şekilde muhafaza etmektir. Ancak bu sayede toplumsal adaletin ve barışın sağlanacağı, insanların çok daha huzurlu ve mutlu olacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. “Kutlu Doğum Haftası ‘Hz. Peygamber ve Güven Toplumu’ Sempozyumu”. Gaziantep: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Ürdün: Beytü’l-Efkârî’ d-Düveliyye, 2005.
- Akdemir, Furat. “Kur’an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2018).
- Akkurt, Muhammed Nurullah. *İslâm Kelâmında Mûcize ve Kerâmet Dışındaki Hârikulâde Haller*. Malatya, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Aktan, Hamza. “Emanet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/emanet>
- Algül, Hüseyin. “Emîn”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 25 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/emin--muhammed>
- Algül, Hüseyin. “Mescid-i Dirâr”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mescid-i-dirar>
- Atasoy, İhsan. *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu, Nesil Matbaacılık., 2014.
- Avcı, Casim. “Kaynukâ’ (Benî Kaynukâ’)”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 09 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaynuka-beni-kaynuka>
- Avcı, Casim. “Kurayza (Benî Kurayza)”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 04 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kurayza-beni-kurayza>
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Timaş Basım Ticaret ve Sanayi, 1987.
- Ayıntâbî, Mehmed Münîb. *Tibyân Tefsiri*. İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1980.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü’l-Kübrâ*. Mektebetü’r-Rüşd, 2004.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî. *Şuabü’l İmân*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1410.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu’s-Sahih*. Arabistan: Dâru’s-Selâm, 2000.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Edebü’l-Müfred*. Kahire: Selefiyye, 1955.
- Bulut, Ali. *Kur’an’da Emânet Kavramı*. Isparta, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu’l Beyân*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, Feryal Matbaası., 1995.

- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Cevdet, Ahmed. *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hûlafa*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Çakan, İsmail Lütfi. “İş Ehline Verilmezse”. *Altınoluk* 89 (1993).
- Çapcıoğlu, İhsan. *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı., 2017.
- Çelebi, İlyas. “Hızlân”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 08 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hizlan>
- Çelik, Ömer. *Tefsîr Usûlü ve Tarihi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl. *Sünen-i Dârimî*. Arabistan: Dâru’s-Selâm, 2000.
- Demirci, Ahmet. *Din Eğitimi Açısından Kur’an-ı Kerim’de İhanet Kavramı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 20. Basım, 2012.
- Dölek, Adem. “Hadisler Işığında Hıyanetin Boyutları ve Sosyo-Kültürel Açidan Zararları”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011).
- Duman, M. Zeki. “Kur’an-ı Kerim’de ‘Ehl-i Beyt’”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2001).
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Arabistan: Dâru’s-Selâm, 2000.
- Ekinci, Muhammed Salih. *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Evgin, A. Kadir. “Hadislerde ‘Fıtrat’ Kavramı ve ‘İslam Fıtratı’ Söyleminin Tenkidi”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2003), 93-110.
- Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*. Ankara: Huzur Yayınevi, 1990.
- Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm. *Mülteka el Ebhur*. çev. Mustafa Uysal. İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1968.
- Harman, Ömer Faruk. “Bel‘am b. Bâûrâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 05 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/belam-b-baura>
- İbn Hacer, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*. Beyrut: Dâru’l-Ciyl, 1379.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî*. Dımaşk: Risale Alemiyye, 2013.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Cevâmiu's-Sîre Ve Hamsetü Resâil*. Mısır: Müessesetü'l-Meârif, 1900.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta*. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1994.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*. çev. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Kapar, M. Ali. "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği". *İstem* 1 (2003).
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Keskin, Yusuf Ziya - Ömer Sabuncu (ed.). *Nebevî Öğretiler Işığında Güven Toplumu*. İstanbul: Nida Yayıncılık, 1. Baskı., 2018.
- Kılıç, Abdullah. *Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Koçyiğit, Talat. "Abdullah b. Übey b. Selûl". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-ubey-b-selul>
- Komisyon vd. *Hadislerle İslam*. ed. Mehmet Emin Özafşar vd. İstanbul: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü, 4. Basım, 2020.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi I-II*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Köse, Ali. "İman". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 19 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iman>
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, Enes Basın Yayın., 2001.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Recî' Vak'ası". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/reci-vakasi>
- Merginânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye*. çev. Ahmed Meylânî. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2018.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr*. çev. Prof. Dr. Tevhit Ayengin. İstanbul: Ravza Yayınları, 2017.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*. çev. Okan Kadir Yılmaz. Fatih / İstanbul: Yasin Yayınevi, 2016.

- Mutçalı, Serdar. İstanbul: Dağarcık Yayıncılık, 1995.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. Riyad: Dâru Taybe Basım ve Yayınevi, 1. Basım, 2006.
- Naim, Ahmed - Miras, Kâmil. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İhlas Matbaacılık., 2019.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. Arabistan: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkindî. *İslam İnancının Temelleri Akaid*. çev. Seyyid Ahsen. İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 2006.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, Ravza Matbaacılık., 2012.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*. çev. Mehmet Özşenel. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Önkal, Ahmet. "Bi'rimaûne". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 11 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/birimaune>
- Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 28 Ekim 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ehl-i-beyt>
- Özbek, Durmuş. "Hârikulâde Olaylar". *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997).
- Özervarlı, M. Sait. "Hârikulâde". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 07 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/harikulade>
- Özkuyumcu, Nadir. "Nadîr (Benî Nadîr)". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 04 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nadir-beni-nadir>
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-Tefâsir*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Sallâbî, Ali Muhammed. *Siyer-i Nebî İslâm Tarihi Asr-ı Saadet Dönemi*. çev. Mustafa Kasadar vd. İstanbul: Ravza Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Basım, 2002.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- Suruç, Salih. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 395. Basım, 2013.
- Süyûtî, Ebu'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *Sünnetin Önemi*. çev. Süleyman Koyuncu. İstanbul: Özgü Yayınları, 2006.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Evsat*. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415.

- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslami, 1996.
- Toksarı, Ali. “Emanet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 19 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/emanet>
- Toksarı, Ali. “Teşrii Değer Açısından Sünnetin Konumu”. *bilimname* XXVII (Şubat 2014).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. “Emanet”. Erişim 08 Ekim 2022. <https://sozluk.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2022”. Erişim 17 Nisan 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. “İhanet”. Erişim 12 Kasım 2022. <https://sozluk.gov.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “İstatistiklerle Kadın, 2021”. Erişim 12 Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadın-2021-45635>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Ölüm İstatistikleri, 2018”. Erişim 12 Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ölüm-Istatistikleri-2018-30701#:~:text=Ölümle%20sonuçlanan%20intihar%20sayısı%202017,4%27ünü%20ise%20kadınlar%20oluşturdu.>
- Uraler, Aynur. “Sahâbenin Sünnete Bağlılığı”. *Siyer İlim, Kültür ve Tarih Dergisi* Nisan-Haziran (2017).
- Uyar, Hasan Hüseyin. *Hiz. Peygamber'in (s.a.v) Ehl-i Beyt Eğitimi*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemî. *el-Meğâzî*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemî. *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*. çev. Adnan Demircan - Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Zehraveyn, 1992.
- Yıldırım, Mustafa. “Vedâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 19 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vedia>
- Yılmaz, Hasan. “Kur'an'ın Ana Konularına Dair Bazı Tasnifler”. *Diyanet İlmi Dergi* 46/4 (2010).
- Yücel, İrfan. *Peygamberimizin Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 29. Baskı., 2016.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir Ve'l-a'lâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1987.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzîl Ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*. ed. Prof. Dr. Murat Sülün. çev. Yrd. Doç. Dr. Muhammed Coşkun vd. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş., 2016.

